

MICHAELA A TOMÁŠ POKORNÍ,
DENISA SOCHORCOVÁ (ED.) A KOLEKTIV

Benjamínci

Metodika pro práci s nejmladší skautskou
výchovnou kategorií

SLOVO ÚVODEM

Byli jsme zvyklí, že nejmladšími členy Junáka jsou vlčata a světlušky. Nepsanou věkovou hranicí pro vstup do většiny oddílů bylo zahájení školní docházky. Někdy schopnost číst a psát. Výjimku tvořili čas od času mladší sourozenci a děti vedoucích. V posledních letech se situace mění. Přibývá dospělých členů. Přibývá skautských rodičů a jejich dětí. Ve městech sílí nabídka aktivit, které se otevírají už předškolákům a které si tak oproti skautským oddílům vytvářejí konkurenční náskok do dalších let. Roste chuť pracovat s mladšími dětmi. Některé oddíly začaly s předškoláky experimentovat a později pracovat cíleně. Bylo třeba jim nabídnout podporu. Ustavila se nová věková kategorie – benjamínci.

Metodika, kterou držíš v ruce, by ti měla v práci s benjamínky pomoci. Jsou tu na jednom místě shrnuté základní údaje o začlenění benjamínek do Junáka a systému skautské výchovy, informace o možnostech dětí ve věku benjamínek a na ně navázaná výchovná opatření. Jsou zde načrtnuté možnosti programu s benjamínky, popis metodických materiálů a doporučení pro práci s nimi. Najdeš tu pohromadě, co o práci s předškolními dětmi napsaly dříve vydané skautské metodiky. Dočteš se o praktických tipech z činnosti oddílů Plšíků. A také o rizicích práce s benjamínky.

Protože je pro většinu z nás práce s benjamínky v rámci skautingu nová, je i tato metodika první vlaštvou. Na základě dalších zkušeností ji můžeme společně vylepšit.

Příjemné čtení a přejeeme, aby se ti vedlo s radostí a rozmyslem.

Prolog

Máme tu výhodu, že jsme byli dětmi. Můžeme si vzpomenout, jak jsme se cítili, co jsme potřebovali a jestli se k nám dospělí chovali tak, jak bychom chtěli. Děti dospělými nikdy nebyly a tuto zkušenost nemají. Proto je na nás, abychom se naučili mluvit jejich jazykem. Děti dokáží pochopit svět do té míry, do jaké máme trpělivost jej s nimi objevovat.

Dětská mysl je otevřená, nezanesená nadbytkem informací a hltá vše nové, co se do této chvíle odehrávalo v prostředí těch nejbližších. Dalším dospělým, kterého děti potkají, může být právě skautský vedoucí. Může mít zásadní vliv, neboť děti v tomto věku chování dospělých bezvýhradně přijímají. Pokud je vychovatel autentický, pak ani děti nebudou mít strach být samy sebou.

Když budou cítit přijetí, se všemi odlišnostmi, může se jejich osobnost zdravě rozvíjet. Není špatné dítě. Nedobré je to, jak se čas od času chová a co dělá. Důslednost určuje hranice, nastartuje pravidla. Malé děti si pamatují víc, než si myslíme, vyžadují sliby a jejich dodržování. Učí se tak o světě dospělých, o spravedlnosti a jistotě. Správným poměrem lásky a důslednosti vzniká nejlepší výchovný koktejl.

Vraťme se s dětmi k tomu, co je skutečně důležité, a nechme je, ať nám to ukazují. My jsme to pod nánošem každodenních starostí už dávno zapomněli. Hrajme si s nimi, vstupujeme do různých rolí a nakonec z nich zase nezapomeňme vystoupit.

Zkoumejme spolu svět, skrývající tmavé nory vedoucí do nitra země, pestrobarevné listí, které uspává zemi i stromové skřítky, stopy zvířat i ptáky, brouky a další živá zvířata. Učme děti poslouchat přírodu, pohybovat se v ní a pozorovat. To je realita bytí, to je ten nejlepší kontakt se skutečností. Učme se s dětmi rozumět světu smysly. Ne jen rozumem.

Obsah

Slovo úvodem (<i>Denisa Sochorcová, Veronika Výprachtická – Beruška</i>)	1
ZÁKLADNÍ RÁMEC BENJAMÍNKŮ (<i>Tomáš Pokorný – Tomík, Míša Pokorná</i>)	3
Kdo jsou benjamínci	3
Název – benjamínci	4
Kroj	4
Zákon (<i>Denisa Sochorcová, Tomáš Pokorný – Tomík, Míša Pokorná</i>)	4
Vodítka pro výchovu benjamínek (<i>Denisa Sochorcová</i>)	5
Možnosti organizace benjamínek (<i>Petra Ilchmanová – Ropuš</i>)	7
Vedoucí benjamínek (<i>Denisa Sochorcová</i>)	9
Právní střípky (<i>Denisa Sochorcová</i>)	9
DĚTI VE VĚKU BENJAMÍNKŮ (<i>Michaela Kukačková, Denisa Sochorcová</i>)	10
Benjamínek a jeho tělo aneb pohybový vývoj	11
Benjamínek a jeho psychika	15
Benjamínek a ten druhý	22
Benjamínek a společnost	27
Benjamínek a hra	29
PROGRAM PRO BENJAMÍNKY (<i>Jana Vytásková – Ferda</i>)	33
Symbolický rámec (<i>Denisa Sochorcová, Tomáš Pokorný – Tomík, Míša Pokorná</i>)	33
Pohybové aktivity	36
Logické aktivity	37
Tvořivé a rukodělné aktivity (<i>Veronika Výprachtická – Beruška</i>)	38
Dramatické aktivity (<i>Veronika Výprachtická – Beruška</i>)	41
METODICKÉ MATERIÁLY (<i>Tomáš Pokorný – Tomík, Míša Pokorná</i>)	45
Pracovní listy	45
Pěšinka	53
PRAKTICKÉ RADY PRO VEDENÍ BENJAMÍNKŮ (<i>Robert Oppelt, Michal Vronský – Miguel</i>)	56
KDE NAJDU DALŠÍ INFORMACE A MATERIÁLY (<i>Petra Ilchmanová – Ropuš</i>)	60
Skautské metodiky k oblastem výchovného programu	60
Další zdroje	71
BENJAMÍNCI A VODNÍ SKAUTING (<i>Lucie Kolářová – Lůča, Pavel Bár – Pavlík</i>)	75
Hra na námořníky aneb symbolické rámce vodních benjamínek	76
Strach z vody a jak na něj	77
Dodržování základních pravidel bezpečnosti	78
Bezpečnost při vodních aktivitách s benjamínky z pohledu vedoucího	79
PŘÍLOHA	85
Nevykradeš (<i>Jana Vytásková – Ferda</i>)	86

Základní rámec benjamínků

Slovem benjamínci byla pojmenována nová nejmladší výchovná kategorie Junáka. Současně benjamínci říkáme jejím členům.

Základní rámec celé věkové kategorie vznikal v době, kdy už mnoho oddílů s předškolními dětmi pracovalo a zavedlo si své postupy a zvyklosti. Současně byla oblast mladších dětí v Junáku nepopsaným listem. Jeho smyslem je oddíly benjamínků propojit a benjamínky ukotvit mezi ostatními věkovými kategoriemi.

S vytvořením nové věkové kategorie se pojila celá řada úkolů. Vznikly metodické materiály, které se soustředí na programovou náplň činnosti benjamínků: pracovní listy, pěšinka a naposled tato metodika.

Tento základní rámec tudíž vznikal s myšlenkou nabídnout oddílům co nejobecnější ukotvení jejich činnosti, které mohou snadno rozšířit a zpestřit svými oddílovými prvky. I ty k němu prosím přistupuj s tím, že není absolutní a neměnný. Má spíše nabídnout odrazový můstek.

KDO JSOU BENJAMÍNCI

Věková kategorie benjamínků zahrnuje děti ve věku přibližně od 5 do 7 let. Tedy poslední rok předškolního věku a první třídu základní školy.

Zahrnutím první třídy do věku benjamínků posouváme začátek vlčáckého a světluškovského věku o rok. Důvodů pro tento krok je více. Především to, že v první třídě má dítě znalosti a dovednosti mnohem bližší znalostem a dovednostem dětí

předškolních. První rok školní docházky je pro dítě také velmi náročný. Přináší zásadní změnu návyků, požadavků rodičů i okolí. My ji můžeme pomoci usnadnit tím, že děti ponecháme ve známém prostředí oddílu či skupiny benjamínků, kde jsou naopak v roli starších a zkušenějších členů.

NÁZEV – BENJAMÍNCI

Název byl vybírán dlouho a nejvíc z celého základního rámce u něj hrozilo nebezpečí, že nebude přijat již existujícími oddíly, pokud nebude správně navržený a prezentovaný. Cílem bylo najít dostatečně obecný název, který bude moci zastřešit a reprezentovat všechny oddíly současně i nově vytvářené.

Při hledání názvu kategorie jsme se řídili několika kritérii:

- ▶ Oddíl bude mít pravděpodobně také svůj vlastní název – nesmí tedy docházet ke zmatkům, co který z nich znamená.
- ▶ Název by měl symbolizovat něco malého.
- ▶ Pro jednoduchost by měl být vhodný pro obě pohlaví a také pro vodní skauty.

Na základě těchto kritérií jsme vymysleli řadu názvů, další návrhy jsme získali od vedoucích oddílů a poté proběhlo hlasování. Z něj vyšlo vítězné pojmenování „benjamínci“, tzn. „ti nejmladší“ pro svou dostatečnou obecnost a neutralitu vzhledem ke všem oddílům. Navíc nese hezký odkaz na zakladatele našeho hnutí – A. B. Svojsíka.

KROJ

Podobně jako u názvu, i u podoby navrhovaného kroje byl jednou z výzev fakt, že již mnoho oddílů pracujících s předškoláky existuje. Bylo proto nutné navrhnout takový kroj, který by jim vyhovoval a příliš neměnil už zavedené zvyklosti.

Krojem benjamínků je tričko a šátek veselé barvy. Barva šátků je v rámci skupiny jednotná, jakož i barevné provedení triček. Obě součásti mohou nést znaky Junáka, střediska či oddílu. V oddíle děti většinou zůstávají jen rok či dva a stávající krojová košile je pro takové použití zbytečně nákladná. Nehledě na to, že pro takto malé děti je příliš formální a složitá. Barvy trička nebo šátků mohou např. odpovídat oddílovým barvám, a kroje benjamínků tak mohou být pevněji ukotvené v oddílovém životě a dávat dětem pocit sounáležitosti jak se skupinkou nejbližších kamarádů, tak i s širším kolektivem oddílu.

V oddílech, kde jsou benjamínci součástí šestky vlčat či světlušek, by ale měli mít standardní krojovou košili, aby se necítili vyčlenění. Mohou mít vlastní krojový doplněk (nášivku, lem šátku), ale košile by měla být podobná jako u ostatních dětí.

Je však možné, že budoucí revize kroje definuje i přesnější kroj pro benjamínky.

ZÁKON

- ▶ Jsem veselý a usmívám se.
- ▶ Hraju si s kamarády a dělím se s nimi.
- ▶ Poslouchám rodiče, učitele a vedoucí.

Jsem veselý a usmívám se

Má připomínat veselost a hravost celé věkové kategorie, je základním vodítkem k tomu, jak se vypořádat s náročnějšími situacemi (když je třeba udělat něco těžšího nebo je mi smutno).

Někteří lidé i děti se neusmívají, i když jsou veselí. Nebo jen málokdy. Prožívání radosti dávají najevo jinak a je to tak v pořádku. Důležitý je vnitřní prožitek. Je třeba to respektovat a úsměvy nevynucovat. Je možné, že budoucí revize zákona formulaci „a usmívám se“ vypustí či změní.

Hraju si s kamarády a dělím se s nimi

Vede dítě k uvědomění si, že není jen ono samo na světě a vše se netočí kolem něho, ale že jsou tu i druzí. V tomto věku to pro dítě zdaleka ještě není samozřejmé, protože se často teprve v mateřské škole dostává z prostředí rodiny do širšího společenství.

Poslouchám rodiče, učitele a vedoucí

Poslední bod a přeneseně i celý zákon vede k tomu, aby děti začaly už v této věkové kategorii respektovat vnější pravidla a autority. Rodiče, učitelé a vedoucí jsou autoritami ve třech sociálních skupinách, ve kterých se děti pohybují – rodina, škola či školka a oddíl či další kroužky.

Zákon představuje soubor základních hodnot benjamíneků: radost z činnosti, kamarádství, poslušnost pravidel. Podle toho s ním také musíme pracovat – zejména osobním příkladem, a při každé činnosti se jím řídit namísto toho, abychom s dětmi opakovali jeho jednotlivé body. Důležité je, aby se zákon a jeho tři body prolínaly celou oddílovou činností, aby všichni vedoucí šli svým přirozeným chováním příkladem.

Benjamínci nemají rozvinuté abstraktní myšlení (viz oddíl Myšlení na stránce 15). Zákony jsou pro ně nekonkrétní, nenázorné, neuchopitelné. Práce se zákonem jako takovým je nad rámec jejich rozumových schopností. Není tedy šťastné učit děti zákon z paměti. Pokud je chceme se zněním zákona seznámit, můžeme jim jednotlivé body ukázat s pomocí pěšinky, kde je zákonu věnována jedna celá část lepopřelky (viz kapitola Kde najdu další informace a materiály na stránce 60). Hodnoty vysvětlujeme pomocí příběhů, můžeme si na ně zahrát v divadýlku, hrách nebo jinak.

Smyslem vzniku zákona bylo ukotvení benjamíneků v systému skautských výchovných kategorií a formulace základních výchovných cílů. V tomto věku, kdy je rozumové chápání dětí konkrétní a teprve se upevňuje jejich jednání na základě vůle, jsme to mnohem větší měrou my dospělí, kdo má vliv na chování dětí, než je tomu u dětí starších. Je třeba si to uvědomovat a přijímat odpovědnost s tím spojenou. Z toho je zřejmé, že body zákona by měly sloužit jako vodítka především nám vedoucím. Se zákonem je potřeba nakládat spíše ve smyslu „umožním benjamínkovi hrát si s kamarády a vedu ho k tomu, aby se s nimi dělil“.

VODÍTKA PRO VÝCHOVU BENJAMÍNKŮ

Nad rámec zákona se výchova benjamíneků soustředí ještě na další hlediska. Vedoucí mohou vycházet z následujících vodítek.

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby mohl:

- ▶ být veselým
- ▶ být kamarádem
- ▶ hrát si
- ▶ zkoumat, objevovat, žasnout
- ▶ tvořit
- ▶ často chodit do přírody a bylo mu v ní dobře
- ▶ být poslušným

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby mohl být veselým

Spíš než na projevy veselosti jako takové poukazuje vodítko na vztah benjamínka k sobě samotnému a ke světu. Na jeho schopnost vyrovnávat se s obtížnými situacemi. Směřuje k utváření postoje, že všechny situace, jakkoli mohou být náročné, se dají nakonec zvládnout s nadhledem. Nabádá k podpoře vděčnosti a radosti z drobností. Aby mohl být benjamínek veselým, potřebuje cítit, že je přijímán.

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby mohl být kamarádem

Vodítko poukazuje na vztah benjamínka k ostatním dětem. Učit se být kamarádem znamená učit se vnímat prožívání a potřeby druhých. Učit se rozeznávat, kdy je kamarád smutný, veselý, překvapený. V situacích, kdy jdou vzájemné potřeby proti sobě, se učit hledat řešení, která budou z dlouhodobého pohledu rovnocenně naplňovat potřeby kamaráda i potřeby vlastní. Umět se rozdělit. Půjčit kamarádovi hračku.

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby si mohl hrát

Potřeba hrát si je s věkem benjamínků neodmyslitelně spjatá. Hře nemusíme benjamínky učit. Musíme ale dávat pozor, abychom je hře neodnaučili. Tedy abychom radost z činnosti jako takové nenahradili touhou po získání odměny nebo touhou po vítězství. Dopřáváme dětem dostatek prostoru pro jejich spontánní hru, abychom jejich schopnost nacházení vlastních témat pro hru nevyměnili za do poslední minuty naplánovaný řízený program.

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby mohl zkoumat, objevovat, žasnout

Vodítko poukazuje na přirozenost dětské zvědavosti, kterou je třeba podporovat. Vede nás k tomu, abychom při přípravě programu vycházeli z témat a navazovali na témata, pro která jsou benjamínci zaujatí. Aby mohli benjamínci zkoumat, objevovat a žasnout, potřebují věci vidět, slyšet, cítit, ochutnat, ohmatat. Budme názorní.

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby mohl tvořit

Touha tvořit je dětem přirozená. Naším úkolem je ji podporovat. Podílet se na vzniku nebo růstu něčeho pěkného nebo užitečného je předpokladem pro to, jak dělat svět lepším místem. Kdo tvoří, neboří.

Umožním a vedu benjamínka k tomu, aby mohl často chodit do přírody a bylo mu v ní dobře

Příroda je báječným prostředím pro hru, objevy a tvoření. Chceme, aby si k ní naši nejmenší prožitím tohoto poznání začali utvářet vztah. Předpokladem je pobyt v ní a její poznávání.

Umožním a vedu benjamínka k tomu být poslušným

Poslušnost pro benjamínka znamená závazek brát vážně pokyny autority a řídit se jimi. Je základním předpokladem pobytu v kolektivu. Benjamínek se posloucháním učí pracovat se svou vůlí. Děti nás budou snadněji přirozeně respektovat, pokud nám mohou důvěřovat. Opakem zdravé poslušnosti je poslušnost slepá. Ve vyšším věku vede k neochotě či neschopnosti přemýšlet, k neochotě nacházet vlastní řešení a ke vzdávání se odpovědnosti. Nechceme-li tento druh poslušnosti pěstovat, budeme děti o důvodech svých požadavků informovat.

MOŽNOSTI ORGANIZACE BENJAMÍNKŮ

V následujících řádcích se zamyslíme nad možnostmi zařazení dětí ve věku benjamínků do fungování oddílů, nad jejich výhodami a nevýhodami.

Samostatná skupinka benjamínků

Označení *šestka* ponecháme výchovné kategorii vlčat a světlušek, označení *družina* ponecháme výchovné kategorii skautů a skautek. Nejmenší jednotce benjamínků budeme říkat *skupinka*. (Tento, snad příliš obecný, výraz nám do budoucna ponechá prostor pro nalezení specifického a přiléhavého označení nejmenší jednotky nejmladší výchovné kategorie.)

Benjamínci mohou tvořit samostatnou skupinku působící v rámci oddílu, která se skládá pouze z dětí jejich věku. Pravidelně se schází, tak jako šestky vlčat a světlušek, a účastní se i akcí oddílu, jehož je součástí. Bývá zpravidla smíšeného pohlaví. Nevyučují se ani skupiny děvčat či chlapců, záleží na počtu dětí a možnostech vedoucích.

K předškolním dětem je třeba zkušený vedoucí, který zná věkové zvláštnosti dětí, stejně jako jejich psychické a fyzické možnosti. Výhodou je stejné věkové rozpětí dětí, a tedy možnost tvořit jednotný program bez ohledu na starší děti. Ve větších oddílech je možné a ve větších oddílech s méně zkušenými vedoucími je vhodné rozdělit i benjamínky na starší a mladší a plně tak přizpůsobit program potřebám věku.

Začlenění do šestky světlušek či vlčat

Začlenění předškolních dětí do již fungující šestky či nově smíšená šestka starších dětí a dětí předškolního věku je stav, který známe v některých oddílech z dřívějších, kdy jsou do oddílu výjimečně přijímány mladší děti. Nemůžeme-li mít samostatnou skupinku benjamínků, doporučujeme tento stav vnímat i nadále jako výjimečný.

Důvodem je nárok na zkušeného vedoucího a dobře promyšlený a výrazněji individualizovaný program s důrazem na věkovou odlišnost dětí. Rozdíl ve stáří dětí může navíc někdy nabývat i více let.

Samostatný oddíl

Pro samostatný oddíl benjamínků, který má několik skupinek, platí obdobně, co bylo napsáno o samostatné skupince.

K této činnosti jsou potřeba zkušení vedoucí, kteří znají možnosti předškolních dětí. Při práci s benjamínky vůbec a při vyšším počtu dětí zvláště je třeba myslet na vhodné prostředí a zázemí s dostatkem prostoru. Výhodou mohou být společné programy a zážitky ve větší skupině stejně starých dětí. Výhodou je také větší počet vedoucích, kteří si mohou předávat zkušenosti a navzájem si pomáhat.

Na druhou stranu je třeba brát v potaz potřebu dostatečného personálního zázemí. To je u předškolních dětí vyšší než u dětí starších. Pozor také na soutěživé programy, které nejsou ve věku benjamínků vhodné (viz oddíl Sebepojetí a sebehodnocení na stránce 21).

V rámci rodinného skautingu

Benjamínci i mladší děti se setkávají v rámci rodinného skautingu. Rodinný skauting vede k přirozenému začleňování nejmenších dětí mezi skauty. Příkladem pro děti jsou samotní rodiče, kteří jim předávají své zkušenosti.

Z rodinného skautingu může přirozeně vzniknout samostatná pravidelně se setkávající skupinka benjamínků otevřená také dětem neskauských rodičů. Výhodou může být, pokud vedoucím zůstává rodič jak se skautskými, tak rodičovskými zkušenostmi. Dokáže často snáze získat důvěru rodičů bez skautské zkušenosti.

Riziky všech typů organizačního uspořádání, snad mimo poslední jmenovaného, jsou:

- ▶ nedostatek empatie k předškolním dětem
- ▶ nevhodná komunikace s předškolním dítětem, kdy musí být vše řečeno jasně, srozumitelně a ve vhodné délce, například při vysvětlování pravidel her, podávání instrukcí pro ukládání věcí apod.
- ▶ vysoké nároky na děti především u vedoucích, kteří mají zkušenosti se staršími členy
- ▶ nedostatek prostoru pro volnou spontánní hru dětí
- ▶ předčasné uvádění programu pro starší věkové kategorie a tzv. vykrádání, které může vést k předčasnému odchodu z Junáka (viz příloha Nevykradeš na stránce 86)
- ▶ neznalost či podcenění bezpečnostních rizik

Zmíněnými riziky se dostáváme k požadavkům na vedoucího skupinky benjamínků.

VEDOUcí BENJAMíNKŮ

Oddíly, které mají s benjamínky zkušenost, doporučují, aby jejich vedoucími byli dospělí lidé, kteří mají rodičovskou nebo obsáhlejší pedagogickou zkušenost. Z následujících kapitol bude patrné, že potřeby dětí věku benjamínků jsou odlišné od potřeb vlčat a světlušek. Je třeba je respektovat a umět s nimi naložit.

Neznamená to, že by se benjamínkům nemohli nebo neměli věnovat vedoucí mladší nebo méně zkušení. Jen je třeba, aby vnímali, že práce s benjamínky má jiná specifika a nese jiná rizika, a chtěli se učit s nimi pracovat.

Z právního hlediska je třeba, aby měl vedoucí benjamínků nejméně čekatelskou kvalifikaci a současně „pedagogické minimum“ v práci s benjamínky. Základním pedagogickým minimem by mělo být prostudování této metodiky. Dá se předpokládat, že živější formu tohoto minima budou nabízet kurzy v rámci skautského vzdělávání.

PRÁVNÍ STŘÍPKY

Nároky na materiální podmínky pro práci s benjamínky se podle současné právní úpravy od starších výchovných kategorií neliší. Speciální požadavky na klubovny pro předškoláky nejsou. Hygienické požadavky na pobyt benjamínků na základnách či v táborových podmínkách se při standardní činnosti řídí běžnými požadavky danými vyhláškou č. 106/2001 Sb., Vyhláškou o zotavovacích a jiných podobných akcích, která obsahuje některé požadavky pro děti do 7, resp. do 10 let.

Vzhledem ke specifikům této věkové kategorie doporučujeme zvážit do přihlášky, resp. evidenčního listu poskytnutí více informací o benjamíncích, než je předepsáno.

Bezpečnost dětí při koupání a vodních aktivitách podrobně popisuje kapitola benjamínci a vodní skauting (viz oddíl Dodržování základních pravidel bezpečnosti na stránce 78).

Děti ve věku benjamínků

V následující kapitole se zaměříme na to, čím je **benjamínek** vzhledem ke svému věku specifický, co od něj můžeme očekávat a jak s tímto poznáním výchovně naložit.

Kapitola je rozdělena do pěti základních oblastí vývoje dítěte: benjamínek a jeho tělo (senzomotorický vývoj), benjamínek a jeho psychika, benjamínek a ten druhý, benjamínek a společnost a konečně benjamínek a hra.

Hned na začátku je třeba zdůraznit, že každý benjamínek se v každé z oblastí vyvíjí svým, a tedy odlišným tempem. Jsou činnosti, které mu jdou přirozeně lépe, a některé naopak hůře. Kapitola nabízí vodítka, která popisují, jaké činnosti děti přibližně v daném věku při zdravém vývoji zvládají. Je velmi důležité, abychom je skutečně pouze jako **vodítka** vnímali a při práci s benjamínky vycházeli především z jejich vlastních specifik a vývojových potřeb. Vodítka slouží pro potřeby nás vedoucích, abychom měli lepší představu o tom, jaké nároky na děti může námi připravený program klást. V žádném případě neslouží ke komunikaci vodítek před dětmi, k jejich hodnocení nebo srovnávání. Pokud to bude možné, vývojové oblasti dítěte budou doplněny o konkrétní aktivity a příklady z praxe.

Dítě v předškolním věku a benjamínčí

Předškolním věkem zpravidla označujeme období mezi třetím až šestým (popřípadě sedmým) rokem života. Pro potřeby Junáka se zde budeme zabývat dětmi ve věku

5 až 7 let. V případě, že to daná vývojová oblast bude vyžadovat, budou zde popsány i děti ve věku 4 až 5 let.

Předškolní období nejspíše vystihuje slovo „expanze“ (zvětšování, rozšiřování, nárůst). Je to období, kdy dochází k velkým vývojovým změnám v mnoha oblastech. Toto období je jedno z nejdůležitějších vývojových období v životě člověka. Lidský mozek je v tomto věku velmi tvárný. To, co se dítě naučí do šesti let a s jakými výchovnými přístupy a vzory ze strany dospělých se do té doby seznámí a potká, ho pak formuje po celý další život.

BENJAMÍNEK A JEHO TĚLO ANEB POHYBOVÝ VÝVOJ

Dítě v tomto věku žije pohybem. Potřeba pohybu je tak velká, že dítě raději popoběhne, než někam dojde. S tímto faktem je třeba u benjamínků počítat a rozhodně je za to netrestat. Je vhodné přizpůsobit tomu prostor pro setkávání v klubovně. Z důvodu bezpečnosti je dobré společně s dětmi nastavit pravidla.

Zařazování pohybových aktivit je více než vhodné. Neplatí však pravidlo „čím více, tím lépe“. Děti se mohou snadno unavit, a tak je třeba, aby byly pohybové a klidové aktivity střídány podle aktuálních potřeb dětí. Na úvod zařazujeme rychlé pohybové hry, např. honičky různého typu (Na Mrazíka, Na rybičky a rybáře, klasické předávací honičky, honičky ve dvojici, hry Na sochy atd.). Ke konci se děti můžou protáhnout, popřípadě mohou i relaxovat. Také necháváme děti, aby přicházely s vlastními návrhy na pohybové hry, které mají rády a které pak můžeme kreativně obměňovat (např. podle tématu schůzky).

Hrubá motorika

Hrubá motorika se týká celkového pohybu a je důležitá pro správný rozvoj nervové soustavy, především myšlení a řeči.

Pětileté dítě zvládne:

- ▶ skok sounož
- ▶ přeskok přes nízkou překážku
- ▶ při chůzi po schodech střídá nohy
- ▶ stoj se zavřenýma očima
- ▶ přeskok přes čáru
- ▶ přejde po čáře
- ▶ stoj na špičkách s otevřenýma očima
- ▶ poskoky na jedné noze
- ▶ chůzi po mírně zvýšené ploše
- ▶ přejde přes kladinu

Šestileté dítě přeskochí sounožní nízkou překážku.

Výše uvedené prvky můžeme zařazovat do pohybových her (opičí dráhy apod.). Pokud předškolní děti něco baví, dožadují se neustálého opakování, a tím se dokáží krásně zdokonalovat.

Na tomto místě je třeba opět zopakovat, že vše je třeba brát individuálně, podle konkrétních svěřených dětí. Děti mohou uvedené prvky zvládat samostatně nebo s dopomocí. Pokud někomu něco nejde, nevyvíjíme nátlak a v žádném případě **nesrovnáváme!** benjamínci se dokáží zlepšovat, pokud něco často opakují. Naskytne-li se vhodná příležitost, zařazujte náročnější prvky.

Při hrách s benjamínky si dáváme pozor na chytání dětí pouze za zápěstí. Zápěstní kůstky nejsou zcela pevné a mohly by se tímto úchopem poškodit. Je však v pořádku, dojde-li k tomu při volné hře dětí. Problém by mohl způsobit až úchop dospělého. Děti proto bereme raději v podpaží anebo za předloktí.

Plánujeme-li s dětmi výlet, počítáme zpočátku s kratšími vzdálenostmi. Bezpečně si vyzkoušíme, kolik dětí dokáží ujít, aniž by byly otrávené. Je vhodné zařazovat více přestávek, protože dětem stačí krátká doba k nabrání nových sil. Pětileté dítě ujde v průměru mezi 5 až 10 km, ale vždy se raději ujistěte, kolik doopravdy zvládnou vaši benjamínci. Na výlet máme připravené různé pohybové a společenské (komunikační) hry a různé úkoly dle zvoleného tématu. Dbejte na to, aby děti při výletech dostatečně pily. Na výlet by měl mít každý benjamínek svůj batoh. Ideální je batoh s prsní přezkou, která bezpečně udrží batoh na zádech dítěte. I přesto dohlížíme, aby děti nenesly více, než je potřeba.

Doporučený seznam: láhev s pitím (v zimě termosku s čajem), svačina, pláštěnka, kapesníky, náhradní ponožky (v zimě náhradní rukavice).

Jemná motorika

Jemná motorika označuje pohyby menších svalových skupin, tj. zápěstí a prstů. Pětileté dítě zvládá:

- ▶ manipulaci s drobnými předměty (navlékání korálků, zasouvání kolíčků do otvorů apod.)
- ▶ stříhání a trhání papíru
- ▶ lepení

Některým předškolním dětem je potřeba s lepením a stříháním stále pomáhat. Vždy je dobré vědět, jak na tom vaši benjamínci jsou.

Tyto aktivity procvičují jemnou motoriku. Výše uvedené aktivity lze zařadit jak při práci venku (vytváření koláží, mandal z přírodnin; navlékání jeřabin, sběr kaštanů, žaludů, šišek apod.), tak i v klubovně (např. výroba herbářů, barevné palety apod.). Rukodělné činnosti obvykle vycházejí z tématu schůzky, popřípadě z ročního období či lidových tradic (výroba draků, pletení pomlázky apod.). Navíc všechny rukodělné aktivity procvičují koordinaci oka a ruky a přispívají k rozvoji psaní.

Grafomotorika

Grafomotorikou označujeme přímo práci s tužkou (perem, pastelkou).

Dítě do 4 let zvládne **svislou, vodorovnou čáru a kruh. Spirála** se objevuje od 4–4,5 let, **vlnovka** a šikmá čára potom mezi 4–5 lety. „**Zuby**“ a **horní smyčka** od 5,5 let, **spodní smyčka** mezi 5,5–6 lety.

Čtyřleté dítě dokáže nakreslit čáru mezi dvěma liniemi (dráhy). Dítě mezi 4,5–5 lety zvládá jednotažky a šestileté dítě překreslí obrázek podle předlohy.

Tyto prvky připravují děti na psaní. Navštěvuje-li benjamínek první třídu, bude v tomto směru napřed před dětmi, které chodí do mateřské školy. Prvky se mohou objevit spontánně v kresbě (např. mříže, hlava, zuby, horní a spodní smyčka v mraku nebo kouři) a některé se objeví, až se s nimi děti seznámí v mateřské škole v rámci skupiny předškoláků (dětí, které v dalším školním roce nastoupí na základní školu). Stejně jako u předchozích činností pro rozvoj jemné motoriky, podporuje grafomotorika koordinaci oka a ruky a přispívá k rozvoji psaní.

Pokud vaši benjamínci nenavštěvují mateřskou školu, je možné s dětmi tyto prvky procvičovat. Slouží k tomu pracovní listy, popřípadě si tvořiví vedoucí mohou navrhnout vlastní listy tak, aby se doplňovaly s programem. Kvalitní inspiraci je možné najít např. v publikaci *Mezi námi předškoláky* J. Bednářové. Podobně by mohl být využit i list *Neztratím se z Pracovních listů pro benjamínky*, pokud bychom děti požádali, aby zakreslovaly své cesty.

Kresba

Kresba dítěte je zpočátku zobrazením reality, jak ji dítě chápe. Mladší děti kreslí spíše podle toho, co jim přijde důležité. Ke konci předškolního období děti kreslí spíše to, co vidí. Obrázky se více podobají skutečnosti. Vývoj kresby také souvisí s rozvojem schopností a dovedností v oblasti motoriky, koordinaci oka a ruky, s poznávacími procesy atd.

Mezi 3–4 rokem se objevují hlavonožci (postavy s hlavou a končetinami), mezi 4–5 lety mají postavy i trup a mezi 5–6 lety začínají přibývat další detaily (vlasy, uši, řasy, obočí, knoflíky na oblečení, pět prstů atp.). Děti pak kreslí náměty, které znají a které je zajímají. Některé děti kreslení nevyhledávají nebo začnou více kreslit až ke konci předškolního období (někteří kluci). Děti je proto třeba k dalším námětům nebo kresbě samotné motivovat (je-li kreslení součástí programu).

Holčička 4 roky. Kresba odpovídá věku. Holčička ráda kreslí.

Holčička 5,5 roku. Kresba odpovídá věku. Holčička ráda kreslí.

Holčička 6 let. Kresba odpovídá věku. Holčička ráda kreslí.

*Chlapec 6 let. Kresba odpovídá věku.
Chlapec nejprve kreslení nevyhledával, rozkreslil se postupně.*

Holčička 7 let. Kresba odpovídá věku. Holčička ráda kreslí.

Uvedené věky berte orientačně a vycházejte ze skutečných dovedností vám svěřených dětí. Výše zmíněné kresebné prvky mohou napomoci vedoucím při klidových činnostech u stolu v klubovně. Kresba dětí vychází z nich samých a je to jeden z jim blízkých způsobů komunikace. Toto je možné využít třeba ke zpětné vazbě k výletu nebo výpravě. Děti mohou své zážitky nakreslit a pak je necháme o obrázku vyprávět. Čtyřleté děti budou spíše popisovat jednotlivé nakreslené předměty. Pětileté a starší děti zvládají vyprávění s dějem. Při popisu obrázků je proto dobré už u nejmladších děti pokládat otázku: „Co se děje na obrázku?“

Zrakové vnímání

Čtyřleté děti dokáží pojmenovat základní barvy. Teprve v 5 letech k základním barvám přiřadí jejich odstíny. V 6 letech pojmenují odstíny barev.

Pokud s benjamínky hrajete puzzle, ve 4 letech poskládá dítě samostatně obrázek ze 4–6 částí. Pokud děti skládání baví, rychle se zlepšují a dokáží poskládat obrázky z více částí. Šikovné starší děti zvládnou i 12 dílků a více.

Čtyřleté dítě si dokáže zapamatovat 3 předměty nebo obrázky, které před tím chvíli vidělo. Pětileté dítě si pamatuje 3 obrázky ze 6 ukázaných obrázků.

Když benjamínci sledují obrázky nebo předměty v řadě, úmyslně je vedeme, aby je sledovaly zleva doprava. Připravují se tak na čtení.

Sluchové vnímání

Ve 3–4 letech dítě ukáže směr, odkud přichází zvuk. Ve 4 letech pozná písně podle melodie a dokáže poslouchat krátký příběh nebo pohádku.

Sluchová paměť benjamínek se postupně vyvíjí. Od 4 let dokáží děti zopakovat větu ze 4 slov nebo 3 nesouvisějící slova. V 5 letech větu z 5 slov a 4 nesouvisějící slova. V 6 letech větu z více slov a 5 nesouvisějících slov. Toto lze využít v různých komunikačních hrách.

Rozpočítadla zvládají děti od 4 let (dokáží rozdělit slovo na slabiky).

Slovní fotbal dokáží hrát až starší šestileté, spíše sedmileté děti. Děti nejdříve slyší souhlásky, až potom samohlásky (a, e, i, o, u). V 5 letech také určí první hlásku slova (např. hry typu „Já hloupá kuchařka dala jsem do polívky vše, co začíná na M“), v 5,5–6 letech určí poslední souhlásku a teprve až v 6–7 letech zvládnou určit poslední samohlásku.

Hmat

Ve 4 letech pozná dítě hmatem výrazně odlišné hračky. Čtyř- až pětileté děti poznají hmatem zvířátka ve velikosti cca 10 cm. V pěti letech dokáže dítě rozlišit hmatem různé povrchy a materiály. Pěti- až šestileté dítě pozná hmatem geometrické tvary – pokud se s nimi seznámilo již dříve a umí je nazvat. Nejdříve dítě určí kruh (od 3 let). Častěji jej pojmenuje jako kolo/kolečko. Pak čtverec (3,5–4 roky), trojúhelník (od 5 let) a nakonec obdélník (5,5–6 let).

Všechny tři oblasti (zrak, sluch, hmat) lze využít při Kimových hrách. S pětiletými dětmi začínáme se 4–5 předměty (s čtyřletými dětmi se třemi), pak můžeme postupně přidávat. Sedmileté děti by mohly zvládnout až 10 předmětů.

Sebeobsluha a samostatnost

V této oblasti najdeme větší rozdíly mezi mladšími a staršími předškolními dětmi.

Co se týče **používání toalety**, i čtyřleté dítě si na WC dojde a zvládne si stáhnout a zase natáhnout oblečení. Mezi 4–5 rokem začíná samostatně používat toaletní papír. Děti mezi 3,5–4 lety si umí samy po použití WC umýt a utřít ruce. Pěti- až šestileté dítě již zvládá hygienu zcela samostatně: na WC jde samo, použije toaletní papír a splachovací zařízení, umyje a utře si ruce. Mytí rukou je však třeba benjamínkům stále připomínat.

Podobně je to i s **oblékáním**. Čtyřleté dítě potřebuje poradit, co si má obléct, a stejně tak potřebuje pomoci se zapínáním knoflíků a zavazováním tkaniček. Pěti- až šestileté děti toto zvládají již samostatně, popřípadě potřebují upřesnit, co na sebe.

Čtyřleté dítě se na upozornění vysmrká, mezi 4 a 5 lety používá kapesník samostatně.

V oblasti **stolování** se čtyřleté dítě dokáže čistě najíst lžičkou a vidličkou, mezi 4,5–5 lety začíná používat příborový nůž a v 5–5,5 letech krájí jídlo nožem. Pětileté dítě si namaže chleba s dopomocí a nalije si nápoj ze džbánu. Šestileté dítě používá samostatně příbor, samo si namaže chleba a nalije polévku.

Zde je pro věkovou hranici velmi důležitý také přístup rodičů, neboť spoustu věcí může dítě umět samo dříve (nebo později) už z domu.

Na skautských akcích budou děti potřebovat dopomoc v oblastech, ve kterých nejsou plně samostatné. S tímto vědomím by vedoucí měli zvažovat, kolik a jak samostatných, resp. nesamostatných dětí jsou schopni a ochotni kapacitně zvládat, a to jak při dlouhodobé práci v klubovně, tak při pobytu mimo ni a na akcích mimo město. S dopomocí je třeba počítat také v rámci plánování programu.

BENJAMÍNEK A JEHO PSYCHIKA

Myšlení

Myšlení předškolních dětí je názorné a intuitivní. Je málo flexibilní, nepřesné a ne zcela respektuje zákony logiky. Typickými znaky jsou:

- ▶ **sebestřednost (egocentrismus)** – vychází ze sebe a ze svých potřeb. Myšlení podřizuje svému vlastnímu pohledu na skutečnost. Myslí si, že to, co je důležité pro něj, je stejně tak důležité i pro ostatní, a je pro něj těžké, že to může být jinak. Děti záměrně vedeme, aby se dokázaly na situaci podívat i očima druhého. Např. „Anička teď pláče, protože jsi jí přechmárala obrázek. Tobě by se líbilo, kdyby ti někdo přemaloval tvůj obrázek?“ Snažíme se obrátit pozornost na jejich vlastní vnímání, kdyby se daná situace týkala jich samotných. Posílujeme tím empatii (vnímání pocitů ostatních).
- ▶ **jevovost (fenomenismus)** – dítě si všímá jednoho hlavního, pro něj podstatného rysu věci. Pokud u jevu, který se odlišuje, vnímá stejný převládající znak jako u jevu původního, je pro ně velmi obtížné tuto představu opustit a vnímat věc jako něco jiného. Např. myslí si, že velryba je ryba, nikoli savec, neboť žije ve vodě, má ploutve a navíc má ve svém názvu slovo ryba, má-li jiné dítě dlouhé vlasy, myslí si, že jde o holčičku, ztotožňuje všechny (i bezdětné) ženy a maminky, protože jeho maminka je žena.
- ▶ **magičnost** – dítě pro své potřeby výkladu světa zjednodušuje skutečnost pomocí fantazie (viz níže Vnímání).
- ▶ **bezvýhradnost (absolutismus)** – každé poznání má definitivní a jednoznačnou platnost. Tento způsob myšlení je jedním z projevů dětské potřeby jistoty. Nechápe relativitu názoru dospělých, která ho mate. Např. nechápe, že když je u nás noc, že na druhé straně planety je den; že postava příběhu je hodná a současně trochu zlá.
- ▶ **animismus, antropomorfismus, arteficialismus** – tato tři cizí slova znamenají, že dítě má tendence polidšťovat neživé věci. Pomáhá mu to k porozumění světu. Např. sluníčko chodí po obloze, ráno vstává a večer jde spát.

K veškerým těmto charakteristikám přistupujeme citlivě a s porozuměním, že dítě se takto neprojevuje schválně, ale vzhledem ke svému věku má na takové myšlení právo. Přispívají k jeho **potřebě bezpečí** ve „velkém“ světě. Obecně platí, že čím jsou děti starší, tím více přibývá rozumového a logického myšlení. Fantazie a představivost stále hrají velkou úlohu, ale děti je již nepotřebují k dotváření skutečnosti.

Pro obohacování vývojově přirozeně zkresleného a zjednodušeného uvažování jsou dobře využitelné metody dramatické výchovy, při kterých si děti zažívají pohled na svět z jiného úhlu, za jinou postavu apod., a rozšiřují si tak své obzory.

Vnímání a prožívání světa předškolním dítětem

Jak předškolní dítě vnímá a prožívá svět kolem sebe? Co z toho plyne pro jeho vychovatele za důsledky?

Vnímání benjamínka je:

- ▶ **nealternativní** – dítě od 3 do 6 let vnímá svět černobíle. Zatím nemá pro odstíny šedé a další barvy dostatek zkušeností. Jak dítě roste, postupně více poznává svět, získává více zkušeností a jeho vnímání již není tak silně vyhraněné. Toto zjednodušené vnímání skutečnosti předškolnímu dítěti napomáhá v orientaci ve světě, činí ho srozumitelnějším, bezpečnějším a spolehlivějším. Jako průpravu lze se staršími benjamínky opět využít metody dramatické výchovy. S mladšími školními dětmi (benjamínky v 1. třídě) můžeme hrát hry

typu „Co sem nepatří“, kdy není správná pouze jedna odpověď, ale správnost odpovědi záleží na jejím vysvětlení. Rozvíjíme zde relativitu názorů a tvořivé myšlení. Např. lev – kočka – krokodýl – koala: a) nepatří sem **lev**, protože začíná na jiné písmeno, b) nepatří sem **kočka**, protože je to jediné domácí zvíře, c) nepatří sem **krokodýl**, protože přebývá více ve vodě, apod.

- ▶ **organismické** – dítě vnímá celým tělem. Některé děti jsou velmi citlivé a ze vzrušení mohou lehce zčervenat, zadýchat, zakoktat. Pokud si všimneme, že některé dítě reaguje takto citlivě, přistupujeme k němu rovněž s velkou citlivostí. Dále z toho vyplývá, že u benjamínek nemusíme vymýšlet fantastické a překombinované motivace. Tyto děti jsou přirozeně motivované a lze je snadno nadchnout. Z vychovatele by však mělo vyzařovat upřímné a opravdové nadšení.
- ▶ **fascinované** – tato vlastnost opět vyplývá z nedostatku zkušeností. Benjamínek je obzvláště fascinován, pokud se s daným jevem ještě nesešel. Např. na výletě se může stát, že dítě něco zaujme, přestane vnímat, kde je a s kým tam je, a ztratí se. Je dobré mít děti rozdělené mezi vedoucí, aby měli po celou dobu venkovního pobytu přehled o celé skupině.
- ▶ **magické** – dítě v tomto věku ve velké míře využívá fantazii, a ta je proto přirozenou součástí jeho myšlení a vnímání (čím je dítě mladší, tím více). Zjednodušuje si tím svět, kterému ještě tolik nerozumí. Fantazie mu umožňuje prožívat svět podle jeho přání. Je velmi důležité naučit se rozlišovat skutečné lhaní od tohoto „magického myšlení“. Pokud bychom dítě trestali za to, že si vymýšlí, mohli bychom ho ranit. Pokud dítě řekne, že „mají doma tygra“, tak tomu kouskem sebe opravdu věří. I když víme, že tomu tak doopravdy není, dítě v žádném případě nekáráme, neusvědčujeme ze „lži“. Je dobré si o tom s dítětem povídat a zajímat se o něj. Starší děti postupně tento typ vnímání (a myšlení) budou opouštět a může se stát, že samy připustí, „že to vlastně není pravda“.

Fantazie

Předškolní věk je věkem fantazie. V tomto věku se proto vyhýbáme strašení dětí nadpřirozenými bytostmi, jako jsou strašidla, bubáci, čerti a jim podobní. Fantazie benjamínek tyto představy jen umocňuje a může tyto představy, zvláště u citlivějších dětí, dovést až do hysterie. Nevhodného strašení využívají někdy dospělí, když dětem tvrdí, že když budou zlobit, tak je odnese čert apod. Nejenže tím vyvoláváme děsivé představy, ale také jim neříkáme pravdu. Dalším příkladem strašení benjamínek jsou stezky odvahy, kde se průběh stezky může vymknout kontrole. Vhodný příklad stezky odvahy naleznete v příloze Nevykadeš na stránce 86.

S nástupem do základní školy ustupuje fantazie do pozadí, není zde pro ni takový prostor. Navíc šesti- a sedmileté děti opouštějí názorné a intuitivní uvažování a rozvíjí se u nich uvažování logické a konkrétní. Škola tyto rozumové schopnosti ještě více podporuje. Pro práci s benjamínky je výhodné fantazii co nejvíce využít, zejména v rámci práce se symbolickým rámcem. O něm více v kapitole Program pro benjamínky (viz oddíl Symbolický rámec na stránce 33).

Prostor

I zde se projevuje egocentrismus. Blízké předměty jsou pro dítě významnější (zdají se mu velké) než ty vzdálenější, protože je vidí malé. Dobře rozlišuje nahoře a dole. Vpravo a vlevo zvládají děti až ke konci předškolního období, na druhé osobě až mezi 6–7 lety.

Toto je dobré vzít v úvahu při hrách, navigování v prostoru apod.

Čas

Čas pro dítě není tak důležitý, a tak má tendenci délku přeceňovat (stejně jako u vzdálenosti v prostoru). Pro dítě je důležitá přítomnost a aktuální dění. Jsou skvělymi učiteli bytí „tady a teď“.

4–5 leté dítě zvládá:

- ▶ přiřadit činnosti obvyklé pro ráno, poledne a večer

4,5–5 leté dítě zvládá:

- ▶ přiřadit činnosti obvyklé pro dopoledne a odpoledne
- ▶ rozlišit dříve a později (např. seřadí dva obrázky)
- ▶ rozlišit pojmy nejdříve, předtím, nyní, potom

5–6 leté dítě zvládá:

- ▶ orientovat se ve dnech v týdnu
- ▶ přiřadit činnosti obvyklé pro roční období

Šestileté dítě zvládá a rozumí pojmu včera, dnes a zítra. Dítě 6,5–7 leté zvládá pojmy předevčím a pozítří. Uvedené věky jsou opět orientační a individuální.

Dalo by se říct, že mladší děti mají v čase „zmatek“, a je to nejvíce poznat v jejich vyprávění. Události na sebe nenavazují, přeskakují je (vypravují je tak, jak jim přijdou důležité pro ně – i zde se projevuje egocentrismus) a pletou si pojmy k určení času. Pěti- a šestileté děti už jsou schopné souvislého vyprávění ve správných časových rovinách a časová určení používají ve vyprávění správně.

Počet

Děti na počátku předškolního věku znají názvy čísel, ale chybí jim porozumění podstatě číselného pojmu. Toto pochopení přichází až kolem 6 let a děti jsou schopné určit množinu o 6–10 prvcích.

Proto vám i čtyřleté dítě vyjmenuje čísla od jedné do jedenácti (někteří i dál), ale nezvládne tak snadno donést 5 šišek a 7 kaštanů.

Jazyk a řeč dětí

Od 4 let začínají děti mluvit v delších a složitějších větách, později i v souvětích. V mluvě se však přesto vyskytuje dost nepřesností a děti mají tendenci striktně dodržovat odposlouchaná jazyková pravidla, což působí mnohdy nemalé pobavení:

„Mami, já tu vosu vyhnu!“ – „Říká se vyženu.“

„Tak já už jsem ji vyženi!“

Starší děti postupně používají všechny časy (přítomný, minulý a budoucí), všechny druhy slov a začínají mluvit gramaticky správně. Od 5 let dítě doplní do příběhu slovo ve správném tvaru, což je možné využít v jazykových hrách nebo při vyprávění příběhu hrou formou, kdy zároveň chceme, aby se děti více soustředily.

Čtyřleté dítě dokáže spontánně informovat o zážitcích, pocitech a přáních. Umí také předat krátký vzkaz (třeba rodičům). Chcete-li informovat rodiče o důležitých věcech, které nemají být zapomenuty, pořiďte dětem deníčky, kam jim informace budete zapisovat, anebo pokud je to možné, komunikujte osobně s rodiči po skončení schůzky, příp. výpravy. V 5–6 letech dítě aktivně a spontánně navazuje komunikaci s dětmi i dospělými. Dokáže zformulovat otázku a smysluplně a samostatně na ni odpovědět. Smysluplně také vyjádří myšlenku, nápad, názor. Popíše situaci, událost a vyjádří své pocity a prožitky. Pětileté děti umí říct své jméno a příjmení, jména rodičů, sourozenců, kamarádů a vedoucích.

Někdy je třeba se obrnit velkou trpělivostí, když se dítě snaží vyjádřit. Snažíme se v sobě vzbudit opravdový zájem o to, co nám chce dítě povědět, a naslouchat mu. Naše verbální i neverbální vyjadřování zájmu by mělo být v souladu. Děti dovedou rozpor velmi dobře vycítit. Nelze navenek přikyvovat a usmívat se a vnitřně si říkat: „Proboha, ať už se vymáčkne!“

Pokud děti dělají v řeči chyby, neopravujeme je, ale větu/slovo po nich zopakujeme ve správném tvaru. Takto malé děti se totiž neučí jazyk ve školním slova smyslu, nýbrž si jej osvojují. Dospělí zde pro děti představují mluvní vzory, které malé děti napodobují.

Pozornost

Pokud dítě činnost baví a zcela se do ní ponoří, nemá problém se soustředit a v činnosti setrvat i delší dobu. Naopak je těžké dítě od činnosti odtrhnout. Takovéto situace jsou časté a jistě je znáte. Pro snadnější přechod k jiné činnosti se osvědčilo děti cca pět minut dopředu upozorňovat, že budou za chvíli končit a bude se dělat něco jiného.

Obvyklá doba soustředění benjamíneků je 10 minut. S postupem věku se doba soustředění zvyšuje.

Plánujete-li činnosti, u kterých bude zapotřebí větší dávka soustředění, naplánujte si je po menších dílčích celcích a hojně je prokládejte pohybem. Předškolní děti pohyb milují a pomáhá jim také k jejich rozvoji.

Rozhodně také vybírejte aktivity cílené pro tuto věkovou skupinu. Jak z důvodu přetěžování dětí nepřiměřenými nároky, tak abychom předešli tzv. vykrádání programu pro starší věkovou kategorii vlčat a světlušek, tzn. abychom měli dětem, které skautují od benjamíneků, co nabídnout i ve vyšším věku a program je stále bavil. Více se o „vykrádání“ dozvíte v samostatné kapitole resp. příloze Nevykradeš na stránce 86.

Tip

Každé dítě zraje individuálním tempem. Uvedené časy soustředění jsou proto orientační. Pokud má dítě oproti ostatním dětem s udržením pozornosti výraznější obtíže, může to být dáno zpožděným zráním nervové soustavy v této oblasti. Jeho chování se může projevovat podobně, jako tomu je u poruchy pozornosti (ADD – děti tzv. pomalé) nebo u poruchy pozornosti s hyperaktivitou (ADHD – děti tzv. divoké). Pro práci s těmito projevy doporučujeme skautskou metodiku ADHD – Víť, co s tím?!

Emoce

Schopnost vyznat se v emocích určuje emocionální inteligence (EQ). Vyjadřuje, jak umíme zacházet s city a porozumět emocím jiných lidí, jak umíme řešit konflikty, domluvit se s ostatními a jak s nimi umíme navazovat kontakty a přátelství. Při nedostatku emocionální inteligence má dítě problém zařadit se do skupiny vrstevníků. S dětmi i v rodině má časté konflikty. Dobrou zprávou je, že „citovou gramotnost“ lze rozvíjet.

Děti by měly mít možnost své emoce **poznat** a **přijmout** za své. Nestydět se za ně. Současně by se měly učit se svými city **zdravě nakládat**.

K tomu je důležité, aby lidé, kteří jsou pro ně vzorem (rodiče, vychovatelé, starší děti), dětem ukazovali, jak s emocemi zacházet. My dospělí ale často své emoce neprojevíme. Potlačujeme je. Přemáháme se. Tím dětem nedáváme dobrý vzor, jak se sebou mají zacházet. Nemluví o tom, že pokud jsme např. rozladění, ale hrajeme, že se nic neděje, děti z našeho neslovního (neverbálního) vyjadřování vycítí, že to není tak, jak říkáme. Děti tím mateme. Opakem potlačování emocí je jejich nekontrolované vyjadřování, které se často pojí s unáhleným hodnocením nebo nálepkováním druhých.

Výbornou pomůckou, jak učit děti vyjádřit své emoce, ať už pozitivní, či negativní, je já-výrok. Vyslovíme, jak se opravdu cítíme. Tím bude v souladu jak verbální, tak neverbální stránka našeho projevu. Např. „*To mám radost...*“, „*Jé, to jsem nadšený...*“ nebo „*To jsem se teď naštvála...*“, „*To se ale zlobím...*“ Emoce nepopíráme, ale pojmenováváme. Nehodnotíme, ale mluvíme o tom, jak prožíváme. Snažíme se přípustně společensky reagovat, tj. tak, jak bychom chtěli, aby reagovaly děti. Příklady a další inspiraci můžete najít v knize *Respektovat a být respektován* od manželů Kopřivových.

Např. „To bude mít maminka radost, že jste snědly celou svačtinu. Já mám taky radost (= já-výrok), když udělám někomu jídlo a chutná mu.“

„To jsem ale naštvaná, že mám moko v botě. Ještěže mám náhradní ponožky!“

Další příklady:

Osočování: „*Ten Filip mě štve!*“ (Podmětem je Filip. Mluví o Filipovi.)

Já-výrok, popisují své prožívání: „*Jsem rozzlobená, když mi Filip neříká pravdu*“ (Podmětem jsem já. Mluví o sobě a popíšu situaci, která mou emoci způsobila.)

Osočování: „*Hanko, seš blbá!? Copak se běhá s nožem?!*“

Já-výrok: „*Hanko, stůj! – Hrozně jsem se lekla, když tě vidím běžet s nožem! Takhle můžeš nechtě poranit sebe nebo ostatní.*“

Veselý a smutný panáček

Vytvoříme pro děti dva obličej¹: jeden smutný a druhý veselý. Na začátku, popř. na konci schůzky pošleme dětem oba obličej do kruhu. Kdo chce, řekne, z čeho je dneska veselý nebo smutný. Benjamínci mohou samozřejmě popsat i oba stavy, to už záleží na nich. Rozhodně by nikdo neměl být do vyjadřování emocí nucen. Dále je dobré nastavit pravidlo, že mluví jen ten, kdo má v ruce obličej, a ostatní poslouchají. Kdo nechce nic říkat, mlčky pošle obličej dále.

1) Mohou to být nakreslené emotikony, loutky apod.

Vztekačí básnička (podle Hanky Švejdové):

*Řeřicha, ředkev, křen a tuřín,
držte mě, držte, já teď' zuřím...*

Děti naučíme básničku a říkáme si, kdy máme vztek. Pak vymýšlíme, co se dá dělat, když se vztekáme, abychom neublížili ani sobě, ani druhým. Pozor, i slova můžou bolet! Možné návrhy dětí: boxovat do pytle, zaskákat si na míči, na trampolíně, zadupat apod. Dospělí můžou sekat dříví, jít si zaběhat apod.

Hra Zuření (podle H. Švejdové):

Co dělají lidé, když zuří?

*Řeřicha, ředkev, křen a tuřín,
držte mě, držte, já teď' zuřím!
Cukr, ryngle, fazol, hrách,
utíkejte, mějte strach.*

Ten, kdo říká básničku, snaží se se zavřenýma očima najít děti. Až je hra u konce, povídáme si s dětmi v kruhu: „Co dělat, když vidíme, že se někdo zlobí (pes, had, člověk)?“ Situace si můžeme zahrát. Připravujeme tak děti na nebezpečné situace. Může se stát, že se děti příliš „rozjedou“. Proto je v první části nechte vyřadit, aby se na druhou část dokázaly lépe uklidnit.

Vůle

Čtyřleté děti mají běžně problém s dokončováním činnosti. Pokud je aktivita celkově nenadchne, je třeba je dostatečně slovně povzbuzovat, aby činnost dokončily. Může to být také způsobeno tím, že jsme nezvolili vhodnou činnost – dítě se nudí nebo je pro něj příliš náročná. To benjamínky snadno odradí, což může být velká škoda. Děti v tomto věku jsou velmi dobře motivované a můžeme je nadchnout pro spoustu věcí.

Pětileté děti (nebo děti v posledním roce MŠ) už dokáží věci dokončovat – nepřestanou, dokud nejsou s výsledkem spokojeny. Vše je však velmi individuální. Záleží na samotném benjamínkovi a také na motivaci k činnosti.

Sebepojetí a sebehodnocení

Sebehodnocení je stále velmi závislé na názoru druhých osob, především rodičů. Benjamínek přejímá názor dospělých na sebe sama nekriticky podle toho, jak se k němu vyjadřují, jak se k němu chovají a jak mu projevují své city a zájem. Je proto nesmírně důležité každé dítě bez rozdílu bezpodmínečně přijímat, tzn. přijímat je takové, jaké je, bez ohledu na osobní sympatie a antipatie k jeho vzhledu, způsobu projevu apod. To ale současně neznamená, že bychom měli bezpodmínečně přijímat jeho nežádoucí chování, především chování, které je proti pravidlům a které záměrně nebo z nedbalosti ubližuje. Naopak. Takové chování je potřeba důsledně pojmenovávat a dávat přiměřeným způsobem najevo, že „takto ne“. Mezi nežádoucím chováním dítěte a jeho osobností však není rovnítko. S tímto vědomím a v tomto duchu je třeba s ním mluvit.

Můžeme a máme často právo a z pohledu vychovatele i odpovědnost s jeho chováním nesouhlasit („*Nelíbí se mi, když máš rozbázené věci po podlaze.*“). Nikdy bychom však neměli vyslovovat soudy a označení, které souvisí s jeho osobností, tedy s dítětem jako takovým („*Jsi hrozný, když ty věci tady tak rozhazuješ.*“).

Sebepečení benjamínka je omezeno specifiky jeho myšlení a vnímání. Díky svému egocentrismu si připadá významnější před druhými a magičnost mu umožňuje dívat se na sebe sama tak, jak se mu líbí. Informace o své osobě získává předškolní dítě od svého okolí, což funguje jako zrcadlo – vidí se takové, jaké ho vidíme my. Tento proces probíhá až do 8 let věku, a proto by tyto děti neměly hrát soutěživé hry. Porážené děti si totiž vytváří vnitřní obraz „loserů“, zatímco vítězové si budují pocit, že je nic nemůže ohrozit, což rovněž není pro vývoj osobnosti zrovna příznivé. Význam soutěživých her v předškolním věku bude popsán v poslední oblasti této kapitoly (viz benjamínek a hra).

BENJAMÍNEK A TEN DRUHÝ

Komunikace s dětmi Dětem jsme vzorem také v tom, jakým způsobem mluvíme mezi sebou navzájem. A samozřejmě v tom, jak mluvíme s nimi. Bylo by naivní očekávat, že děti budou s dalšími dětmi mluvit hezky a jako se sobě rovnými kamarády, pokud partnerský a city vyjadřující způsob komunikace neznají od nás dospělých. Pokud s dětmi většinou mluvíme jako s podřízenými, kteří nejsou schopni vlastního úsudku, z pozice „chytrého dospěláka“, budou tak i oni povětšinou komunikovat s druhými dětmi.

Na tomto místě je důležité zmínit, že se bavíme o vhodných *formách* sdělení a v žádném případě nechceme zpochybnit, že dospělý vychovatel má svou zkušeností dítě doprovázet, má důsledně ukazovat, jaké chování je a není správné, má ukazovat hranice a že má v této souvislosti na děti vznášet oprávněné požadavky.

Komunikaci můžeme pro náš účel rozdělit na osobní a funkční. Osobní komunikace je emocionální, zaměřená na vyjadřování prožitků, pocitů a názorů. Nenese požadavky na druhou osobu, ale vyjadřuje náš zájem o druhého, a tak vytváří vztahy. Proto je moc důležité na ni nezapomínat. O emocích můžeme mluvit buď za sebe (tzv. já-výrok), anebo se můžeme pokusit vcítit do situace druhého (tzv. empatická reakce).

Já-výrok se skládá z vyjádření vlastních emocí a popisu situace, díky které se tak cítím. Např. „*Jsem smutná, když po sobě lidi v přírodě neuklízí.*“ nebo „*Mám radost, že jsou dneska všichni zdraví a můžeme jít společně na výlet.*“

V *empatické reakci* se naladíme na dítě a dáme mu najevo, že vnímáme a přijímáme jeho emoce a podle aktuální reakce dítěte na něj dále reagujeme: „*Ty jsi asi naštvaný, když se ti něco nedaří, a už to nechceš zkoušet dál, víd?*“

Abychom toho byli schopni, je důležité věnovat každému dítěti alespoň kousek soustředěné pozornosti a naslouchat mu.

Oproti tomu funkční komunikace slouží k předávání informací a vznáší požadavky k druhým. Požadavky by však měly být oprávněné:

„*Když si nevezmeš čepici a rukavice, může ti být zima.*“ (Mám starost o dítě, aby se nenachladilo). „*Když si schováš ty věci do batůžku, cestou je neztratíš.*“

Je dobré dítě oslovit, abychom získali jeho pozornost, a pak popsat situaci, kterou chceme řešit: „*Karolínko, jídlo patří do pusy a ne do hrnku.*“ nebo „*Jindro, když budeš*

chodit s nůžkami, můžeš někoho nebo i sebe zranit. S nůžkami sedíme u stolu. “Můžeme samozřejmě oslovit i celou skupinu: „*Medvídáta, až dosvačíme, zkontrolujeme, aby po nás nezůstalo nic, co do lesa nepatří.*“ Při oslovování celé skupiny mluvíme v 1. osobě množného čísla. Vyvarujeme se tak používání rozkazu (srovnej: „*Medvídáta, až dosvačíte, zkontrolujte...*“). Udílení příkazů je dobré omezit na co nejmenší míru. Děti jimi bývají doslova zahrnovány. Namísto příkazu používáme sousloví: „*bylo by dobré*“ nebo „*je potřeba*“. Tímto dáváme dětem prostor pro vlastní uvážení a jednání z vlastního rozhodnutí. Použijeme např. „*Majko, teď je potřeba tam odnést hrníčky.*“ namísto „*Majko, odnes tam ty hrníčky.*“, což je dobré použít, až pokud se dítě samo nechopí iniciativy.

K připomenutí toho, co jsme již dětem dříve vysvětlili, je velmi vhodná technika zvaná *Dvě slova*: „*Jirko, židle!*“ (Jirka si po skončení schůzky v klubovně neuklidil židli).

Dalším zlatým pravidlem při komunikaci s předškolními dětmi je, že jim *nepředkládáme hotové poznatky*, ale vždy necháme dětem prostor, aby řekly, co o tématu už vědí. Podněcujeme je tak k přemýšlení, dáváme tak prostor pro rozvoj jejich úsudku a kreativity a celkově je tak uschopňujeme. Současně tím dáváme najevo, že je bereme vážně, jako partáky. Formujeme tím jejich sebehodnocení a vytváříme pohodové vztahy.

Prosociální chování

Když se předškolní dítě dostane do skupiny vrstevníků a širší společnosti, postupně se učí obecným a žádoucím vzorcům chování. Takové chování lze shrnout výrazem *prosociální*, tj. *pozitivní a respektující ostatní*. Aby dítě bylo takového chování schopno, potřebuje rozvinout schopnost empatie, ovládat svou agresivitu a vlastní aktuální potřeby.

Aby se děti mohly učit těmto dovednostem, potřebují se cítit bezpečně, jistě a důvěřovat svému okolí. Úkolem všech vychovatelů je takové přátelské prostředí pro děti vytvářet. Pomůže tomu, znají-li děti jména ostatních (hrajeme hry se jmény), když mohou bez obav vyjádřit, jak se cítí a mají a nikdo se jim za to nebude smát, pomlouvat je, nebo je za to dokonce odmítat.

Od čtvrtého až pátého roku věku je většina dětí schopna rozumově nahlížet jednoduché situace pohledem druhého. Např. pokud před znakem čtyřapůlleté Marušky schováme Oldovy přezůvky ze skříňky, kam si je Olda vždy ukládá, do jiného botníku, Maruška bude schopná odpovědět správně na otázku: „*Kde si myslíš, že si bude Olda myslet, že jsou jeho přezůvky, až se vrátí?*“ „*Ve skřínce,*“ jelikož Olda nemá o přesunu ponětí. Mladší dítě by odpovědělo, že v botníku. Stále ještě ztotožňuje své poznání o poloze kamarádových bačkůrek s poznáním všeobecně platným, tedy i s jeho poznáním. Děti lze v této dovednosti rozvíjet.

Důležitost umění této dovednosti si můžeme ukázat na několika příkladech, kdy i dospělí lidé zaměňují svůj pohled na věc a všeobecně platné poznání za perspektivu druhého. Dochází k situacím, kdy považujeme nějakou svou vlastnost nebo charakteristiku za obecně platnou. Myslíme si např., že všechny děti by měly vnímat a rozumět stejně rychle, jako jsme to uměli jako malí my, a nerespektujeme jejich tempo. Neumíme docenit svá nadání, protože záměnou osobní a obecné perspektivy si myslíme, že něco takového je obecně rozšířené a ne tolik hodnotné. Mýlná domněnka, že se k nám partner bude chovat podle našich nevyslovených přání a očekávání se zakládá na chybné představě, že prožívání všech lidí, tedy i partnera, musí být podobné tomu

mému. Samozřejmě tomu tak není. Dokud si to neuvědomíme, umíme se kvůli tomu trápit a mohou z toho vyvstávat nedorozumění.

Zaujetí perspektivy druhého člověka je předpokladem empatického chování. K tomu, aby bylo skutečně empatické, je třeba ještě další dovednost. Dovednost vcítění. Tj. umět si představit, jak bude druhý situaci nejen rozumět (Olda bude čekat, že přezůvky jsou ve skříňce), ale také jak se v ní bude cítit (Olda může cítit např. překvapení, zmatení, rozmrzelost, vztek, lhostejnost apod., když bačkůrky na svém místě nenajde).

Každý máme pro rozvoj dovednosti vcítování jiné předpoklady. Vcítování se lze také naučit. Vhodným prostředkem může být vedení dítěte k jednoduché reflexi prožitě situace, kdy se nechovalo prosociálně.

Klárka praštila Oskara, protože si začal hrát s její hračkou, která ležela dlouho nepovšimnuta na koberci za jejími zády. Oskar se rozplakal. Ze strany vychovatele bude následovat reakce, která dá Klárce zřetelně najevo, že „takhle ne“. Např., „*Klárko! Když se ti nelíbí, co Oskar dělá, je potřeba použít pusu a mluvit s ním o tom. A ne ruce.*“ apod. Potom, ale jen pokud jsme schopni dále komunikovat bez velkých emocí a současně i Klárka je ve stavu, kdy dokáže poslouchat, se můžeme ptát: Jak se Oskar cítil, když jsi ho praštila? U menších dětí můžeme začít uzavřenou otázkou: „*Myslíš, že to bylo Oskarovi příjemné?*“ nebo dát na výběr: „*Jak se Oskar cítil? Hezky nebo špatně?... A jak špatně? Moc nebo málo?*“ Děti dokážou situaci reflektovat. Umí za sebe říci, že se Oskar cítil špatně a že ho to bolelo.

K uvažování z pohledu druhého člověka a vcítění se do druhého pomáhá svými metodami a technikami např. dramatická výchova. Empatii můžeme v dětech také rozvíjet tím, že sami budeme empatičtí a budeme s nimi sdílet (žádoucí formou) naše emoce. Benjamínci navíc dokáží reagovat hlavně na ty emoce, které se jednoznačně projevují navenek. Jejich pojmenovávání vede k rozšiřování slovní zásoby u dětí a k jejich jednoduššímu rozumovému zpracování, ať už se týká zvládnání emocí vlastních, nebo snahy o porozumění druhým.

Pravidla

Základní rámec prosociálního chování dětem můžeme pomoci nastavit pravidly. Pravidla fungují lépe, když se děti podílejí na jejich tvorbě a přijímají je jako svá vlastní. Současně je pro ně jejich tvorba příležitostí k zamyšlení nad tím, jak mít hezké vztahy s kamarády. Tvoření pravidel můžeme uvést například otázkou: „Co bychom měli během schůzky a výletů všichni dělat, aby nám spolu bylo dobře a všichni jsme byli spokojeni?“ Dáme všem možnost k vyjádření. Předem máme připraveny své nápady, abychom vhodnými otázkami uměli děti navést k jejich nalezení. Práci s pravidly lze doporučit pro jednu z prvních schůzek v roce. Na začátku tábora nebo jiné větší akce může být užitečné s pravidly pracovat, abychom je vhodně rozšířili podle prostředí.

Pravidla doporučujeme psát v pozitivním tvaru (Např.: Náročná situace řešíme pusou. Nikoli: Nebijeme se.) a zaznamenat pomocí obrázku nebo symbolu. Zpracování záporu vyžaduje o několik myšlenkových operací navíc, trvá déle, pro dítě je náročnější. Navíc při potřebě častějšího připomínání pravidel netvoří spousta záporů příjemnou atmosféru. Namalované symboly pravidel s jejich slovními popisy je praktické mít

v klubovně na viditelném místě a v případě potřeby si je připomínat a odkazovat na ně. Také rodiče se tak mohou seznámit s tím, jakým způsobem s dětmi pracujeme.

Pravidla mohou být např.: V klubovně chodím pomalu krokem. Obtížné situace řeším pusou/domluvou. Signál zdvižené ruky znamená „tíše“ – jsem potichu a zdvihnu ruku. Používám kouzelná slova „děkuji“ a „prosím“.

Tresty a odměny

Malé děti se učí především nápodobou, takže nejlepší výchovná metoda je být dobrým příkladem. Je tu však spousta okolních vlivů: rodina, kamarádi, školka, škola a další sociální skupiny, ve kterých se děti a jejich rodiny pohybují, takže je třeba si uvědomit, že jenom my děti neovlivňujeme. Je však dobré dbát na společně vytvořená pravidla v rámci schůzek benjamínků. Jestliže se děti nechovají podle těchto společně domluvených pravidel, není vhodné je trestat např. 10 dřepy apod. Chceme u dětí povzbudit vnitřní motivaci, aby se chovaly, jak nejlépe dovedou, protože ony samy to tak chtějí. Tresty pouze zamezí na krátkou chvíli nežádoucímu chování, ale neřeší příčinu tohoto chování. Navíc se jedná o nerovnocenné chování k dítěti z hlediska moci, síly a silnější autority. Nejlepší je nechat děti pocítit přirozené následky, aby si nevhodnost svého chování samy uvědomily a nesly si za ně odpovědnost. Klasický příklad: když benjamínek rozbije nějakou hračku, buď ji opraví (sám nebo s pomocí rodičů, sourozenců), anebo pořídí hračku novou pro kamaráda místo pro sebe.

Stejnou paseku mohou nadělat také pochvaly a odměny. Vedou mnohdy k soutěživosti dětí a nefér jednání, kolikrát také k žalování. Lepší je děti ocenit, slovně nebo i s gestem vyzdvihnout úspěch dítěte: „*Karle, vidíš to, ty jsi dneska na výpravě krásně šel a vůbec jsi neplakal, že tě bolí noby!*“ (Pokud víme, že Karlovi nevadí kontakt, poplácáme ho po rameni, po zádech.)

Není také vůbec žádoucí podporovat soutěživé chování. Byť se mezi benjamínky může snadno objevit. Na zvolání „*Já jsem první!*“ odpovídáme „*To nevadí.*“ nebo jinou replikou tak, aby bylo zřejmé, že pořadí není důležité. Také můžeme zadat např. u běhání „pravidlo“, že „*vyhraje ten, kdo nespadne.*“

Rodinné prostředí

Další roli hraje rodinné prostředí, protože to je první „společnost“, ve které dítě žije každodenní realitu. Setkává-li se dítě doma s agresí a odmítáním, bude se tak chovat i k druhým. Takové dítě potřebuje ještě více naší lásky, porozumění a bezpodmínečného přijetí. Dítěti projevujeme svůj zájem, bavíme se s ním a odmítáme jeho chování, ne dítě samotné. Schopnost ovládat své chování a přijatelně požadovat naplnění svých potřeb se v předškolním věku teprve rozvíjí.

Tzv. tiché děti

Mezi benjamínky se mohou vyskytnout děti, které příliš nekomunikují, nesblíží se, nenavazují kontakty. Toto chování může mít různé příčiny. Naším úkolem je děti postupně a citlivě kontaktovat. Ne otázkami, ale volnou komunikací, ve které se

nechají lépe poznat. Přirozeným a pozvolným způsobem se tak buduje mezi dítětem a vedoucím důvěra, která je základem pro spontánní chování a komunikaci.

Soutěživost

Prosociální chování podporuje u dětí spolupráci oproti soutěživosti. Příkladem může být klasická Židličkovaná. Ve variantě s vypadáváním dochází k tomu, že pomalejší nebo málo hbité a obratné děti vypadnou ze hry nejdříve. Avšak jsou to právě ony, které by potřebovaly, aby zůstaly ve hře co nejdéle, aby se dostatečně v této dovednosti procvičily. Děti, které vypadnou, mohou být navíc na ostatní našťvané, začít se nudit a vymýšlet různé vylomeniny a vedoucí je musí umravňovat. Tato hra rozhodně nevede ke spolupráci a nepomáhá rozvíjet a udržovat zdravé vztahy. Zkuste však ze hry vypustit vypadávání a nechte děti vymyslet, jak to udělat, když podle pravidel 1. po skončení hudby všichni musí sedět a 2. žádná židle nesmí být volná. Většinou si starší děti začnou posazovat mladší děti na klín, až na konec sedí všichni na jedné židli! Všechny děti hrají až do konce, nikdo není na nikoho našťvaný a všichni se krásně procvičí v běhu a v udržení rovnováhy.

U každé hry a jakékoli činnosti s benjamínky je vždy dobré dát pravidlo, že to nesmí bolet!

Cíle, ke kterým je možné směřovat:

4–5leté dítě:

- ▶ rádo se kamarádí
- ▶ projevuje náklonnost a ochranu vůči mladším dětem
- ▶ umí se vcítit do druhých
- ▶ dodržuje základní pravidla slušného chování
- ▶ domluví se s ostatními
- ▶ spolupracuje
- ▶ umí počkat, až na něj přijde řada
- ▶ umí zhodnotit důsledky svého chování pod vedením dospělého
- ▶ chová se přiměřeně na veřejnosti
- ▶ požádá o dovolení

5–6leté dítě:

- ▶ vědomě projevuje zdvořilostní chování
- ▶ rozvíjí se smysl pro morálku
- ▶ dokáže odmítnout nežádoucí chování
- ▶ zná základní pravidla chování na ulici
- ▶ samostatně plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky
- ▶ začíná rozlišovat mezi hrou a povinnostmi, úkolem
- ▶ udržuje pořádek
- ▶ trpělivě překonává překážky
- ▶ zapojuje se mezi ostatní děti
- ▶ zvládá dodržovat pravidla

Omezená schopnost zaujetí pohledu druhého člověka je jedním z rysů poruchy autistického spektra, a tedy též Aspergerova syndromu. Jak pracovat s dětmi s touto jinakostí se dozvíte podrobněji ve skautské metodice Aspergerův syndrom – vím, co s tím?!

BENJAMÍNEK A SPOLEČNOST

Vliv výchovy

Při práci s předškolními dětmi je důležité si uvědomit, že prvními vychovateli dítěte jsou jeho rodiče a ostatní vychovatelé jsou až na druhém místě. Proto je dobré, když známe rodinné prostředí dítěte a s rodiči spolupracujeme, bereme je jako naše partnery ve výchově dětí. Navíc pomáhá, když máme na výchovu dětí stejný názor jako rodiče. Nemusí to však vždy platit. Rozhodně se nevyplatí tyto „nespolupracující“ rodiče poučovat, co je správné a co ne – ať už osobně, nebo skrze jejich děti. K nalezení společné cesty mohou pomoci společné akce (viz níže). Ozve-li se dítě, že maminka nebo tatínek to dělají jinak, můžeme podle situace nechat benjamínka, ať se zařídí, tak jak je zvyklý od rodičů. Pokud je daná situace v rozporu s naším přesvědčením, můžeme odpovědět: „*Ale já to dělám takto, protože...*“ a podáme přijatelné vysvětlení. Nikdy by z toho nemělo vyplývat, že rodiče dítěte dělají něco špatně! Dále je důležité s rodiči komunikovat, aby věděli, že je o jejich dítěte dobře postaráno. Bude to mimo jiné přispívat k pohodě mezi dětmi a vámi ve vašem oddíle.

Rodiče představují pro předškolní dítě ideál, kterému se chce podobat a se kterým se identifikuje. Činí tak zcela nekriticky a plně přijímá všechny postoje, hodnoty a projevy svých rodičů. Tímto jednáním si předškolní dítě zvyšuje pocit jistoty a bezpečí a zároveň si snižuje pocit ohrožení.

Osvědčeným prostředkem, jak zapojit rodiče dětí do programu, je čas od času je přizvat na společně pořádanou akci. Může to být výtvarná dílna, oslava narozenin či svátků v průběhu roku nebo nějaká vlastní, vytvořená slavnost. Dalším možným zapojením rodičů se nabízí uspořádat společný týdenní tábor pro benjamínky a jejich rodiče.

Vyrůstání z rodiny

Ukazatelem zdravého vývoje a **jisté zralosti osobnosti** předškolního dítěte je, že přestává být tolik závislé na své rodině a postupně i na dospělých (nepotřebuje se nás tolik držet při výletech za ruku, konflikty řeší samostatně, více se kamarádí s jedním nebo dvěma dětmi). Základ pro toto chování se pokládá již v batolecím věku, kdy si dítě potvrdí jistotu rodinných vztahů natolik, že je schopné navazovat kontakty s lidmi mimo vlastní rodinu, hlavně s vrstevníky. Skupina benjamínek je vhodným prostředím pro navazování takových vztahů.

Může se stát, že benjamínek schůzky propláče, avšak v mateřské škole vůbec nebrečí. Může se jednat o dítě, které se zpočátku hůře adaptuje (přízpůsobuje chování při změně prostředí). Je dobré zjistit od rodičů, jak probíhala adaptace v mateřské škole, a společně vymyslet pro dítě co nejvhodnější zvykání. Pokud s tím bude vedoucí

souhlasit, může se dítě účastnit schůzek společně s jedním z rodičů. Tuto variantu volíme za předpokladu, že nezapříčinuje změnu chování u ostatních dětí. Dobu, kterou rodič stráví na schůzce s dítětem, postupně zkracujeme. Dalším způsobem, jak pomoci s adaptací benjamínků, je pozvat na schůzku jejich rodiče, kteří mohou ostatním něco zajímavého ukázat nebo je něco naučit (hrát na hudební nástroj, uvařit netradiční jídlo apod.).

Při potížích se zvykáním u dětí mladších pěti let doporučujeme vstup do benjamínků odložit.

Potřeba práce

Předškolní věk je mimo jiné nazýván věkem **iniciativy**. Hlavní potřebou předškolního dítěte je **aktivita** (např. potřeba pohybu benjamínků). Starší děti rovněž chtějí být užitečné a zapojit se do okolního dění. Ohlašuje se u nich potřeba práce, začínají pomáhat např. s domácími pracemi. Tento projev benjamínků je velmi vhodné využít. Mohou pomáhat s přípravnými úkoly, s úklidem v klubovně, drobnými činnostmi spojenými se stolováním a přípravou jídla, se sbíráním šišek a dřeva apod. K budování zdravého sebevědomí a odvahy potřebují děti v tomto věku zažívat radost z prožitku vlastní účinnosti.

To, jak naložíme s iniciativou a chutí dětí do pracovní činnosti, pak bude mít vliv na jejich další snahy o zapojení se a přispění ke společnému dílu do budoucna. Proto je dobré děti v chuti k pomoci podporovat. Jednou z forem zanedbávání ve výchově je stav, kdy dospělí za dítě udělají vše, tedy i to, co by mohlo pod jejich vedením udělat samo. Dítě tímto zneschopňují. Opačnou formou zanedbávání je, když dospělí nechají dítě napospas sobě samému, nechají jej dělat věci věkově či jinak nepřiměřené nebo je do těchto činností nutí. Naším úkolem je nastavovat dětem podmínky činnosti tak, aby pro ně byla přiměřená a aby ve svém úsilí uspěly a mohly mít z ní nebo jejího výsledku radost.

Vždy je třeba zvážit dovednosti dětí v daném věku a čas, který na činnost máme. Při plánování je třeba počítat s tím, že pomoc benjamínků může zamýšlenou činnost několiknásobně prodloužit. Zejména u rutinních činností benjamínci vydrží jen po omezenou dobu. Současně je dobře, že děti poznávají, že k dokončení díla nebo jeho částí je třeba trpělivost a že mají možnost se v jejím nácviku o malý kousek posunout. Při činnosti, která náročností svého výsledku neodpovídá možnostem věku dětí (např. příprava večeře), je dobré promyslet, které dílčí činnosti děti zvládnou, jak je zorganizovat a jak zpříjemnit, a které činnosti zůstanou na dospělém – bude jich větší část, pokud ne většina. (Samozřejmostí je vyloučení bezpečnostních rizik.)

Fungovat může např. střídání činností (Honzíček maže máslem, Tonicíčka pomazánkou, Fanda skládá kolečka zeleniny, Janička skládá rohlíky na ták, po chvíli se děti na své pracovní pozici vymění). U některých činností lze zpívat nebo vyprávět příběh. Někdy je třeba zařazování pauz. Při potížích s dokončováním přiměřeného úkolu pomáhá, když se v činnosti s dítětem střídáme (kousek ty, kousek já).

I ve skupině stejně starých dětí, nacházíme drobné rozdíly v dovednostech. Při individuální činnosti ve skupině mohou děti, které chtějí pomáhat a jsou se svou činností hotovy, pomáhat svým kamarádům za předpokladu, že jejich kamarádi takovou pomoc uvítají.

Činnost je dětem třeba dobře strukturovat. Vysvětlit, jaký prostor nebo plocha jsou k činnosti jednotlivce určeny (podložka, prkénko, táč, výkres, podkladový list z novin), což pomáhá soustředění na činnost, udržení pořádku a bezpečnosti. Je zapotřebí ukázat, jaký nástroj nebo nástroje a pomůcky k činnosti použijeme a jak. A ukazovat jim vždy jeden krok, nechat je si jej vyzkoušet a až následně ukazovat krok další.

Výsledek činnosti může být odlišný způsobem provedení (např. upečené perníčky budou kostrbatější, netypických tvarů a netypického zdobení, vrstva pomazánky na chlebu bude silnější/slabší), ale měl by být solidní nebo alespoň přijatelný a sloužit svému účelu (umyvadlo po skončení úklidu výtvarné činnosti bude prosté barev, chleba bude namazaný po celé ploše, vyobrazení kamaráda bude obsahovat hlavu, všechny končetiny a další detaily). Benjamínky vedeme k dokončování. Vybíráme činnosti tak, aby bylo možné je dopracovat v rámci jednoho programu, jedné schůzky, výpravy, popř. tábora, a systematicky pro to vytváříme příležitosti. To platí např. také o tvořivých a rukodělných činnostech, o kterých se podrobněji píše v jiné kapitole. Raději zařadíme méně aktivit a práci na nich dokončíme, než abychom vyzkoušeli pestrou paletu bez dotažení, byť bychom tak mohli snadno získat od dětí ocenění pro zábavnost námi vedených programů. Mimo to, že návyk dokončovat bude pro děti v budoucnu nepostradatelný, bude s každou dokončenou a tedy solidně odvedenou prací spojeno uspokojení z toho, že jsem něco sám nebo s dopomocí dokázal (pocit vlastní účinnosti).

Výsledek práce dětí nesrovnáváme. Individuálně popisujeme, v čem je práce toho každého benjamínka nebo skupiny benjamínek přínosná, dobře odvedená, zajímavá, obohacující apod., nebo popíšeme, co je třeba udělat jinak a lépe. Dokončování, solidnost práce a dobrá atmosféra při práci jsou především odpovědností vedoucího. Nedaří-li se, přemýšlejme prosím nejdříve o přehmatu ve volbě činnosti či způsobu jejího vedení vzhledem k nám svěřeným benjamínkům.

U benjamínek platí zásada, že práci neukládáme za trest snad ještě zřejměji než u dětí starších. Naopak. Chceme, aby děti vnímaly práci jako něco běžného, zajímavého, při čem se můžeme mít hezky, a aby k ní získávaly přirozeně kladný vztah. Co benjamínkům sdělujeme, pokud starší děti dostávají práci za trest? Že jde o činnost, která souvisí s proviněním.

Snažíme se podchytit momenty přirozeného nadšení pro činnost a rozvíjet je. Někdo bude pro pomoc s prací zaujat více a bude na ni např. již z domu zvyklý, další benjamínek bude do věku iniciativy teprve dozrávat. Při rozvoji se soustředíme více na proces než na výsledek. Je vhodné pojímat činnost benjamínek jako pomoc dospělým či starším při práci než jako klasickou službu (např. táborovou), kde se od dětí očekávají měřitelné výstupy (např. dostatek dříví na táborový oheň).

BENJAMÍNEK A HRA

Hra je pro předškolní dítě nesmírně důležitá. Hra je pro dítě přirozenou aktivitou, díky které se učí a získává nové zkušenosti. Hra dítěti také slouží k vyrovnání se s realitou, která někdy může být i dost problematická. Symbolicky tak dítě naplňuje svá přání, která v realitě naplnit nelze. Může se zcela chovat podle svých přání a hru přizpůsobit svým potřebám.

Zákony her²

Aby byla hra hrou, je potřeba, aby byla **svobodná** (do hry nikdo nikoho nenutí), **neproduktivní** (nepřináší dětem hmotný prospěch, ale prožitky a vzpomínky), **měla by mít svůj čas a prostor** (nezasahuje do běžného života, ale může ho napodobovat a odrážet), **nejistá** (nevíme, jak hra dopadne), **podřízena pravidlům** (na kterých se dohodnou všichni hráči a která platí pouze pro dobu hry; např. vše je jen „jako“ a dítě na konci hry vystoupí z role a stává se samo sebou).

Když chceme hrát hry s (nejen) předškolními dětmi, dbáme na to, aby si děti mohly vybrat, zda se zúčastní, nebo ne. Pravidlem by potom mělo být, že kdo nehraje, tak se na ostatní dívá (nemůže si vymyslet jinou aktivitu!). I jako pozorovatel může mít ze hry podobné prožitky jako samotní hráči.

Za hru nenabízíme žádné odměny jako obrázky nebo sladkosti! Hra sama přináší potěšení a rozkoš a samozřejmě prožitky a zážitky.

Vždy dětem určíme nebo s dětmi vybereme prostor, kde se hra bude hrát, a taky jí v rámci plánování vyhradíme určitý čas, který můžeme měnit podle konkrétní situace, protože by nám nemělo být jasné, jak hra dopadne. Hra může záhy skončit, protože děti nezaujme. Naopak hra se může protáhnout, protože děti budou vyžadovat opakování. Hra se může protáhnout i z důvodu, že přinese hodně podnětů pro naši práci s dětmi a je vhodné v ní pokračovat. Třetí možností je, že děti převezmou iniciativu a posunou ji někam dál, jak zrovna potřebují v dané chvíli.

Pravidla hry by neměla být příliš složitá, aby děti od hry neodradila. Pravidla vysvětlujeme jasně a necháme prostor na otázky dětí.

Dělení her

Hru můžeme rozdělit na **hru volnou (spontánní)** a **hru řízenou**. Volnou hru si vybírá samo dítě, řízenou hru organizují pro děti dospělí. Aktivity řízené vedoucími si ideálně rozfázujte na desetiminutové bloky. Starší děti vydrží i déle. Ideální stav je, když volná hra vyústí do řízené činnosti nebo naopak řízená aktivita přejde do spontánní hry dětí. Je důležité nechat děti si chvíli pohrát tak, jak ony právě potřebují. Je dobré s tím počítat při plánování programu. Proto si vyhradte pro hry dostatek času.

Hry můžeme dále dělit podle principů her Rogera Calloise. Následující čtyři principy nám mohou pomoci při vymýšlení vhodných her pro předškolní děti. Dobré je zjistit z volné hry dětí, jaké hry nejčastěji hrají, a principy těchto her zabudovávat do našich her řízených.

- ▶ **princip alea – náhoda** – zde najdeme hry, do kterých zasahuje prvek náhody. Jsou to např. rozpočítadla, házení kostkou, karetní hry typu pexeso, Černý Petr, dále Člověče, nezlob se a také experimentování s materiálem, jazykem nebo pohybem. Hry na principu náhody hrajeme, když máme chuť vzdát se vlastní vůle a počkat, co vybere osud. Když házím kostkou, je jedno, jestli jsem

2) SVOBODOVÁ, Eva. *Hra v mateřské škole*. České Budějovice: 2008.

nejrychlejší, nejsilnější nebo nejchytřejší. Záleží na vrtkavé Štěstěně. Pokud prohráme, nic to nevypovídá o našich schopnostech či dovednostech. Stejně tak bychom měli vést i děti. U nich se však schopnost říct si „to nevádí, dneska jsem neměl štěstí, příště to bude lepší“ vytváří do 8 let, a tak při hraní her na principu náhody je třeba náhodu hodně připomínat a taky se nechat porazit, aby dítě vidělo, že je možné porážku nést se ctí a v pohodě. Takto malé děti se učí především nápodobou a identifikací se svými vzory.

- ▶ **princip mimikry – proměna, nápodoba** – do těchto her patří nejrůznější hry s převleky, hry na něco a na někoho. Děti si mohou nanečisto vyzkoušet různé role (učitelka, komíník, otec, matka, dítě) a učit se vžít do kůže jiných lidí, zvířat, rostlin a věcí. Patří sem i maškarní plesy. Důležité však je po vyzkoušení masku opět vrátit, stát se opět benjamínkem.
- ▶ **princip ilinx – závrat'** – tyto hry zahrnují všelijaké houpačky, houpadla, skákadla, točení, kotouly, přemety apod. Stojí za nimi touha létat jako pták, zažít trochu vzrušení, chodit s hlavou v oblacích, nechat se unést. Pro benjamínky postačí prolézačky na dětských hřištích nebo jednoduché houpačky nebo kladky z lan zavěšených za větve stromu. Lanová centra nechte vlčatům, světluškám a starším.
- ▶ **princip agón – soutěž, zápas**

a) Patří sem hry, kdy chceme zvítězit v soutěži, vyhrát nad někým, být lepší než ostatní, nejlepší, všechny porazit a být vítězem. To však nepřináší mnoho dobrého. Spokojený bývá pouze jeden – vítěz a zbývá spousta nešťastných – poražených, kteří mohou vítězi závidět, začít jej pomlouvat atd. První místo sice přinese vítězi pocity radosti a štěstí, ale může se stát, že může zůstat bez přátel. Nebezpečí těchto soutěživých her, kdy zůstává jeden vítěz a zbytek poražených, spočívá u benjamínků v tom, že stále nemají vytvořený reálný obraz sebe sama a utváří si jej na základě informací z okolí. Proto si poražený může nést toto sebepojetí dál do života. Začne si stále více o sobě myslet, že na co sáhne, to pokazí, nic se mu nebude dařit. Stejně tak vítěz navyklý neustále vyhrávat a být oslavován. Vytvoří si mylnou představu, že aby za něco stál, je třeba být první, nejlepší, nosit domů jen „samé“. Jednou však přijde prohra a vítězi se zhroutí celý svět. Hrozí zde i nebezpečí podvádění, aby člověk vynikl za každou cenu.

b) Tento princip si však můžeme vyložit jako posun osobního růstu a rozvoje. Nechci být lepší než ostatní, chci být lepší než já sám minule (včera). Člověk je sám sobě soupeřem. Děti obecně jsou takového uvažování a výkonu schopny až okolo 8 let.

c) Co však lze dobře využít z principu zápasu pro předškolní děti, je „zápolení, kočkování“ (jako ostatní mláďata – kořata, štěňata). Nechceme nad druhými za každou cenu zvítězit, ale jen zkusit, co vydrží, co vydržím já. Jde především o legraci bez jakékoli agrese.

Soutěživost však máme v sobě, někteří více a někteří méně. Aby se z ní nestalo něco chorobného, je dobré budovat pozitivní sebehodnocení a sebepojetí již od předškolního věku. Když budou ve hře přítomny prvky soutěže, dbáme

na to, aby každé dítě zažilo úspěch. Stejně jako u potřeby práce (viz výše) individuálně popisujeme, co se komu konkrétně podařilo (namísto pochvaly poskytujeme **ocenění**). Všímáme si, kdo je v čem dobrý, a cíleně dáváme dětem možnost se zlepšit a dosáhnout ocenění.

Program pro benjamínky

Náplň programu pro benjamínky bychom měli skládat z mnoha různorodých aktivit. Nejenže děti na schůzce nevydrží dlouho u jedné řízené činnosti a je potřeba je často střídat, ale je také vhodné je měnit obsahově a podporovat tak všestranný rozvoj dětí. Zároveň je třeba myslet na jejich psychické a fyzické limity, jak jsme se je snažili popsat v předchozí kapitole. Je dobré mít na paměti, že zejména na akcích přesahujících čas běžné schůzky potřebují benjamínci prostor pro spontánní hru. A že hra řízená a spontánní se mohou výtečně doplňovat.

Velmi důležité je dát dostatek prostoru dalším vedoucím, kteří ve vyšších věkových kategoriích budou na náš program navazovat a potřebují mít prostor děti také někam posouvat. Není tudíž dobrou taktikou snažit se děti všechno naučit a vše si s nimi vyzkoušet již v nejmladší kategorii. Více se na toto téma dočtete v příloze Nevykřadeš na stránce 86.

Aktivity můžeme řadit do několika druhů: pohybové, tvořivé, rukodělné, dramatické a logické. Právě jim se bude věnovat tato kapitola. Jistě zařazujete do programu také další aktivity a prvky, jako aktivity hudební, rytmické, rytmicko-pohybové, naučné, vyprávění, čtení, rituály a další.

SYMBOLICKÝ RÁMEC

Záživnost programu můžeme ovlivnit cílenou motivací dětí a využíváním symbolického rámce. Pokud děti nadchneme pro aktivitu příběhem, budou lépe vtaženy do

dění a budou plnit úkoly se zápalem. Symbolický rámec můžeme používat nejen pro motivaci samotných her, ale také u celé schůzky, kterou můžeme zasadit do příběhu, nebo pro celotáborovou hru či výpravu. Během vyprávění příběhu nám mohou pomoci kostýmy, loutky, ostatní hračky či obrázky, které budou představovat hlavní postavy.

Symbolický rámec neslouží jen ke zvýšení poutavosti aktivit nebo pro motivaci k nim. Je dobré vybírat témata a příběhy, ze kterých pro děti vytěžíme zážitky a zkušenosti, které jsou pro ně z výchovného hlediska aktuální. Např. jak se chová dobrý kamarád; co se stává, když lidé nehrají fér; je dobře, že jsme každý jiný a jedinečný; proč je potřeba poslouchat rodiče a na co jsou pravidla, jak fungují pravidla ve světě dospělých; proč si rostlinky a živí tvorové zasluhují naši ochranu a péči atd. Příběhy pomáhají dětem poznávat vztahy a hodnoty skrz fantazijní svět a postavy, které jsou jim blízké. Je to kromě vlastního příkladu další možnost, jak děti učit vyšším hodnotám, které se jim snažíme ve skautu vštípit.

Symbolický rámec **podporuje** provázání aktivit, **ohraničuje** určitý programový úsek (hra, schůzka, celoroční hra, celotáborová hra), **motivuje**, **skrz příběh** děti mohou lépe pochopit svět a vztahy v něm.

Pro lepší představu o tom, co je to symbolický rámec, doporučujeme metodiku Symbolický rámec podle 3. B.

Jak na symbolický rámec pro benjamínky?

Pokud použijete dějový symbolický rámec, ujistěte se, že všechny děti znají jeho příběh.

Při plánování dlouhodobých her je třeba pamatovat na omezené vnímání času benjamínek. Děti v tomto věku si často nepamatují, co dělaly před týdnem. Symbolický rámec, ve kterém se důležitá část děje odehrála před několika dny či týdny, nebude vhodný, pokud jeho příběh nemají zvnitřněný.

Nebo seznámení s ním věnujte dostatečný čas předem. Jako červená nit nám při chystání dlouhodobých her může posloužit postava průvodce nebo průvodců. Ti benjamínky provázejí v čase a hru propojují. Nejde o příběh v pravém slova smyslu, ale spíše o spoustu malých epizod. Ty rámuje jednotlivé etapy. Stejný princip je použit také v pracovních listech.

Vhodným symbolickým rámcem jsou pohádky.

Volte jednoduché příběhy.

Benjamínci jsou schopni sledovat spíše jednoduchý děj. Symbolický rámec, ve kterém se odvíjí složitý příběh, není vhodný.

Příběh pro symbolický rámec jedné aktivity, schůzky nebo několika schůzek může být obsažen v ději písničky, v ději písničky s ukazováním, v básničce, v obrázku, ve výtvarném díle, které společně vytvoříte, na dvojstraně časopisu pro benjamínky apod. Naučíte-li se pracovat také s těmito drobnějšími útvary, mohou atraktivnější témata a příběhy zůstat na delší akce a tábor. Nebo do vlčat a světlušek.

Myslete na to, že když v benjamíncích budete zjednodušeně uvádět složitější atraktivní témata, ze kterých se dá přirozeně vytěžit mnoho zábavy a poučení pro starší děti, vedoucí vlčat a světlušek nebudou mít vašim odrostlým benjamínkům co nabídnout.

Ujistěte se, že základní pojmy, prostředí příběhu a vlastnosti postav jsou pro děti uchopitelné a snadno představitelné.

Benjamínci neumí naložit s abstraktními pojmy, nemají rozvinuté abstraktní myšlení.

Děti dobře rozumí tomu, co viděly, na co si mohly sáhnout, ochutnat a uchopit smysly. Vizualizace a názornost jsou pro benjamínky zásadní. Pokud děti nerozumí, ztrácejí pozornost a zájem.

Hodnoty uložené v příběhu symbolického rámce je třeba přibližovat skrze konkrétní jednání postav. Samy o sobě jsou také abstraktními pojmy.

V příběhu, který tvoří symbolický rámec, by mělo být jednoznačně zřejmé, které postavy jsou dobré a které špatné.

V předchozí kapitole jsme si řekli, že myšlení benjamínek je typické svou bezvýhradností a že je jejich vnímání nealternativní. Pokud jsou postavy příběhu dobré a současně tak trochu zlé, jak to známe z běžného života a z příběhů pro velké, děti tomu nerozumí, bývají zmatené.

V jednoduchých příbězích s jednou nebo dvěma hlavními postavami by mělo být zřejmé, které jejich jednání je správné a které ne.

Je důležité dbát na to, aby kladní hrdinové v příbězích symbolických rámců jednali skutečně eticky. Děti si na jejich základě utváří základní obraz o morálce a fungování světa.

Pozorujte, na co si benjamínci rádi hrají během volné hry.

Nápad na symbolický rámec můžete převzít od nich samotných.

Při troše improvizací dovednosti můžete využít jejich aktuální volnou hru (na pejsky, doktory apod.), zapojit se do ní a zařídit, aby se dětmi započatý a vámi upravený děj stal minisymbolickým rámcem pro aktivitu, kterou jste měli připravenou. Může vám v tom pomoci bedna s rekvizitami.

Ze starších výchovných kategorií máme zkušenost, jak pracovat se složitějšími příběhy a na první pohled atraktivními symbolickými rámci. Kniha *Metody dramatické výchovy v mateřské škole* (Svobodová, Švejnová, 2011) může posloužit jako užitečný návod a inspirace k tomu, že u mladších dětí lze jako jako symbolický rámec schůzky či několika schůzek kvalitně využít a vytěžit jednodušší celky, písničku či básničku (kapitola *Pejsci z malého náměstí*). Symbolickým rámcem se může stát také rozvinutí samostatné neřízené hry dětí dospělým (kapitola *Teroristé*).

Nabízíme příklad symbolického rámování schůzek od Míši a Tomíka Pokorných tak, jak se osvědčil v jejich oddíle benjamínek *Mravenčků*.

Mravenec Jehlička a jeho cesta lesem

Na své cestě za prací potkal mravenec Jehlička dalšího obyvatele lesa – velikánského datla, který cvakal zobákem do kmene stromu. Jakmile datel Jehličku spatřil, snesl se k němu z výšky a chystal se ho sezobnout: „Už tě mám, mravenčku, už není kam utéci!“

Jehlička si myslel, že už je po něm, ale pak dostal výborný nápad: „Počkej chvilku, datle, mám dobrý nápad. Když mě necháš jít, udělám ti místo sebe něco dobrého k snědku, co říkáš? Moji kamarádi mi pomohou a najíš se mnohem víc, než z jednoho malého mravence.“
„No tak dobře, mravenečku, když mi uvaříte něco dobrého, tak vás nechám jít dál.“

Takto například může vypadat jednoduchá motivační scénka ke schůzce s tématem „Jídlo a vaření“ v našem oddíle benjamínků – Mravenečků. Schůzkami nás provází mravenec Jehlička, který se prochází lesem a každý týden potká nové zvíře. Některá zvířata potřebují od šikovného mravence pomoci, od jiných mu zas hrozí nebezpečí, Jehlička ale pokaždé s pomocí ostatních mravenečků dokáže, co je třeba.

Celá motivační scénka může nabývat více podob, zkoušeli jsme divadlo s převleky, maňásky, jednoduché vyprávění či například malování na tabuli, při kterém děti hádají malované postavy a jejich činnosti. Různorodost provedení se nám zalíbila a dává nám víc možností, jak s tématem schůzky naložit.

Zvíře se dětem za pomoci odvděčí svým obrázkem. Tento obrázek si pak mravenečci nalepí do lesa – oddílová nástěnka s obrázkem lesa, který se v průběhu roku plní poznanými zvířaty. Jednou za čas se s dětmi podíváme na les a vzpomínáme, které zvíře jsme kdy potkali a s čím jsme mu pomáhali.

Toto pojetí metodického rámce jsme zvolili jako variantu snazší, než byl souvislý příběh, o který jsme se několik měsíců pokoušeli. Na druhou stranu jsme ale chtěli schůzky provázat nějakým jednotícím prvkem, přiblížit dětem to, že jsou mravenečky. Rozhodli jsme se proto pro takoveto krátké příběhy s jednoduchou základní myšlenkou, které se snažíme zatraktivnit různorodým provedením.

Inspirace ve zkratce

- ▶ Pohádky (boj dobra se zlem, pomoc slabším, pohádkové bytosti) a příběhy (fantazijní i z reálného světa)
- ▶ Cesty a výpravy – poznávání cizích zemí či zemí fantazie, záchranná mise
- ▶ Zvířata a život v přírodě – poznávání
- ▶ Reálný svět – jak je co vyrobeno, povolání, běžné situace, které děti zažívají

POHYBOVÉ AKTIVITY

Pohybové aktivity jsou jedním ze základních prvků programu pro předškolní děti. Jsou velmi živé a pohyb potřebují. Máte-li ve skupince benjamínků prvňáčky, můžete počítat s tím, že se u nich bude touha po pohybu projevovat o to více, protože jsou najednou nuceni trávit čas ve školní lavici.

Často se setkáme s tím, že děti mají své oblíbené hry, které chtějí hrát pořád dokola. Je dobré využívat této vnitřní motivace dětí a toho, že mají osvojená pravidla těchto her. Měli bychom ale zkoušet i nové hry nebo ty staré modifikovat.

Pohybové hry můžeme rozdělit do dvou velkých kategorií, a to pohybové hry bez pomůcek a s pomůčkami. Do her bez pomůcek řadíme veškeré klasické honičí hry, které mají děti velmi rády. Klasický model honičky se dá zabalit do téměř každého příběhu.

Příklady honicích her:

Vlk honí lišky v lese, zubní kaz honí děti (z domečku jim může pomoci pouze zubní kartáček), pan policista honí zloděje nebo špatná nálada, která se snaží chytout děti (z domečku jim pomůžou ostatní kamarádi).

Příběh nám pomáhá děti lépe motivovat a také je můžeme pomoci něho něco naučit, doplnit tak sedací vzdělávací aktivity o praktickou ukázkou.

Při aktivitách s pomůckami nejčastěji používáme míč či jiné sportovní nářadí. U předškolních dětí je potřeba se vyvarovat složitějších pravidel, které má např. hra na vyvolávku. Je dobré se nejprve společně naučit jeden prvek hry – vyhazování míče a volání jména. A až si děti tento princip za několik schůzek osvojí, přidat další prvek – říkání slova „stop“ a házení míče do náručí ostatních. Stejný princip můžeme uplatnit u veškerých sportů – např. vybíjená, fotbal či frisbee. Další možností je pouze trénovat určitý prvek hry – např. soutěž v kopání míčů na bránu nebo trefování se míčem či talířem do čtverce.

Při programu pro benjamínky můžeme používat i papírové koule nebo jiné specifické pomůcky skautských oddílů.

Příklad hry Na opice:

Děti rozdělíme do dvou týmů, každý tým dostane svůj ostrov (označený lanem položeným na zemi) a určitý počet kokosových ořechů (papírové koule). Jejich úkolem je házet ořechy na druhý ostrov, pokud ořech spadne do moře (mimo vyznačený kruh), je ztracen. Oba týmy hrají zároveň, vyhrává tým šikovnějších opic, tzn. těch, kterým se podaří mít na ostrově méně ořechů. Hru ohraničuje časový limit, popřípadě ztráta všech ořechů.

Pomůcky: papírové koule, lana

Často děti budou vyžadovat hry, které znají ze školky, klasickým případem bývá hra na rybičky a rybáře. Obměnou se může stát hra na chobotnice. U této modifikace děti chytá velká chobotnice, po dotyku musí zůstat stát na místě, mohou pomáhat a chapadly (rukama) chytat další děti, které kolem nich probíhají.

LOGICKÉ AKTIVITY

Prvky, které pomáhají dětem procvičovat logické myšlení, prolínají většinu aktivit z našeho programu. Nyní se ovšem zaměříme na aktivity, které to považují za svůj hlavní cíl. Nejčastěji se s nimi můžeme setkat v podobě bludišť a dalších logických hříček. Ty můžeme najít v nejrůznějších dětských časopisech, které jsou sice často určeny pro děti, které už umí číst, ale dají se pro naše účely snadno upravit. Náměty můžeme hledat i na internetu, pro tyto účely doporučuji stránku www.predskolaci.cz, kde můžeme najít velké množství pracovních listů, nebo www.i-creative.cz, kde je několik pracovních listů také. Největší nevýhodou tohoto druhu aktivit je nutnost sedět u stolu a udržet pozornost. Proto je důležité, aby tyto logické hříčky nebyly příliš dlouhé, popřípadě je střídát s pohybovým programem.

Logické myšlení můžeme procvičovat i pomocí deskových her. Často se jedná také o sedavé aktivity, ovšem s daleko zajímavějším podnětovým materiálem. Doporučuji nákup deskových her, které jsou určeny přímo pro předškolní děti. Zajistíme tím, že

pravidla her nebudou příliš těžká a že děti zaujmeme. V našem oddíle se osvědčil pohádkový soubor her Večerníček. Děti zaujal zejména svým tématem, jelikož veškeré hry obsahují postavičky z pohádek. Obsahuje kromě speciálních her také pexeso a Černého Petra. Tyto dvě hry předškolní děti znají z domova či ze školky a dají se samozřejmě hrát v mnoha alternativách s různými obrázky. Levnější variantou může být výroba karet doma.

Logické aktivity samozřejmě nemusí znamenat, že děti musí sedět u stolu či na zemi.

Příklad hry na logické myšlení: Živé pexeso

Děti rozdělíme do dvojic. Jedna dvojice jde za dveře a ostatním rozdáme zvuky (můžeme použít např. zvuky zvířat). Děti rozestavíme do čtverce jako kartičky pexesa. Dvojice, která byla za dveřmi, začíná hrát pexeso. Vyslovením jména dítěte hráč „otočí kartičku“ a uslyší zvuk zvířátka. Pokud se mu nepodaří najít dva stejné zvuky, pokračuje ve hře jeho protihráč.

Pomůcky: žádné

Skřítek Nepořádník a puzzle

Na aktivitu potřebujeme vyrobit puzzle. Dle počtu dílků a tvarů můžeme ovlivňovat obtížnost skládání. Nejlepší je vytisknout či nakreslit obrázek na velký papír, který nalepíme na kartonovou krabici, a následně rozstříháme dle našich potřeb. Děti se dozvědí, že u nás v klubovně řádil skřítek Nepořádník a poschovával nám kousky obrázku, které jsme pro ně měli nachystané. Poté, co děti obrázek najdou, mají za úkol ho složit.

Pomůcky: velké puzzle

TVOŘIVÉ A RUKODĚLNÉ AKTIVITY

Nadpis je úmyslně rozdělen na dva typy činností, aby bylo možné lépe ukázat, co všechno může výtvarná činnost přinést. Pro většinu z vedoucích je tvořivá a rukodělná činnost jedno a to samé. Je ale důležité podívat se na to, jaké cíle bychom chtěli aktivitami dosáhnout:

- ▶ U tvořivých aktivit klademe důraz na rozvoj fantazie dětí, podporujeme jejich originální nápady, necháváme je tvořit vlastní svět. Cílem je proces tvorby. Více než hotový výrobek.
- ▶ U rukodělných činností je cílem výrobek (náramek, postavička, svíčky...). Fantazie dětí je omezena na výběr barvy či materiálu. Tvořivé aktivity a rukodělné aktivity vedou k trochu jinému cíli, proto když chceme děti rozvíjet všestranně, je dobré aktivity střídat a doplňovat.
- ▶ U všech činností rozvíjíme jemnou motoriku dětí, dovednost práce s nástrojem nebo dáváme příležitost tvořit se zajímavým materiálem.

U předškolních dětí se často vyskytuje velký rozdíl v dovednostech jemné motoriky. Některé dítě si už zaváže tkaničku, jiné neumí držet v ruce nůžky, další napíše i své jméno. Je to třeba brát v potaz a aktivity vymýšlet tak, aby je zvládly všechny děti. Pomalejším můžeme pomoci a zkušenějším můžeme zadat nějaký „zlepšovák“ nebo je nechat udělat si výtvary dva.

V případě klasických rukodělných výrobků je dobré mít finální výrobek na ukázkou, případně i jeho mezifáze. Nechejme dětem tvořivý prostor i v rámci rukodělky, ať vše zvládnou a udělají samy – nakreslí slona, vystříhnou ho, vymodelují, sváží z větviček atp. Výsledek sice nebude encyklopedický, ale bude jejich. Často slyšíme od dětí, že to neumí a neví jak. Poskytneme jim podporu, ale přitom je nechme výrobek udělat samotné. Jen tak se mohou postupně vyvíjet ve svém výtvarném projevu a získávají zdravé sebevědomí. Na rozdíl od tvoření ve školce máme možnost tvořit s menším počtem dětí. Můžeme se zaměřit na jednotlivce a podpořit je nebo jim pomoci, když vidíme, že je úkol pro ně doopravdy náročný.

Používejte různé výtvarné techniky a materiály, od barevných pastelů, kříd přes tuš, tempery, různé typy papírů, provázků a nebojte se využívat přírodniny a prostředí přírody či okolí klubovny. Zkuste se zeptat rodičů, jestli v práci nemají nějaký zajímavý „odpadový“ materiál jako papíry, kousky látek, papírové trubky atp. Ulevíte rozpočtu a tvorba může být různorodější a bohatší.

- ▶ Mějte v klubovně nůžky pro leváky a nůžky se zakulaceným koncem.
- ▶ Vždy mějte dostatečný počet nástrojů (nůžek, lepidel, štětců, lepicích pásek, ...), aby děti nemusely dlouho čekat na jedno lepidlo.
- ▶ Při používání barev mějte připravené igelity (nejlépe uchycené lepicí páskou ke stolu, aby je děti nestrhly), spíše než kelímky s vodou raději použijte skleničky (hůře se převrhnu), štětce nenechávejte ve skleničkách (ničí se tak, skleničky se snadněji převrhnu a hrozí vypíchnutí oka), mějte po ruce hadr na utření rukou z nejhorsího (zvláště u používání prstových barev) a teprve pak posílejte děti do koupelny, temperové barvy dětem sami vymáčkněte na kus tvrdého papíru (předcházejte tak plýtvání, děti nejsou schopné odhadnout potřebné množství).
- ▶ Tuš nejlépe stojí ve skleničce či kelímku se širším dnem.
- ▶ S technikou nebo materiálem, se kterými nemáte zkušenost, si práci vyzkoušejte dřív, než s nimi začnete pracovat s dětmi (pak vás nic nepřekvapí, pouze děti).

Symbolický rámeček může být motivací a zároveň provázáním jednotlivých činností. Ke každé činnosti si vymyslete motivační příběh (viz příběh o Kamenožroutech níže), použijte knížku, pohádku. Navažte na to, co jste viděli nedávno spolu (rostliny či zvířátka, zámek či kostel...) nebo navažte na něco, co je dětem známé. Využijte pohybovou hru k tomu, aby si například nasbíraly materiál na tvoření nebo zjistily, do jakého světa se při tvorbě podívají. Můžeme si např. zahrát Rybičky rybičky, když zvolíme pro tvoření téma moře či vody.

Náměty pro tvorbu hledejte ve své fantazii i ve světě kolem nás. V příbězích a pohádkách, v přírodě (přírodní materiály, roční období, zvířata...), v tradicích (Vánoce, masopust, Velikonoce...), ve skautských dovednostech (práce s různými přírodními materiály, uzly, poznávání přírody...).

Předškolní děti si často trvají na vlastnictví svých výtvorů a chtějí mít každý svůj. Je proto dobré, vytvořit čas od času společné dílo. Skupinové tvoření nám může pomoci učit se vzájemně respektovat a tolerovat nápady ostatních.

Inspirace a návody na rukodělné aktivity jsou snáze dostupné. Níže tedy přinášíme náměty na činnost, která je zacílena na rozvoj fantazie a podporu tvořivosti každého dítěte. Děti se učí umělecké citlivosti. Například že slon každého z dětí vypadá jinak

a není to špatně. Naopak, je zábavné pozorovat svět očima někoho jiného. Proto nesrovnáváme a nehodnotíme. Vzájemně si ukazujeme výtvary a pojmenováváme, co se nám líbí na díle druhého. Učíme se rozeznávat barvy, pojmenovávat, co v nás vyvolávají. Zkoušíme pracovat s novými materiály a občas se jdeme podívat na výstavu, abychom poznali, jak tvoří umělci.

Návštěva galerie či muzea s benjamínky se může zdát na první pohled neobvyklou, nebo dokonce nesmyslnou. Jde však o další poznávání světa, podobně jako je tomu u koncertu či divadla. Ve všestranném rozvoji osobnosti dítěte má velký význam. Všechny výstavy samozřejmě pro benjamínky nejsou vhodné. Proto je dobré mít pro děti připravené aktivity, které jim pomohou porozumět. Velká část muzeí a galerií pořádá dílny a animační programy pro děti. Lektor při nich provází výstavou v rámci hry nebo jiné tvořivé činnosti.

Kamenožrouti (zdroj: Veronika Výprachtická)

V jednom údolí ve vysokých skalnatých horách žili obrovští kamenní tvorové. Bylo jich tam hned několik, a protože se živili převážně kamením, říkalo se jim kamenožrouti. Údolím vedla cesta ze smrkového lesa až na planiny, na kterých žil černokněžník. Jednoho dne se ale rozhodl, že už nikdy nechce nikoho vidět, a dupl do země takovou silou, že spustil velké zemětřesení. A protože kamenožrouti sice budí hrůzu, ale jsou křehká stvoření, všichni do jednoho se tím třasem rozsypli. . .

Na velké louce jsou rozesety kameny, na kterých je nakreslen obličej, a děti musí nejprve najít hlavu, která patří jejich skupině (označena např. barvou), a posléze poskládat i kamenožroutí tělo. Ovšem aby kamenožrout obživil, je třeba talismanu – kamínku, na který může každé dítě nakreslit například to, co má kamenožrout nejraději (tuš + kamínky).

Pomůcky: velké kameny, malé kamínky, černá tuš, špejle

Origami po našem (zdroj: Kdo netvoří, ten boří. Skauting)

Povídejte si s dětmi o různých prostředích v přírodě (bažiny, skály, louky, pole, jehličnatý les), můžete použít obrázky nebo na táboře přímo procházet přírodou. Vymyslete, jaká skutečná i neskutečná zvířátka by mohla v tom daném prostředí žít. Vyzvěte děti, aby si to svoje zvířátko vyrobily pomocí skládání papíru, a pak najdete nejlepší místo v přírodě a umístíte zvíře do jeho pelíšku. Důležité je, že zvíře ve skládačce vidí samo dítě, a rozvíjí tak svou fantazii a právě tvořivost. Pro obměnu můžete použít i prostředí z města (popelnice, okap. . .) a uvidíte, jaké neuvěřitelné bytosti děti vytvoří. Zvířátko můžete umístit přímo v přírodě nebo mu pelíšek namalovat či vyrobit z různých materiálů.

Pomůcky: papír (A4–A2), papíry, křídly nebo jiné barvy, různé materiály

Jeskynní malby (zdroj: www.kinderart.com)

Nejprve si s dětmi připravíme barvy po vzoru jeskynních lidí. Můžeme si říci, kdo to byli jeskynní lidé – kde žili, čím se živili a jakou měli doma na stěnách výzdobu. Nasbíráme různé odstíny hlíny a zbarvíme ji kamínky a trávy. Poté ji smícháme s margarínem a vytvoříme tak barvicí hmoty. Každý odstín hlíny nám vytvoří jinou barvu. Poté nalepíme na stěnu velký papír a pomocí starých štětců či kartáčků děti kreslí. Pokud chceme dělat aktivitu na táboře, nalepíme papír na jiné vhodné místo nebo můžeme zkusit malovat ve skutečné jeskyni.

Pomůcky: hlína, margarín, staré štětce či kartáčky na zuby

Další tipy na tvořivou tvorbu: Dívej se, tvoř, povídej!: Artefletika pro předškoláky a mladší školáky (viz Literatura). Někdy stačí málo k tomu, abychom z rukodělné činnosti udělali tvořivou. Stačí si vzít materiál, rozvinout motivaci a odpoutat se od přesné představy, jak má konečný výrobek vypadat. Záleží na našem cíli – co chceme děti danou aktivitou učit.

DRAMATICKÉ AKTIVITY

Dramatické aktivity nám umožňují vstoupit na chvíli do jiného světa nebo do jiné postavy a zažít něco nanečisto. Učíme se poznávat svět v bezpečném prostředí fiktivního světa, v rámci hry. Skrz prožitek se můžeme dozvědět něco nového o sobě, o druhých, o světě kolem nás. Z oddílu známe často divadelní scénky, pantomimické hříčky nebo hry se symbolickým rámcem – dramatické aktivity nabízí k využití mnohem víc. Mohou být prostředkem k naplňování výchovných cílů. Nejsou jen uměleckým tvořením, ale mohou mít i výchovný charakter.

Je to tvořivý způsob získávání zkušeností, vědomostí, dovedností, formování postojů na základě vlastního prožitku a vlastní aktivní činnosti při jednání na principu hry. (Hana Švejdrová)

Dramatické aktivity mohou rozvíjet dovednosti a schopnosti ve třech oblastech výchovy dítěte. V tomto věku zejména:

- ▶ jeho osobnost
  - ▷ tvorba zdravého sebevědomí
  - ▷ rozvoj vyjadřovacích schopností
  - ▷ osvojování si pozitivních hodnot (např. skrz hru či příběhy)
  - ▷ rozvoj obrazotvornosti, tvořivosti a fantazie
- ▶ prosociální chování
  - ▷ poznávání světa a života
  - ▷ rozvoj spolupráce
  - ▷ rozvoj empatie a tolerance
- ▶ divadelní dovednosti (motorika, pohyb, řeč...)
  - ▷ učí se vnímat divadlo jako jeden z druhů umění
  - ▷ zkouší si a osvojuje hru v roli

Děti si samy od sebe tvoří světy, ve kterých se odehrávají jejich hry. My tyto hry můžeme využít a rozvinout nejen k zábavě, ale i k poučení. Hra nám umožňuje být na chvíli někým jiným a v jiném světě. Hra je jen „jako“, ale i tak přináší dětem zkušenosti, které si přenáší do reálného života.

Obvykle zvolenými aktivitami naplňujeme cíle, které si předem určujeme. Symbolickými rámci pak přinášíme dětem motivaci se do jiných světů podívat. Jako vedoucí benjamínků však můžeme využít dramatické dovednosti v rámci *spontánní hry dětí*. Můžeme do ní vnést výchovné prvky, které právě potřebujeme.

Například při hře, kdy děti staví v lese domečky pro skřítky, nastane situace, že je jich několik vedle sebe. Jejich zahrádky si začnou vzájemně zasahovat do prostoru

a schyluje se k nedorozumění. Do hry může vstoupit vedoucí v roli „starosty skřítků vesnice“ a „svolat schůzi na radnici“, kde může řešit „sousedské spory“ (jak si mohou sousedé pomoci, co můžeme udělat pro to, aby se v naší vesnici lépe žilo). Hru nemusíme přerušovat. Dáváme dětem možnost zažít situaci jinak, v rámci bezpečné hry, a nabízíme jim další pohled na řešení problémů, na vztahy. Bez použití metod dramatické výchovy bychom tuto situaci řešili nejspíš nějakým druhem pokynu, možná pokáráním. Nedopřáli bychom dětem prostor k vlastnímu prožití řešení obtížné situace.

Dramatických aktivit vhodných i pro nejmenší děti je mnoho. Bohužel zde není prostor na jejich podrobný výčet a popis. K tomu velmi doporučujeme knihu *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*, kde jsou metody uvedeny v kontextu věkové kategorie, o které je řeč. Jedná se například o metody, které jsou uvedené níže u příkladů aktivit, případně jinde v metodice (hra v roli, hra s loutkou, pantomima, improvizace, živé obrazy a další).

Možná jste netušili, že jde o metody dramatické výchovy, ale ve skautském programu se objevují samy o sobě často. Pokud se o nich vedoucí dozví něco více nebo si je i vyzkouší, může je lépe využít nejen jako zábavu, ale i jako výchovný prvek.

Pro srozumitelnější uchopení je kapitola nazvána *Dramatické aktivity*. Pro to, abychom využili celou šíři aktivit spadajících pod tuto oblast, bychom měli použít termín *dramatická výchova* nebo ještě lépe *metody dramatické výchovy*. Bude se nám pak snadněji hledat inspirace v další literatuře.

Hádky

Děti si posedají do řady a vytvoří prostor pro herce. Dobrovolník jde za dveře, kde mu vedoucí pošeptá zadání (např. domácí práce – žehlení, mytí nádobí, vysávání, vynášení odpadků, utírání prachu atd.). Je potřeba dětem zadání sdělovat ústně, jelikož ho z papírku nepřečtou. Poté se vracíme za ostatními, kteří hádají, co dítě předvádí. Ukazuje se pouze pantomimou, nesmí se vydávat zvuky. Ten, kdo uhodne, jde za dveře pro další zadání. Předvádět může i celá skupina. Můžete vybrat jakákoliv témata, která se vám hodí do programového rámce (zvířata, povolání, činnosti, sporty apod.).

Pomůcky: žádné

Metoda: pantomima, improvizace

Cíl aktivity: rozvoj neverbální komunikace, spolupráce ve skupině

Mach a Šebestová a kouzelné sluchátko (zdroj: www.clanky.rvp.cz)

Za dětmi přicházejí Mach a Šebestová, kteří mají kouzelné sluchátko. Postupně ho půjčují jednotlivým dětem, které mohou vyslovit své přání, např.: „Haló, haló, proč je stromů málo, a tak křičím jako hrom, ať je stromů milion“. Ostatní děti se přemění na stromy. Stojí a mávají větvemi. Dítě, kterému se splnilo přání, poté předává sluchátko dalšímu kamarádovi. Můžeme nabídnout obměnu a děti ze sebe udělají třeba zoologickou zahradu a mohou hádat, co je kdo za zvíře.

Pomůcky: kouzelné sluchátko

Metoda DV: živé obrazy, sochy

Cíl aktivity: rozvoj představivosti, rozvoj pohybových dovedností

Příběh klubička

Děti sedí v kroužku a vedoucí začne s vyprávěním příběhu. *Bylo jedno červené klubičko, které se rozhodlo, že válení v košíku už ho nebaví a že chce do světa. Vyskočilo z košíku, pak na židli a ze židle z otevřeného okna, objevila se před ním cesta, která vedla...*

Když vedoucí dovypráví tyto dvě věty, pošle klubičko dalšímu dítěti naproti, které pokračuje s vyprávěním příběhu, zároveň drží kus provázku. Každé dítě vypráví kousek příběhu a chytne si kousek a vznikne tak velká pavučina jeho příběhu.

Na tuto hru můžeme navázat s dalšími aktivitami: pavučinu můžeme pověsit a děti mohou nakreslit nebo namalovat krajiny, kam se klubičko podívalo, a pověsit je na síť nebo můžeme pokračovat hrou, kde děti budou muset jít po provázku.

Pomůcky: bavlněné klubičko

Metoda DV: vyprávění, improvizace

Cíl aktivity: rozvoj představivosti, rozvoj vyjadřovacích schopností, učit se naslouchat ostatním

U většiny uměleckých aktivit (výtvarné tvoření, dramatické aktivity, hudební...) je třeba myslet na to, že pracujeme s vnitřním světem druhého a jeho emocemi. Dítě se snaží ztvárnit své představy na papíře nebo pantomimou. V této chvíli není vhodné místo pro hodnocení dobře/špatně, ale spíše pro přijetí nebo otázky, které nám i ostatním dětem pomohou porozumět. U některých aktivit je vhodná reflexe, která může vést právě k tomu, že dítě může svůj výtvar vytvořit vysvětlit. Učí se vyjadřovat slovně své představy a ostatní zjišťují, jak jsou ostatní děti jiné. Úkolem dospělého je vytvářet bezpečné prostředí pro přijetí dítěte s jeho vnitřním světem a způsobem zhmotnění svých představ.

Některé aktivity je lepší mít vyzkoušené předem, abychom věděli, jak se pracuje s určitým materiálem, zda to děti zvládnou, jestli divadelní představení není na děti příliš náročné apod. Zkušenost nám také pomůže při formulaci zadání. To by mělo být dostatečně stručné a konkrétní, aby mu děti rozuměly.

Použitá literatura

SVOBODOVÁ, Eva. ŠVEJDOVÁ, Hana. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011

Doporučená literatura

BUDÍNSKÁ, Hana. *Hry pro šest smyslů*. Praha: Artama, 2008

MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. Praha: Nipos, 2011

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra. *Dívej se, tvoř, povídej! Artefletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Portál, 2007

Odkazy web:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10561941813-vytvarka>

<http://clanky.rvp.cz/clanky/P/PREDSKOLNI-VZDELAVANI.html>

<http://www.kinderart.com>

Literatura pro děti předškolního věku

- AYMÉ, Marcel: *Pohádky kocoura Moura*
ČAPEK, Josef: *Povídání o pejskovi a kočičce*
ČAPEK, Karel: *Dášeňka*
ČTVRTEK, Václav: *Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni*
FISCHEROVÁ, Viola: *Co mi vyprávěla dlouhá chvíle, O Dorotce a psovi Ukšukovi*
GJURIČ, Andrej: *Kam běží modrá liška*
HOFMAN Ota: *Lucie a zázraky*
HRUBÍN, František: *Špalíček pohádek*
JIRÁSEK, Alois: *Staré pověsti pražské*
JIROUS Ivan: *Magor dětem*
KARAFIÁT, Jan: *Broučci*
KRATOCHVÍL, Miloš: *Modrý Potouch*
MACOUREK, Miloš: *Živočichopis*
MALÝ Radek: *František z kaštanu, Anežka ze slunečnic*
MRÁZKOVÁ, Daisy: *Můj medvěd Flóra, Auto z pralesa, Haló, Jácíčku, Nádherné úterý, Slon a mravenec, Mravenčí ukolébavky*
RYMOND, Lynda Gene: *Oskar a měsíční kočky*
SEDAK, Maurice: *Tam, kde žijí divočiny*
SKÁLOVÁ Alžběta: *Pampe a Šinka*
SÍS, Petr: *Tibet, tajemství červené krabičky, Tři zlaté klíče, Zed, Pilot a Malý princ*
STARÁ Ester: *Chrochtík a Kvikalka na cestě za blyskavým prasátkem, A pak se to stalo*
ŠIKTANC, Karel: *O dobré a zlé moci*
ŠRUT, Pavel: *Lichožrouti*
ŠKUTINA, Vladimír: *Kde bývá čas*
TRNKA, Jiří: *Zahrada*
WATT, Melanie: *Chameleon Leon*

Metodické materiály

V posledních letech začalo mnoho středisek přijímat do svých oddílů více a více předškolních dětí, případně dokonce zakládat nové oddíly těchto nejmladších skautů. Z debat vedoucích oddílů začaly postupně klíčit první obrysy toho, co by uvítali jako pomoc při práci s předškolními dětmi – zásobu obrázků ke všem možným tématům a sešitek na razítka k odměňování dětí za jejich úsilí. S tímto zadáním tým nového programu v následujících letech vytvořil Pracovní listy, zásobník programů a obrazového materiálu pro inspiraci vedoucím a Pěšinku, motivační deníček pro benjamínky. Dále byla sepsána tato metodika, která má sloužit jako průvodce novým programem i celou věkovou kategorií benjamínků v Junáku.

Metodické materiály je možné zakoupit na TDC a jsou také ke stažení na Křižovatce.

PRACOVNÍ LISTY

Soubor 40 pracovních listů pro benjamínky představuje všeobecný rámec pro celoroční činnost s předškolními dětmi v rámci oddílu. Slouží jako soupis kompetencí, které bychom měli s benjamínky rozvíjet, a jako drobné nasměrování, inspirace pro vedoucího, který si třeba se zpracováním kompetence neví rady. Hlavní důraz zde klademe na slovo inspirace, neboť jejich role má skutečně být jako vodítko a zdroj obrazového materiálu, nikoliv jako rozpisu činností na schůzky. Témata pracovních listů se v průběhu roku snadno doplní o oddílové tradice a programy navázané na svátky a roční období.

Kompetence

Výchozím bodem pro vytváření nového programu pro benjamínky bylo sepsat dovednosti, znalosti a postoje, které má oddílová činnost s benjamínky rozvíjet, tzv. kompetence. Je to souhrn toho, co by měl benjamínek umět, dávají nám témata, kterými je vhodné se zabývat při schůzkách, výpravách i na táboře. Z tohoto souboru kompetencí pak vzešly konkrétní úkoly a činnosti, kterými je můžeme rozvíjet. Ke každé z nich jsme pak činnosti sepsali a doplnili obrazovým materiálem, který se může vedoucím hodit pro jejich uskutečnění – tak vznikly pracovní listy.

Co umím a znám

- Vím, kdy si čistíme zuby, kdy si myjeme ruce (Hygiena – 1)
- Znám základní pravidla chování v MHD a na ulici (Chování v MHD a na ulici – 2)
- Vím, jak se mám chovat, když jsem nemocný (Když jsem nemocný – 3)
- Umím si říct dospělému o pomoc (Na koho se obrátím – 4)
- Dokážu rozlišit bezpečné a nebezpečné, nebezpečnému se vyhýbám (Nebezpečné – 5)
- Řeším jednoduché úlohy vyžadující prostorovou představivost (Prostorová představivost – 6)
- Dokážu rozlišit bezpečné a nebezpečné (Přecházení – 7)
- Umím se obléci podle počasí (Správné oblékání – 8)
- Zavážu si tkaničku (Tkanička Anička – 9)
- Umím si uklidit rozházené hračky (Úklid v dětském pokoji – 10)
- Znám základy ochrany zdraví, co mi škodí, prospívá (Zdravé a nezdravé – 11)

Kdo jsem

- Chápu, že se každému může líbit něco jiného (Každý má rád něco jiného – 12)
- Vím, kolik mi je let (Kolik mi je let – 13)
- Dokážu se zavřenýma očima naslouchat zvukům okolí (Naslouchání okolí – 14)
- Rozumím v pohádkách principu boje dobra a zla, dovedu odhalit statečnost (Pohádkové postavy – 15)
- Vím, jak se jmenuji, umím se podepsat (Zrcadlo – 16)

Můj kamarád

- Neřeším spory v oddíle agresí (Kamarádi – 17)
- Vím, že existují lidé s handicapem (Komu mohu pomoci – 18)
- Popíšu slovy, co cítím (Pocity – 19)
- Dovedu se s ostatními rozdělit (Rozdělím se s tebou – 20)
- Umím říci blízkým lidem, že je mám rád (Mám vás rád – 21)

Můj domov

- Pomáhám doma rodičům (Domácí práce – 22)
- Vím, kde bydlím (Dům – 23)
- Znám svou rodinu (Dům – 23)
- Dokážu popsat skupiny, kterých jsem členem (Kam patřím – 24)
- Chápu rozdíl mezi mužem a ženou, vím, že pro narození dítěte je nutné přítomnosti obou (Muž a žena – 25)
- Jsem schopen pracovat ve skupině (Spolupráce – 26)

Svět okolo nás

Respektuji autority a mám důvěru ve své blízké (Autority – 27)

Chápu potřebnost jednotlivých povolání (Povolání – 28)

Dodržuji základní společenská pravidla (Společenská pravidla – 29)

Uvědomuji si, co mám s ostatními dětmi společného a v čem se liším (Společné rysy – 30)

Příroda kolem nás

Jsem si vědom provázanosti vztahu člověka a přírody (Co nám dává příroda – 31)

Vím, že odpadky patří do koše (Co nepatří do lesa – 32)

Vím, kam patří různá zvířata (Kde žijí zvířata – 33)

Vím, že nemohu jíst neznámé plody a houby, znám běžné lesní plody (Lesní plody – 34)

Znám zvířata z českého prostředí a jejich mláďata (Na tom našem dvoře – 35)

Vím, že můžu zabloudit (Neztratím se – 36)

Vnímám rozdílnost přírody v různých ročních obdobích (Roční období – 37)

Vím, jak se třídí odpad (Třídění odpadu – 38)

Vnímám přírodu různými smysly (Vnímání přírody – 39)

Jsem rád v přírodě a umím se v ní přiměřeně chovat (Výlet – 40)

Práce s listy

Pracovní listy poskytují inspiraci k náplni jednotlivých kompetencí, je proto důležité se v plánu schůzek vracet k samotným kompetencím. To ti následně poskytne prostor k vymýšlení vašich nových aktivit k naplnění kompetencí mimo ty uvedené v pracovním listu. Pokud tedy chceš v průběhu roku čerpat z těchto materiálů, doporučujeme vytvořit si podle tabulky kompetencí (a dalších témat tvého výběru) orientační rozpis klidně na celý rok dopředu. Nemusíš ještě určovat program jednotlivých schůzek, ale je užitečné mít rámcový přehled o tom, co v průběhu jednotlivých měsíců chceš stihnout. Na každou schůzku či výpravu pak můžeš k vybrané kompetenci najít příslušný pracovní list, který ti poslouží jako inspirace ke zpracování programu.

Ze svého rozpisu kompetencí si nějakou vyber na připravovanou schůzku či výpravu. Rozmysli si, jak s dětmi téma uchopíš.

K vybrané kompetenci si najdi příslušný pracovní list a podívej se na **návhy činností** jako na inspiraci pro možný program.

U každé aktivity je uvedeno:

- ▶ typ aktivity
- ▶ zda vyžaduje přípravu (byť i jen okopírování listu), či zda je možné aktivitu rovnou použít
- ▶ zda je aktivita pro jednotlivé děti (nebo dvojice), či zda jde spíše o skupinovou činnost
- ▶ jaká je orientační doba trvání aktivity včetně krátkého vysvětlení dětem
- ▶ zda je potřeba být při činnosti u stolu
- ▶ zda je spíše pro starší děti, tedy především pro děti navštěvující první třídu

Z těchto činností si můžeš nějaké vybrat a zařadit je do programu, jinými se zas inspirovat k vytvoření vlastních aktivit. Ilustrace na druhé straně listu pak použij nejen přímo k aktivitě z listu, ale nech je děti stříhat, vybarvovat, lepit z nich koláže. Využij je jako pomůcku k povídání o tématu či k jiným činnostem, rozházej je v lese nebo poschovávej po klubovně, možností je mnoho.

Přímo na schůzce ti je k dispozici **motivační text**. Je to zlomek volného příběhu dvou sourozenců Verunky a Pepíčka, ve kterém se dostávají do situace, které se týká vybraná kompetence. Slouží k uvedení dětí do tématu a jejich motivaci, nabuzení zvědavosti. Text můžeš dětem přečíst, ale také zahrát jako krátké divadýlko, využít loutky nebo maňásky. Děti můžeš motivovat i jinými způsoby – motivační text je pouze doplněk, není stěžejní součástí listu.

Důležitou součástí celé práce s kompetencí je **povídání k tématu**. Můžeš ho využít na začátku schůzky jako úvod, který potom aktivitami rozvíjíš do hloubky, na konci schůzky zas slouží jako reflexe, shrnutí nových poznatků. Také je možné povídání zapojit po nějaké hře, kdy děti drží v rukou obrázky k tématu a hlavu mají plnou nových vjemů.

Na každém listu najdeš pár námětů pro tuto diskuzi, ale neboj se téma rozvinout úplně jiným směrem. Povídání je třeba vést pro děti zábavnou formou, strávit jím jen pár minut.

Při povídání si děti mohou například posílat nějaký symbolický předmět (plyšáka oddílového zvířete), mluví vždy jen ten, kdo předmět drží.

V dolní části pracovního listu je pak prostor pro **tvé poznámky** k tématu. Sem si můžeš vypsát další činnosti, které jsi do programu zařadil, a další poznámky z přípravy. Také po schůzce či výpravě je dobré zhodnotit, jak se která činnost povedla, a případné postřehy si pro příště poznamenat.

Pracovní listy používej jako nástroj pro usnadnění tvé práce v oddíle, ne jako předepsaný program a test znalostí dětí. Nech se jimi **inspirovat** a koukni do nich, když potřebuješ poradit s tématem, najděte s dětmi smysluplnou a hravou formu práce s nimi.

Obsah pracovních listů

1. **Hygiena** – Děti v tomto věku musí při přechodu do školy zvládat sebeobsluhu, zaměřujeme se na mytí rukou a čištění zubů, pracovní list je zaměřený na správnou techniku, kromě toho je nutné dbát na vytvoření správných návyků při pravidelné oddílové činnosti, vedeme děti k pochopení smyslu těchto úkonů.

2. **Chování v MHD a na ulici** – V průběhu oddílového roku se s dětmi dostáváme často do situací, kdy je pro nás důležité, že znají základní pravidla chování na ulici a v MHD. Pracovním listem tyto znalosti prohlubujeme, je však důležité vyzkoušet si vše v praxi a zavést oddílová pravidla.
3. **Když jsem nemocný** – Pracovní list je jen úvodem do širokého tématu zdraví. Děti se seznamují s konceptem nemoci, osvojují si poznatky o tom, co v takové situaci mohou a nemohou. V tomto věku dítě vedeme k tomu, aby informovalo dospělého, pokud se necítí dobře.
4. **Na koho se obrátím** – Podobně jako u předchozího pracovního listu je i zde důležité, aby si děti dokázaly říci dospělému o pomoc. Pracovní list ukazuje základní situace vyžadující pomoc ze strany dospělého, do kterých se dítě může dostat.
5. **Nebezpečné** – Pracovní list se zabývá rozlišováním nebezpečných předmětů a situací, do kterých se dítě může dostat. Ačkoliv děti většinou mají představu o tom, co je bezpečné a nebezpečné, je potřeba tuto skutečnost ukázat na konkrétních případech v okolí dítěte, učit dítě přemýšlet o této stránce věci.
6. **Prostorová představivost** – Téma je zaměřené na procvičování základního popisu předmětů – jejich barvy, tvaru, velikosti, vzájemného prostorového uspořádání. Děti určují podobnost či odlišnost předmětů, hledají tvarové spojitosti mezi dílky ve skládačkách. Učíme děti najít v reálných předmětech tyto abstraktní popisy.
7. **Přecházení** – Tento list rozebírá do větší hloubky téma chování na ulici, zaměřuje se na správné přecházení. Je to nejčastější situace, ve které se dítě setkává s dopravními předpisy, a je důležité, aby mělo zažitá pravidla bezpečnosti.
8. **Správné oblékání** – Je to jeden z pracovních listů zaměřených na rozvíjení samostatnosti dítěte. Činnosti procvičují dvě dovednosti: samotné oblékání, kde je třeba se zaměřit na zapínání zipu, knoflíků, vázání šály a další motoricky náročné aktivity, a správný výběr oblečení pro danou příležitost. Především u druhé z těchto dovedností je velký rozdíl mezi tím, co děti rozumově chápou a co prakticky dovedou. Je proto důležité procvičovat správný výběr oblečení na výpravách a táboře.
9. **Tkanička Anička** – Zavazování tkaničky je nejen dovednost užitečná pro sebeobsahu, ale také důležitý indikátor motorické vyspělosti dítěte. Při nástupu do školy by dítě mělo být schopné se takovéto činnosti podle jednoduchého návodu naučit a mělo by mít dostatečně rozvinutou jemnou motoriku pro její provedení. Jako u všech motorických činností je při učení a procvičování nejdůležitější časté opakování úkonu.
10. **Úklid v dětském pokoji** – Téma úklidu ve vlastním pokoji má dvě důležité stránky. První z nich je samotná dovednost uklízení, učíme děti, že každá věc má své místo a že takovýto systém má své opodstatnění. Druhá stránka tématu pak je výchova k zodpovědnosti za vlastní či půjčené věci. Je důležité dětem vysvětlit a ukázat, že tyto věci mají svojí hodnotu a že je můžeme déle používat, když se o ně budeme správně starat.
11. **Zdravé a nezdravé** – Pracovní list je zaměřený na ochranu zdraví. Učíme děti, že zdravý životní styl je důležitý pro prevenci zdravotních problémů. V průběhu celoroční činnosti pak vedeme děti k pochopení této skutečnosti a k vytvoření správných návyků.

12. **Každý má rád něco jiného** – Úkolem pracovního listu je, aby děti popsaly svoje osobní preference a pojmenovaly, co mají nejraději. Výsledky tohoto úkolu pak porovnááme s výsledky ostatních dětí a ukazujeme, že každý má jiné. Dětem vysvětlíme, že každému se líbí něco jiného, že všechny výsledky mají stejnou hodnotu.
13. **Kolik mi je let** – Cílem pracovního listu je s dětmi procvičit znalost jejich věku a jednoduché počítání.
14. **Naslouchání okolí** – Tato kompetence se zaměřuje na zklidnění, uvědomělé vnímání okolí. Ukážeme dětem, že když se zastavíme a zklidníme, umožní nám to lépe vnímat i slabší a vzdálenější podněty. Běžně se při vnímání soustředíme především na zrak, ale tento pracovní list se zaměřuje na sluch, u kterého je důležitější nalezení klidného místa pro zaposlouchání se. Dalšími aktivitami pak procvičujeme samotné rozpoznávání zvuků.
15. **Pohádkové postavy** – Na jednoduchých pohádkových postavách je možné velice snadno ukazovat důležité charakterové vlastnosti, řešit jejich morálku. Hledáme s dětmi rozdíl mezi dobrem a zlem a ukazujeme si jej na příkladech, které znají právě u pohádkových postav.
16. **Zrcadlo** – Pracovní list se zabývá základním sebeurčením dítěte. Děti mají za úkol nakreslit, jak se samy vidí, reprezentovat se svým jménem nebo zástupným symbolem.
17. **Kamarádi** – Po mateřské škole je oddíl jedním z prvních širších dětských kolektivů, ve kterých se děti učí vytvářet si vztahy s do té doby cizími vrstevníky. Je proto nutné děti podporovat v rozvíjení přátelství mezi sebou a učit je, že dobré vztahy s ostatními v oddíle mají velkou hodnotu. Pracovní list se zaměřuje na rozpoznávání a procvičování dobrých a špatných vzorců chování.
18. **Komu mohu pomoci** – Pracovní list je protipólem k listu Na koho se obrátím. Má za cíl ukázat dětem, že nemusí být jen příjemci pomoci od ostatních, ale naopak mají možnost sami pomoci někomu jinému. Ukážeme dětem, že stejně jako pro ně jsou některé činnosti příliš obtížné, tak existují i lidé, pro které jsou zas obtížné či potřebné činnosti, které benjamínci zvládnou. Snažíme se je tedy vést k tomu, aby si podobné situace dokázali uvědomit a správně se v nich zachovat.
19. **Pocity** – Aktivity v tomto listu se zaměřují na sdělování a pojmenování vlastních pocitů a rozpoznávání pocitů druhých. Děti nemívají potíže s abstraktním pojmenováním pocitů, ale je pro ně mnohem obtížnější pojmenovat vlastní pocity, natož pak pocity jiného člověka. Aktivitami kromě procvičování těchto dovedností také učíme, jak jsou pocity a jejich sdělování důležité pro srozumitelnou komunikaci.
20. **Rozdělím se s tebou** – Pro děti tohoto věku není dělení se s ostatními přirozené, pokud k tomu nejsou z rodiny vedeny. Pracovní list obsahuje aktivity, na kterých si můžete ukázat vhodné chování ke kamarádům. Děti snadno rozumově pochopí, že se s nimi mají rozdělit, ale je důležité jim to připomínat v praxi a při každé příležitosti je k tomu vést.
21. **Mám vás rád** – Kompetence je do celoročního programu zařazená proto, abychom nezapomínali klást důraz na kladné a přátelské prostředí. S pomocí pracovního listu si děti mají uvědomit, že jsou obklopeny lidmi, se kterými

mají láskyplný vztah. Aktivitami, jako jsou dáreček nebo cukrování, se snažíme dětem pomoci tyto vztahy pojmenovat a posilovat v oddíle.

22. **Domácí práce** – V rámci této kompetence si mají děti uvědomit, že je potřeba každý domov udržovat a že tyto domácí práce se nedělají samy. Vedeme děti k pochopení, že všichni členové domácnosti, děti i dospělí, mají doma své povinnosti, a k tomu, aby se do nich aktivně zapojily.
23. **Dům** – Pracovní list se věnuje dvěma důležitým kompetencím vztahujícím se k domovu dítěte. V první z nich se dítě učí, kde bydlí, jak vypadá dům, ve kterém bydlí. Je to praktická dovednost, která dítěti může pomoci v případě, že se ztratí. Druhá kompetence se pak zaměřuje na jeho rodinu a složení domácnosti. Dítě by mělo být schopné pojmenovat všechny členy své domácnosti a vztahy mezi nimi.
24. **Kam patří** – Se začátkem školní docházky se dětem značně rozšiřují sociální obzory, kromě rodiny a mateřské školy najednou mají ještě školní třídu a rodiče je často zapisují na zájmové kroužky. Aktivity v pracovním listu mají dětem pomoci popsat tyto skupiny, kterých je členem, popsat jejich zaměření.
25. **Muž a žena** – Pracovní list je malým úvodem do sexuální a genderové výchovy. Dětem citlivě představíme rozdíl mezi mužem a ženou a že obě pohlaví jsou stejně důležitá pro narození miminka. Nemusíme zabíhat do detailů, neboť děti se s nimi stejně ještě nemohou ztotožnit, předáváme dětem pouze základ pro budoucí sexuální výchovu. Je potřeba s dětmi mluvit otevřeně a bez předsudků. Zároveň je nutné si uvědomovat, že z rodin přicházejí děti s hodně různými představami, a je třeba téma vysvětlovat tak, aby mu všechny porozuměly. List se také dotýká tématu genderové rovnosti.
26. **Spolupráce** – Tento pracovní list je věnovaný úkolům, které ke splnění vyžadují spolupráci dětí. V tomto věku ještě spolupráce nejsou moc schopné, a pokud jejich činnost neřídí někdo starší, nevědí, jak se ve skupině zorganizovat. Musíme jim tedy pomoci tyto obtíže překonat a vést je k pochopení, že některé úkoly je nutné řešit ve skupině.
27. **Autorita** – Kompetence se týká dvou blízkých témat, autority a důvěry v ně. Děti by se měly naučit, že v určitých situacích je autorita, která situaci řídí – učitel řídí výuku, vedoucí schůzku. Musí pochopit, že toto uspořádání má svůj smysl a že je potřeba tuto autoritu poslouchat. Pro pochopení důvěry dětem vysvětlíme, že autority nejsou vybrány náhodně a že si tedy jejich důvěru v dané situaci zaslouží.
28. **Povolání** – S dětmi procvičujeme jednotlivá povolání a jejich důležitost. Dětem mají aktivity ukázat, že každý má nějaké povolání, které je pro společnost potřebné.
29. **Společenská pravidla** – Děti by měly znát základní pravidla slušného chování, jako jsou pozdravení, poděkování. Měli bychom děti tato pravidla naučit a vést je k jejich dodržování. Vysvětlit jim, k čemu jakákoliv pravidla potřebujeme (zákon benjamíneků, oddílová pravidla, pravidla slušného chování, dopravního provozu a další). Zákon benjamíneků představuje první seznámení s pravidly skautského života. Děti zákon nemusí umět zpaměti, ale je důležité je s ním seznámit a při oddílové činnosti dbát na jeho dodržování. Jedna část pěšinky je věnována právě zákonu.

- 30. Společné rysy** – Pracovní list se věnuje popisování fyzických rysů dětí. Vedeme děti k pochopení, že jsme každý trochu jiný a že je to pro náš život důležité, že je díky tomu náš svět rozmanitý. Dětem vysvětlíme, že na odlišnosti není nic špatného, předcházíme u nich vytváření předsudků.
- 31. Co nám dává příroda** – S dětmi si v rámci aktivit k pracovnímu listu ukážeme nezastupitelnou roli přírody v našem životě. List je zaměřený především na městské děti, pro které příroda často slouží pouze jako hezká kulisa a neuvědomují si její důležitost. Zaměříme se tedy na bezprostřední okolí dětí – klubovnu, jejich pokoje, přinesené ukázky, jídlo – a společně poznáváme, že tyto věci pocházejí z přírodních zdrojů.
- 32. Co nepatří do lesa** – Pracovní list je zaměřený především na to, že pro chování v přírodě existují jasně daná pravidla. Z nich je pro benjamínky nejsrozumitelnější pravidlo, že se ke svému okolí chováme zodpovědně a neničíme ho, uklízíme po sobě odpadky. V rámci činností k listu určitě není vhodné chodit s dětmi sbírat cizí odpad do lesa, ale spíše je vést k zodpovědnosti za vlastní odpad.
- 33. Kde žijí zvířata** – S dětmi si povídáme o zvířatech, která znají. Ukážeme si, že některá patří do divoké přírody a jiná jsou domestikována, další zase vůbec přirozeně nežijí v Česku a jejich domov může být až na druhém konci světa.
- 34. Lesní plody** – Sladké plody, které při výpravě najdeme, jsou pro děti kouzelným zpestřením cesty. Děti také zpravidla dobře znají jahody, maliny a borůvky, které mohou bezpečně trhat. Pracovní list tak slouží hlavně k opakování známých lesních plodů a k ukotvení pravidla, že smíme sbírat jen to, co neomylně poznáme.
- 35. Na tom našem dvoře** – Pracovní list volně navazuje na list Kde žijí zvířata, prohlubujeme s ním téma domácích zvířat. Zaměřuje se především na mláďata a jejich správné pojmenování. V rámci povídání k tématu pak můžeme zkusit s dětmi probrat, co to znamená být savec.
- 36. Neztratím se** – Děti by měly vědět, že mohou při cestě zabloudit, zvláště pokud jsou zabrané do hry a nevěnují pozornost svému okolí. V rámci našich výprav či při pravidelných cestách z klubovny na hřiště si tedy můžeme s dětmi procvičovat zapamatování si cesty, případně se staršími orientaci podle popisu cesty. Důležité také je ustanovit si oddílová pravidla, která se vztahují na společnou cestu městem.
- 37. Roční období** – benjamínci dobře znají všechna roční období a určitě vědí, jak vypadají stromy v každém z nich. Často ale nevědí, jak se v různých obdobích zachovávají jiné, méně nápadné složky přírody. Ukážeme si tedy s nimi, jak se zvířata připravují na zimu, že některé rostliny přežijí jen jako hlízy či kořeny, jiné že žijí pouze jeden rok. Na fotografiích okolí klubovny nebo jiného známého místa můžeme dobře ilustrovat, jak velkou změnu příroda každý rok podstoupí.
- 38. Třídění odpadu** – Pro vedoucí může znít velice překvapivě dětská věta o tom, že doma vůbec odpad netřídí. Je to ale skutečně tak, že v mnoha domácnostech tato v současné době už tak přirozená činnost stále ještě není samozřejmostí. Proto není ani tak důležité správné rozdělení konkrétních odpadků do kontejnerů, což děti stejně velice snadno udělají, ale spíše zažití a důsledné třídění v klubovně a při všech oddílových činnostech.

- 39. Vnímání přírody** – Příroda bývá často popisována jako ideální prostředí pro rozvíjení dětské mysli, protože skýtá přirozené množství správně intenzivních podnětů. Využijme tedy toho a zkusme s dětmi prozkoumávat přírodu všemi svými smysly, zkusme najít zajímavé a krásné podněty jak v nejdrobnějším světě země plné broučků, tak i ve výhledech do široké krajiny či na majestátní stromy a skály, rozlehlá jezera. Děti se rády nechají nadchnout pro zkoumání všeho druhu.
- 40. Výlet** – Oddílové či družinové výpravy jsou důležitou součástí naší činnosti, rozšiřují dětské obzory. Pro benjamínky je ale samotná cesta zřídka zážitkem hodným zapamatování; spíše se trochu nudí a chtějí už být v cíli, protože chápou, že tam začne ta skutečná zábava. Proto se pokusme jim vždy cestu zpestřit, aby nebyla pouze přestávkou mezi hrami na jednom a druhém místě.

PĚŠINKA

Pěšinka pro benjamínky slouží jako motivační deníček k družinovému či oddílovému programu. Každý benjamínek v oddíle má své vlastní leporelo, do kterého si za splnění úkoly může dávat nálepky zvířat. Je čistě na tobě, za jaké činnosti budou děti nálepky dostávat, tak aby pro ně byly hezkým důkazem z činnosti nebo památkou na akci (máš jich k dispozici celkem 60). Pro tebe pak nálepky mohou sloužit jako připomínka, jak často ses věnoval jednotlivým oblastem rozvoje dětí.

Leporelo jsme zvolili namísto sešitu proto, že je možné ho celé najednou rozložit a díky tomu naráz prohlédnout celý jeho obsah z jedné strany. Také je to pro děti velice jednoduchý a z dětských knih známý koncept. Na jedné straně leporela je obrázek krajiny, který je sice atraktivní, ale bez zvířátek prázdný, působí jako kulisa – má děti vybízet k doplnění samolepkami zvířátek. Druhá strana leporela pak byla k dispozici pro doprovodné informace. Materiál, ze kterého je leporelo vyrobené, by měl vydržet horší zacházení než stezky pro starší děti.

V celé pěšince je naprosté minimum textu, neboť cílí na nejmladší věkovou skupinu dětí. Také v ní nejsou konkrétní úkoly a činnosti, které je nutné splnit pro naplnění kompetencí a získání odměny – vedoucí má v tomto směru úplně volnou ruku a může kompetence naplňovat tak, jak to vyhovuje jemu i jeho benjamínkům. Dále to umožňuje využití motivačního deníčku i nad rámec kompetencí určených těmito materiály.

Hlavním cílem pěšinky je motivovat děti k účasti na oddílovém či družinovém programu – zcela v duchu zásady, že je důležité zúčastnit se, nikoliv zvítězit. Využívej tedy samolepky tak, aby to posílilo dobrý pocit, který si děti ze schůzky nebo výpravy odnesou. Dej pozor, aby radost z činnosti jako takové nebyla nahrazená touhou po získání odměny. Motivací k činnosti samotné by nikdy nemělo být získání nálepky.

Ke každé pěšince je soubor šedesáti samolepek – deset ke každé skupině kompetencí. Ty jsou označené barvou na okraji samolepky a stejně tak je označená i stránka leporela, kam samolepky patří. Podle zaplnění jednotlivých stránek pěšinek pak můžeš poznat, kterým oblastem se s dětmi věnuješ více a kterým zase méně. Arch samolepek pak má vyražené otvory pro kroužkovou vazbu, můžeš si je všechny vložit do svého vůdcovského zápisníku k listu každého dítěte.

Vnější strana

1. **Osobní stránka** – Každý benjamínek si na tuto stránku nalepí svoji fotografii a napíše nebo namaluje svou přezdívku. Šátek a tričko postavy mají světlou barvu snadno přemalovatelnou fixami podle barev používaných v oddíle. Pěšinka se tak stává jeho vlastní, benjamínek si k ní může začít vytvářet vztah.
2. **Stránka oddílů** – Zvířátka a skřítek na této stránce značí, že je mnoho různých oddílů a každý může vypadat nebo se jmenovat jinak, ale že všichni dohromady jsme benjamínci. Do rámečku může každý namalovat nebo vlepit nějaký oddílový či střediskový symbol.
3. a 4. **Zákon benjamíneků** – Na této dvoustraně jsou tři situace, které ukazují správné dodržování zákona benjamíneků. Vedoucí mohou tuto stránku využít pro ilustraci zákona a za příkladné chování dětem například lepit hvězdičky k příslušným obrázkům.
5. **Přechod do vlčat či světlušek** – Tato stránka slouží jako připomínka, že pěšinka benjamíneků má svůj cíl a konec, že jím je přechod mezi vlčata či světlušky. Při slavnostním přechodovém rituálu si děti mohou vlepit poslední největší samolepku a uzavřít tak svou cestu po pěšince.
6. **Titulní strana**

Vnitřní strana

Strana lepolela s krajinou je tím motivačním deníčkem. Na základě účasti na programech či plnění úkolů dává vedoucí ze samolepkových archů zvířátka, která si děti nalepí na příslušné místo v krajině. Barva okraje samolepky se shoduje s proužkem ve spodní části krajiny a dítě tak snadno pozná, kam si má samolepku nalepit. Při představování pěšinky dětem může vedoucí krátce představit i jednotlivá pole krajiny a vysvětlit, proč děti dostávají za různé činnosti samolepky s různou barvou.

- ▶ Pokud to tak nechceš, děti si nemusí lepit samolepky podle barev, stačí zvířátka správně umístit – pak je možné nabídnout dětem na výběr ze všech archů.
- ▶ Další zvířátka je možné vytisknout na samolepicí archy.

- ▶ Na nástěnce můžeme udělat oddílovou pěšinku a lepit na ni zvířátka za každou schůzku – na každé schůzce se s dětmi totiž jedno zvířátko sprátelel a provede je programem.
1. **Louka – Co umím a znám** – Na louku patří broučci a jiná drobná zvířata. Čím menší je v přírodě zvířátko, tím musí být šikovnější, aby se mu vedlo dobře. Proto za šikovnost dostávají děti právě broučky.
  2. **Les – Kdo jsem** – V lese benjamínci potkají sovu a jiná moudrá zvířata. Každé z nich benjamínkům pomůže poznat, jací jsou.
  3. **Statek – Můj kamarád** – Tato zvířata mají k lidem ze všech nejbliže. Jsou naši kamarádi už od pradávna a vždy nám pomohou, když potřebujeme.
  4. **Domečky a doupata – Můj domov** – Jako každý z nás i zvířata mají své domovy. Dokáže každý benjamínek přijít na to, kde se které zvířátko schovává?
  5. **Pole – Svět okolo nás** – Nikdo nemá o celém světě takový přehled jako ptáci na obloze a rychlý zajíc na poli. Benjamínkům rádi pomohou pochopit, jak svět funguje.
  6. **Rybník – Příroda kolem nás** – Pro život na Zemi je ze všeho nejdůležitější voda. Zvířata na této stránce ji hlídají, aby byla vždy čistá.

Praktické rady pro vedení benjamínků

O své zkušenosti s benjamínky se s námi podělili Robert a Miguel z oddílu Plšíků z Prahy 4.

Budeme s vámi, kdo se zajímáte o to, jak může prakticky fungovat oddíl benjamínků, sdílet naše zkušenosti. V jiném oddíle to může fungovat jinak a přitom stejně dobře nebo lépe než u nás. Jde o nápady, tipy, doporučení.

S benjamínky nebo jak se u nás ve středisku říká Plšíky, jsme začali pracovat zhruba před čtyřmi lety. Poptávka po nich vznikla z několika důvodů – za prvé, že naše středisko nemělo dostatek nováčků a konkurence (různé spolky, sportovní kluby apod.) začala oslovovat předškoláky, a tak jsme k tomuto kroku přistoupili také. Druhý byl ten, že děti několika bývalých vedoucích dospěly do příhodného věku, a tak se podařilo, po roce dvou, kdy jsme o založení jen mluvili, sehnat ochotné a zkušené vedoucí k této specifické věkové skupině.

Benjamínci jsou u nás střediskovým projektem, proto se vezou na vlně velké střediskové podpory. Scházejí se ve střediskových klubovnách, využívají střediskový inventář, v létě jezdí na krátký tábor s některým z oddílů, který jim pomáhá se servisem. Jsou střediskovou investicí do budoucna. Během tří let se jejich počet ve středisku měnil. První rok jsme začínali s jednou skupinkou, druhý rok pak vzrostl počet na dvacet dětí ve dvou skupinkách. Z praktických důvodů po přechodu části předškoláků do včlat se jejich počet ustálil na 12–14 v jedné skupince, která je na některé programové body rozdělována na dvě.

Vedoucí

Základem fungujícího oddílu je vedoucí. Ideální a u nás osvědčená kombinace je bývalý vůdce oddílu, který se k benjamínkům vrací s vlastním dítětem. Bývalý vůdce má dost zkušeností pro přípravu programu, organizaci, vyzná se ve skautském prostředí a jako rodič dokáže přistupovat ke specifickým nárokům této věkové skupiny. Nevýhodou pro vedoucího je, že jeho vlastní dítě zpravidla fňuká více než ostatní, chce se vodit za ručičku atp. Z pohledu vlastního dítěte je to tedy spíše nevýhoda. Předškoláci potřebují víc péče než vlčata a rodičovství je pro specifické záležitosti, jako jsou občasný výskyt dítěte s plenou, slziček nebo různých dětských nemocí, ideální průprava. Určitě je lepší, aby bylo vedoucích víc než má – na schůzku dva (na 12 dětí), na výpravu dvakrát tolik. Na osmnáct účastníků tábora nás bylo šest vedoucích a bylo to akorát. Práce s předškoláky je vyčerpávající a je dobré, když se mohou vedoucí prostrídat – někdo má program s dětmi a další už chystá. V nouzi si jako vedoucího předškoláků dovedu představit spíše některého z rodičů než zaskakujícího rovera ochotného pomoci, ale bez „rodičovských“ zkušeností.

Věk člena, pobyt v oddíle

Plšáci jsou pro naše středisko jakousi přípravkou, ideální věk, kdy by dítě mělo přijít do Plšíků, je zhruba pět let a ideální doba, jakou by měl v oddíle strávit, je rok, maximálně dva roky. Vyzkoušeli jsme si i práci s mladšími dětmi, děti mladší čtyř let na společnou činnost ještě nejsou dostatečně připraveny. Vyžadují zvýšenou pozornost i více vedoucích na akci. Navíc pokud takové dítě má třeba později odklad školní docházky (přechod do školy je u nás dobou přechodu do vlčat), stráví v benjamíncích tři, čtyři roky, tj. polovinu života, je těžké ho už něčím zaujmout a samozřejmě hrozí v budoucnu i riziko „přeskautování“, tedy že dítě dříve odchází z Junáka pryč. Je lepší, když jsou mezi vedoucími jak muži, tak ženy.

Zatím nemáme dost zkušeností, abych mohl s čistým svědomím dávat rady pro ideální přechod do vlčat. Neumíme říct, jestli je lepší přecházet do vlčat s přechodem do školy, nebo to odložit až na pololetí, kdy už se dítě etablovalo ve škole. Také neumím říci, jestli je lepší odcházet v partě, nebo jen třeba s kamarádem. Přechod se snažíme usnadňovat společnou výpravou či táborem s oddílem, kam děti přecházejí. I sebelepší naplánování nakonec může zhatit odklad školní docházky dítěte.

Schůzka

Schůzka se koná jednou týdně, trvá hodinu a půl a v prostředku je malá pauza na svačinu. Svačina přinese rozptýlení, děti se uvolní a po zbytek schůzky fungují lépe. Svačina je jedním z nejpoblábnějších bodů programu.

Schůzka se podobá vlčácké schůzce, ale jen strukturou, nikoliv programem, snažíme se „nevykrádat“ skautský program. Asi každý začínající vedoucí benjamínků se setká s problémem, kdy si připraví hru, vysvětlí ji dětem, všichni dělají, že chápou, ale opak je pravdou. Takhle malé děti zvládají pochopit jen omezený počet pravidel. Hry musí být co nejjednodušší. Mějte v zásobě náhradu a nepropadejte panice, když to nevyjde. Výhodou u benjamínků je, že mnoho her neznají a jsou nadšení téměř

z každé. Příprava programu není nijak náročná. Malé děti často neumí držet tužku, skákat na jedné noze nebo chytit balón. Procvičování jejich jemné, ale také hrubé motoriky je podle našeho soudu skvělým programem.

Schůzka začíná v pět, končí v půl sedmé.

Výprava

Zhruba jednou za měsíc je výprava, tj. krátký výlet s krátkou nenáročnou trasou trasou (4 km v případě mladších benjamínků, 8 km maximálně v případě starších benjamínků). I krátká trasa je pro předškoláky většinou moc dlouhá. Dle našich zkušeností je lepší kratší trasa s pestřejším programem. Jednou za rok se účastníme nějaké střediskové akce – sraz, společná hra apod. Děti poznají starší kamarády i vedoucí oddílů, kam jednou přejdou. Výprava nemusí být vždy do lesa, za město. Kromě skautských výprav jsme program doplnili například o besedu s kreslířem Čtyřlístku, návštěvu Muzea Karla Zemana, pronájem tělocvičny apod.

Tábor

Jezdíme zhruba na 5 dnů s některým z oddílů střediska. Stejně jako na výpravě – děti si udělají mezi staršími kamarády, poznají i vedoucí oddílů a snáze přecházejí do včel a světlušek. Za pět dnů se snažíme stihnout, vyzkoušet si všechno, co se na běžném táboře děje – celotáborová hra, táborák, výlet, koupání, vaření, ale třeba i nástup. Táborový řád je prakticky identický, jako má běžný oddíl, jen chodíme dřív spát. Program máme samostatný přizpůsobený předškolákům, ale předem si domluvíme nějakou společnou hru nebo program.

Přizpůsobení tábořiště, nocování

I když tábor nestavíme, máme stavbu – několik rodičů a vedoucích jede napřed a tábor upravujeme pro pobyt předškoláků – například latrínu a lavičky v kuchyni přizpůsobujeme výšce dětí, myslíme na bezpečnost.

Děti na táboře spí ve stanech (ale dovedeme si to představit i v chatkách nebo chatě). Máme vyzkoušenou podsadu, teepee i hangár. U menších dětí je lepší, když spí pohromadě a spí s nimi i někdo z vedoucích. V noci bývá živo, děti v polospánku cestují, odkopávají se, chodí na záchod, mají noční můry. Proto je lepší, když je po ruce někdo, kdo jim pomůže. Osvědčilo se nám, že každý vedoucí měl na táboře na starosti 2–3 děti, o něž se kompletně staral (hygiena, převlékání, úklid, pořádek ve věcech, ukládání ke spánku apod.).

Tipy k vybavení

Tábor je náročný i pro vedoucí. Převlečení dětí, když přestane nebo začne pršet, je samostatný a náročný bod programu, to samé platí pro mytí ešusů. Podobné věci se snažíme si ulehčit – každé dítě má všechny věci v průhledném boxu 50 × 50 × 80 cm (IKEA) – dítě i vedoucí vidí, co kde má, a z hledání čistých ponožek není bojovka. To samé platí pro hrnek a ešus. Nakoupili jsme plastové talířky, misky, příbory a hrnečky.

Děti je mají ve společné bedně v jídelně – na jídlo si vezmou, co je potřeba, a po jídle umyjí a vrátí. Nic se nehledá a děti netrvají na tom, že budou jíst pouze z vlastní nádoby. Obden je pro jistotu všechny umyje někdo z vedoucích. Podobné vychytávky šetří čas a nervy vedoucích.

Věk dětí vyžaduje i myslet na různé speciální vybavení, tedy spíše přiměřené věku dětí. Tedy na táboře by mělo být dost dětských sedaček do auta, lékárna musí být vybavená léky a preparáty pro děti do šesti let, prostě vybavení, které jsou zvyklí vozit spíše rodiče než skautští vedoucí. Na latrínu nezaškodí vzít dětské prkénko, hodí se mít po ruce vlhčené kapesníky na otírání všech myslitelných věcí a částí dětí. Do stanu se hodí i větší světlo. Malé děti také vyžadují zvýšenou hygienu, častěji kontrolovat klíšťata.

A samozřejmě je potřeba myslet i na bezpečnost – pozor na trubky od kamen, sráz k potoku, odpadovku bez zábradlí apod.

Klubovny, inventář

Naši Plšáci nemají vlastní klubovnu. Scházejí se pravidelně v klubovně jednoho z oddílů střediska. Rádi bychom ale do budoucna pro ně vybudovali vlastní klubovnu, tedy spíš hernu. Klubovna pro předškoláky musí mít sociální zařízení a je potřeba, aby byla bezpečnější, než obvykle klubovny bývají, žádné ostré rohy, hřebíky apod. Za ideální řešení považujeme prostor s kobercem, kde se děti mohou válet, jezdit s autíčky před schůzkou a po schůzce a samozřejmě společně hrát pohybové hry.

Máme vlastní pomůcky – na výtvarno, hry, míče a další, nemáme vlastní tábornické potřeby apod., středisko nám materiál vždy ochotně zapůjčí a vedoucí se mohou věnovat dětem a nemusí se zabývat starostmi o věci, které potřebují jednou dvakrát do roka. Středisko by mělo benjamínkům vyjít maximálně vstříc a nezatěžovat je zbytečnou administrativou a povinnostmi.

Komunikace s rodiči

S rodiči komunikujeme vždy a všude. V tomhle věku dětí je důvěra obzvlášť důležitá. Naši velkou výhodou na začátku bylo, že do oddílu chodily a chodí i naše děti. Oddíl vznikl tak, že se na bývalé vedoucí postupně nabalovaly děti jejich kamarádů a dále děti kamarádů jejich kamarádů. Snažíme se rodičům vštěpovat, že nám nevadí, že jejich dítě má nějakou speciální potřebu, zvyk, handicap, že něco neumí nebo má z něčeho strach. Důležité je to, že nám to řeknou předem, ať na to jsme připraveni.

Rodiče nám pomáhají připravit tábor – jak třeba při nakládání, tak při stavbě. Rodiče jsou často podobně staří jako ostatní vedoucí, což dává vzniknout neformálním vztahům.

Kroje, zvyky

Máme vlastní kroj – oranžový šátek s našitým plšíkem, symbolem našich předškoláků (nášivka zhruba velikosti symbolu skautské družiny), k tomu nosí děti zelené triko s lilíí a zelenou kšiltovku s lilíí (oboje běžná produkce z JUNU). Naši Plšáci mají vlastní pokřik, kterým zakončují schůzku.

Kde najdu další informace a materiály

Materiálů pro práci s předškolními dětmi je nepřehledné množství. Pro přehlednost jsme vybrali základní zdroje informací, jak pracovat s předškolními dětmi, jimiž jsou výňatky ze skautských metodik, literatura a internetové zdroje.

SKAUTSKÉ METODIKY K OBLASTEM VÝCHOVNÉHO PROGRAMU

Ke každé oblasti výchovného programu: Co umím a znám, Kdo jsem, Můj kamarád, Můj domov, Svět okolo nás a Příroda kolem nás, vznikla během minulých let metodika. Doporučuji přečíst si úvodní stránky metodik, které jsou zaměřené na obecné cíle a popisují veškeré věkové kategorie. Každá z metodik je rozdělena na několik podtémat, u kterých nalezneme přesný metodický postup, jak k danému podtématu přistupovat. I tato část nám pomůže v práci s předškolními dětmi. Níže jsou vyjmuty pouze části, které se týkají předškolních dětí.

Co umím a znám (Magdalena Žárská – Skippy, Karel Loucký – Koala)

Praktický život (str. 8)

U předškoláků pěstujeme vztah k vlastním věcem a k sobě samým. Lze je lehce zapojit i do chodu domácnosti. Důležité je, aby si děti uvědomily, že se musejí začít starat o sebe i své věci (uklidit hračky, dodržovat základní hygienické návyky – mytí,

čištění zubů, čisté oblečení a pravidelné převlékání). Ale na světě nejsou jen oni, ale i jiní lidé, a těm je třeba pomáhat. Nejvíce se to projeví v rodině nebo v oddíle – nám všem jde o stejnou věc: aby nám doma nebo v klubovně bylo hezky, abychom se tam cítili dobře. S tím se pojí několik věcí: prostředí bude uklizené, čisté (ale ne sterilní) a příjemné. A aby to fungovalo, musíme všichni přiložit ruku k dílu. I předškoláci se mohou sami zapojit do úklidu při jednoduchých pracích – vynést smetí, zalít květiny, utřít prach, odnést nádobí do dřezu, vyluxovat apod. Pro předškoláky je hlavní motivací vztah – je pro ně důležité, že svou aktivitou přispívají ke „společnému dílu“, k posilování vztahů. Je proto velkou chybou nechávat starost o úklid na starších dětech nebo vedoucích, přestože by tutéž práci zvládli mnohem rychleji a samozřejmě lépe. Primárním cílem uklizené klubovny není pořádek sám o sobě, nýbrž výchova. Děti se tím postupně též učí, že se věci neudělají samy, ale je potřeba se o ně postarat. Budou si pak více vážit práce, kterou pro ně vykoná někdo jiný. Předškoláky čeká v blízké budoucnosti jeden velký životní krok – přechod na základní školu. Úspěšný přechod na základní školu je velkou změnou. Škola je první větší instituce, se kterou se setkají, kde se musejí podřízovat a nemohou si dělat úplně, co chtějí – musejí se omezovat, respektovat autority, vycházet se spolužáky a spolužačkami. Na tento krok je dobré je připravit.

- ▶ **Společný úklid po schůzkách** – po schůzce se všichni podílejí společně na jednoduchém úklidu – uklidit věci, se kterými jsme pracovali, vyhodit smetí do koše (případně vynést koš), zhasnout apod.
- ▶ **Samolepková tabulka** – kdo pomohl při úklidu a udělal svou práci dobře, dostane do tabulky s bodováním hezkou nálepku.
- ▶ **Pomoc s nákupem** – při nakupování věcí nám předškoláci mohou pomáhat tím, že najdou a přinesou vybranou věc.

Fyzická zdatnost (str. 24–25)

Rozvoj vztahu k fyzické aktivitě a pěstování správných návyků jsou důležité už od velmi mladého věku. Podstatný je zejména pozitivní vztah k pohybu, aby jej měli rádi a nebáli se jej. Když si lidé zvyknou na aktivní a pravidelný pohyb v dětství, snadněji se budou svého návyku držet i v pozdějším věku.

Rozvoj fyzické zdatnosti

V předškolním věku dítě tráví velké množství času pohybem a „sportováním“. Kvalita pohybů se zvyšuje, dítě se učí i složitější pohyby, jako jsou např. jízda na bruslích, plavání, jízda na lyžích, jízda na kole, překážkový běh, kopaná atd. Pro děti této věkové kategorie je důležité:

- ▶ Děti těžko snášejí jednotvárné činnosti, je nutné časté střídání různých pohybových aktivit.
- ▶ Děti upřednostňují dynamické pohyby před statickými činnostmi, tj. děti „nepostojí“ a zaujme je spíše běhání než sezení na místě.
- ▶ Děti se snaží napodobovat sportovní aktivity dospělých, zde je třeba hlídat možná rizika úrazů.
- ▶ Na pohybový rozvoj a výchovu dítěte mají zásadní vliv dospělí.

Z pohledu dítěte výrazně stoupá hodnota jeho fyzické výkonnosti v porovnání s vrstevníky – dítě si všímá, kdo běhá rychleji, lépe jezdí na koloběžce, na kole atd. Co

děti už zvládnou: chytit a hodit míč, základy plavání, skoky do dálky atd. Při nácvicích a případném zlepšování kondice a obratnosti je nejdůležitější upřednostňovat hru a všeobecně rozvíjející cviky, nikoliv úzkou specializaci. Nejlepší je rozvíjet celkovou obratnost, jako jsou kotrmelce, šplh, přeskoky, slalomové běhy, hody míčem, schovávání, honičky atd. V tomto období se utváří a upevňuje vztah dítěte k pohybu a sportu obecně a rodiče to mohou do značné míry ovlivnit. Je důležité, aby dítě podporovali, chodili s ním sportovat a jen mírně jej ve sportovních aktivitách usměrňovali. Právě v tomto období by dítě mělo získat velmi obecné základy pro velkou paletu možných sportů, mělo by umět jezdit na kole, kolečkových i ledních bruslích, lyžích, kopat, házet i chytat míč, případně hry se sportovním náčiním, jako jsou tenisové (lépe softtenisové) a pingpongové rakety.

Dítě samo si časem případně vybere, kterému sportu se chce více věnovat, a do školy nastupuje jako pohybově vybavené a netrpí kvůli své případné neobratnosti. Už nikdy nebude mít tolik času na sportování a hry, jako v tomto období. V předškolním věku a na začátku období školní docházky si děti vytvářejí vztah k pohybu a pohybové aktivitě celkově a je velkou chybou ukazovat jim, že pohyb je něčím nevhodným, nebo dokonce projevem nevychovanosti či nekázně. Právě v tomto období rodiče musí najít poměr mezi sportem a jinými aktivitami (např. sledováním televize, hraním na počítači apod.). Někteří rodiče si neuvědomují, že je často potřeba děti „zvednout ze židle“ a přimět k nějaké pohybové aktivitě, protože v pozdějším věku bude dítě jen kopírovat návyky z dřívějšíka a statických aktivit bude přibývat (učení, počítače apod.).

Při rozvoji fyzické výkonnosti je potřeba znát své tělo a vědět, jak funguje a jaké jsou jeho limity. Pro předškolní věk se omezíme na to, že nám děti budou schopné říct, když je něco bolí nebo se jim něco stalo. Musíme dát pozor, abychom děti zbytečně nepřetěžovali. Nemusejí být na pohyb zvyklé a nevydrží tolik, co třeba světlušky a vlčata.

- ▶ Přejdi lávku – pomůcky: lavička, případně stabilní kláda, příklad motivace: Nedaleko odtud teče řeka. Nelze ji přeskočit ani překročit, a tak tu lidé postavili jednoduchou lávku. Po ní lze přecházet na druhou stranu bez namočení bot. Mohli bychom lávku zkusit přejít, přeběhnout nebo... Jakým způsobem se ještě můžeme přes lávku dostat, kdo to zkusí? Postup: V prostoru leží na koberci skluzavka nebo stojí lavička. Děti vytvoří zástup a jedno po druhém překonávají lávku – nejdříve chůzí. Postupně volte další způsoby překonávání lávky – chůze ve dřepu, lezení ve vzporu klečmo (po čtyřech), lezení po kolenou, plazení po zádech i po břišku. Děti mohou samy vymýšlet různé způsoby překonávání lávky. Dbejte na bezpečnost, zvláště při použití lavičky! Obměna: Přes lávku přecházejí zvířátka (medvěd, žába...). Cíl: pohybová zdatnost, pohotovost, mrštnost; procvičení všech způsobů pohybu na lavičce či lávce, cit pro rovnováhu a stabilitu, překonání strachu z neznámých poloh a pozic (např. stoj na jedné noze uprostřed lávky).

Zdravý životní styl

Kromě podpory fyzických aktivit bychom se měli soustředit na rozvíjení zdravého životního stylu. I v takhle mladém věku můžeme dětem vysvětlit, že přejídání se sladkostmi není úplně dobré, stejně jako přemíra jiných „pochutin“ (např. brambůrky, buráky).

- ▶ Kreslení (přinesení) zdravých a nezdravých potravin – necháme děti nakreslit, co si myslí, že je dobré, aby jedly, a co naopak není. Když bude třeba, můžeme

jim pomoci pár příklady. Nebo je necháme přinést od každé skupiny dvě potraviny na schůzku a můžeme si o nich povídat nebo je poté kreslit.

Bud' připraven (str. 38)

V tomto věku je nejdůležitější rozlišovat, co je a co není bezpečné. Snažíme se také podporovat důvěru dětí, aby nám vždy řekly, když mají jakýkoli problém (např. jim teče krev).

Řešení krizových situací

Děti by měly znát základní bezpečnostní pravidla a umět se jimi řídit.

- ▶ **Bezpečné a nebezpečné věci** – připravíme si obrázky různých věcí – nůžky, sirky, květina, kočka, strom, houba, řeka, postel, bota apod. a necháme děti obrázky rozdělit na ty, které jsou pro ně bezpečné a které jsou naopak nebezpečné. Po splnění úkolu si popovídáme, jak jsou pro ně vybrané věci nebezpečné, případně uvedeme na pravou míru špatné rozdělení.

První pomoc

Pokud jde o onemocnění, obvykle s ním už mají osobní zkušenost. Měly by vědět, co mají dělat v případě, že jim není dobře, tedy svěřit se s tím dospělému.

Pobyt mimo domov

Předškoláci se teprve učí pobývat mimo domov. Mohou být již zvyklí ze školky. Ale na našich akcích se většinou musejí obejít bez rodičů také. Snažíme se postupně „zvyšovat dávky“ a třeba uspořádat nejdříve půldenní výpravu, podle zkušeností celodenní a později, po pečlivé úvaze a konzultaci s rodiči, případně i vícedenní. Důležité je nejen postupné zvykání, ale zejména mimořádně pozorná a vždy individuální podpora dospělých. Jinak bychom jim „samostatnost“ mohli nadlouho znechutit.

Hledání řešení (str. 50–51)

U předškoláků je důležité rozvíjet prostorovou představivost a schopnost vyprávět jednoduchý příběh.

- ▶ **Vyprávění večerníčku** – vyprávějte si s dětmi, co bylo včera ve večerníčku, nebo je nechte vyprávět o tom, který večerníčkový příběh mají nejraději.
- ▶ **Skládačky** – prostorovou představivost můžeme s dětmi rozvíjet pomocí skládaček z papíru (např. papírová čepice, kterou si pak děti mohou pomalovat, jak chtějí).

Vyjadřování (str. 63)

Mluvený projev a diskuse

U předškoláků se postupně vyvíjí schopnost srozumitelně se vyjádřit, která je základem komunikace. Podporujeme zejména to, aby děti nebyly uzavřené a nebály se komunikovat se svým okolím a vrstevníky. Dovedou samostatně před ostatními vystoupit (např. říci básničku nebo zazpívat) a také vyjádřit, co se jim líbí a nelíbí. Nenásilně je vedeme i k tomu, aby věnovaly pozornost technické stránce (srozumitelnost, základní neverbální projevy).

- ▶ Poslouchání jména – jedno dítě má zavřené oči a ostatní ho postupně oslovují jménem. Poznává dítě podle hlasu, kdo na něj mluví?
- ▶ Vystoupení před ostatními lidmi z oddílu – na schůzce necháme děti říci něco, co si samy vyberou, jen s minimálním omezením zadání (a podpoříme je už při výběru).
- ▶ Sehrání scénky nebo jednoduchého představení – oblíbená činnost dětí, vhodná i pro zlepšování jejich projevu.

Manuální zručnost (str. 74)

U předškoláků je nejdůležitější podporovat rozvoj manuální zručnosti. V tomto věku se zaměřujeme na pozitivní podporu, a to i když výrobky a výtvary nevypadají příliš krásně (někdy se nám dokonce stane, že věc ani nepoznáme). Podporujeme jakýkoli pokus o manuální činnost, protože tím se kromě jiného rozvíjí i jemná motorika.

- ▶ Modelování zvířátek – přineseme si na schůzku modelínu a zkusíme s dětmi vymodelovat zvířátko (volíme jednodušší zvířata typu had).
- ▶ Ztracená stavebnice – materiál: ploché prvky ze stavebnic nebo mozaiky (nejlépe dřevěné), lepidlo (např. Herkules), štětečky na lepidlo, potřeby na kreslení (fixy, pastelky, tuš), čtvrtky papíru. Příprava: připravte si kreslicí potřeby. Příklad motivace: Byl jeden nepořádný chlapec a nerad si uklízel hračky. Tak se stalo, že mu z jeho stavebnice zůstal pouze jeden kousek. Můžeme ho potěšit tím, že k jednomu prvku ze stavebnice dokreslíme pěkný obrázek. Postup: Vezměte si čtvrtku papíru a kreslicí potřeby. Na čtvrtku (můžete s ní libovolně otáčet) nalepte jeden prvek ze stavebnice nebo mozaiky. Kreslete kolem nalepeného tvaru náměty, které jsou vám blízké: oblíbenou hračku, zahrádku, zvířátko, váš dům apod.
- ▶ Průhledná fólie – obrázky ze „skla“ – materiál: průhledná bublinková fólie, lepidlo na papír, fixy, nůžky, papírové čtvrtky. Příprava: nashromážděte si dostatečné množství průhledné bublinkové fólie. Postup: Z kusu průhledné bublinkové fólie vystříhujte různé tvary a prvky a sestavujte obrazce a obrázky podle vlastní fantazie. Téma: ovečka, želvička, motýl apod. Obrázek z průhledné fólie nalepte na podkladovou čtvrtku a dotvořte ho fixy či voskovkami – včetně pozadí. Navazující aktivita: Děti se hmatem pokouší zjistit, co je na obrázcích vytvořeno.

Kdo jsem (Jiří Zajíc – Edy a kol.)

Já a můj život (str. 47)

Rozhodujícím úkolem tohoto období dítěte je jeho vstup do „velkého světa“. Prověřuje se při tom kvalita základu důvěry, která měla být u dítěte vytvořena bezpečím domova. Jen tak dítě obstojí v budování odvahy vstoupit do „velkého světa“ se samostatností, bez níž by v něm neuspělo.

Zda se dítě vyvíjí zdárně k výše uvedeným cílům, lze zjišťovat například prostřednictvím těchto indikátorů (kritérií, která nám umožňují aspoň do určité míry zjistit, zda se kompetence rozvíjí):

- ▶ Ví, kteří lidé ho mají rádi a které naopak má rád on sám.
- ▶ Na pohádkovém příběhu umí určit, co je na jednajících postavách pěkné a cenné.

- ▶ Dokáže vyjadřovat svou radost. Rozumí jednoduchým vtipům.
- ▶ Umí „číst“ jednoduché značky a signály (například dopravní značky, gesto „pojď sem“).
- ▶ Ví, jaké povolání mají jeho rodiče (nebo jiné blízké osoby), a dokáže o tom vyprávět druhým.
- ▶ Dokáže se zavřenýma očima naslouchat zvukům okolí a jejich zdroje oslovovat („To jsi ty, cvrčku.“ ap.).

Jiří Zajíc – Edy, Marek Bárta, Petra Poncarová – Veve

Moje svědomí (str. 79)

V optimálním případě dochází k „probuzení“ svědomí mezi 3. až 6. rokem po překonání období „prvního vzdoru“ (tj. v období, kdy si dítě uvědomí, že se liší od ostatních a začne vědomě užívat zájmeno „já“). V této fázi výchova svědomí spadá v první řadě do rodičovských povinností, ale bývá bohužel často zanedbávána. I v našich skautských oddílech se to hemží dětmi, jejichž svědomí je zcela neprobuzené; vůbec nerozlišují mezi dobrem a zlem. Výsledkem první etapy výchovy svědomí (probuzení) by totiž mělo být právě zásadní, byť i zjednodušené, povědomí dítěte o tom, že člověk může jednat v souladu s dobrem – nebo naopak proti němu, tedy ve prospěch zla. V praxi jsou dva hlavní prameny, jejichž pomocí může být tato fáze probouzení vyvolávána a prohlubována: reálné životní situace dítěte (zprvu v rodině a pak zvláště jednání mezi vrstevníky) a vhodně volené pohádky a příběhy (nejlépe vyprávěné). V této úvodní etapě zdaleka nejde ještě o dovednost dítěte rozlišovat v jednotlivých případech jednání mravně správné od chybného, jako spíše o vstřípení toho, že vůbec jednání může být dobré nebo zlé. Toto učení musí být (jako každé učení) vhodně motivováno a posilováno. To znamená, že pro dítě musí být těsná souvislost mezi dobrem a odměnou – a špatným jednáním a trestem. Popírat nutnost této souvislosti poukazem na to, že dítě pak jedná správně jen z touhy po odměně či ze strachu před trestem, znamená nebrat zřetel na reálné možnosti dětí a přenášet oprávněné požadavky platné ve světě dospělých na nevhodné adresáty. Takto vychovávané děti se pak nenaučí jednat správně „nezištně“ nikdy.

Heslo této etapy: Probudit svědomí

Základní nástroj: Příběhy a pohádky + jasná zpětná vazba odměn a trestů

Jiří Zajíc – Edy, Petra Poncarová – Veve

Osobní rozvoj (str. 99)

V tomto období je pro dítě určující srozumitelnost světa a jistota v něm. Jí prakticky podřizuje jak své uvažování zatím určené především představivostí, analogií a ulpíváním na nepodstatných znacích. V tomto věku typická otázka „Proč?“ se neptá na (vědeckou) příčinu, ale na účel té skutečnosti, protože jej potřebuje znát právě pro srozumitelnost světa. Dítě v tomto období se dobře vyjadřuje kresbou a symbolickou hrou. Ke konci tohoto období se už začíná dobře orientovat v prostoru a času. Dobře funguje i paměť. V citové oblasti je důležitý rozvoj emoční inteligence – porozumění vlastním pocitům a citovým projevům jiných lidí.

Jiří Zajíc – Edy, Petra Poncarová – Veve, Vojtěch Dabrowski

Můj kamarád (Svatava Šimková – Sluníčko, Jiří Zajíc – Edy)

Vztahy mezi lidmi (str. 25)

- ▶ Umí být ve skupině vrstevníků, aniž by jim ubližoval.
- ▶ Dokáže se s druhými dělit.
- ▶ Neřeší spory v oddílu agresí.
- ▶ Respektuje oddílové autority.

Moje vztahy (str. 47)

- ▶ Dokáže se svěřit se svou radostí a trápením i někomu jinému než vlastní mamince (či „mateřské osobě“).
- ▶ Umí říci blízkým lidem, že je má rád.
- ▶ Umí vyjádřit slovy svou radost, smutek, strach a bolest.
- ▶ Nevynucuje si pozornost pláčem a vztekem.
- ▶ Vrátil, co si půjčil, na své místo, snaží se plnit drobné povinnosti (MŠ, rodina...).
- ▶ Při společné činnosti s vrstevníky, rodiči apod. se snaží napodobovat jejich dobré jednání a dovednosti.
- ▶ Chápe rozdíl muž/žena, chápe, že pro vznik rodiny jsou potřeba oba rodiče (muž a žena).

Komunikace mezi lidmi (str. 73)

Ukazuje se, že významnou podporou dobrého rozvoje komunikačních dovedností je četba a vyprávění. Věnujte tomu v oddílu dobrou pozornost. Jednak lze při výběru kvalitních knih a příběhů dětem zprostředkovat hluboké zážitky, jednak se tím významně rozšiřuje jejich komunikační prostor.

A ještě jedno pravidlo pro komunikaci, které je nutné důsledně držet: Vždycky mluví jen jeden. Nebudeme se překřikovat. Každý má ovšem nárok na to, aby byl slyšen.

Předškoláci

- ▶ Je schopen několik minut v tichu naslouchat „zvukům okolí“.
- ▶ Je schopen sdělit, o čem byl vyprávěný příběh.

Pomoc druhým (str. 92)

- ▶ Umí být ve skupině vrstevníků, aniž by jim ubližoval.
- ▶ Dokáže se s druhými dělit.

Můj domov (Svatava Šimková – Sluníčko, Jiří Zajíc – Edy)

Moje rodina (str. 16)

Co k této věkové kategorii, která je mimo období, pro něž je stezka určena, a přece se do něj podstatně svými důsledky promítá, říká klasická odborná literatura?

Rodiče jsou pro děti emočně významnou autoritou. Vysoce si cení rodičovské role a s ní spojeného postavení; z jejich hlediska je zárukou značných osobních kvalit. Předškolní děti přisuzují rodičům téměř všemocnost, věří, že by si poradili s každou situací. Přesvědčení

o rodičovské omnipotenci slouží jako potvrzení jistoty jejich bezpečí. Tato představa bývá postupně korigována, například zkušeností s nadřazenou autoritou, reprezentující nějakou instituci apod. Rodiče představují vzor, jemuž se chtějí ve všech směrech podobat a s nímž se identifikují. V rámci identifikace zcela nekriticky akceptují veškeré názory a postoje rodičů v hotové podobě, bez další diferenciaci; chtějí být přesně takoví jako oni. Ztotožnění se subjektivně významnou bytostí zvyšuje pocit jistoty a snižuje obavy, ať už vycházejí z čehokoliv. Identifikace s autoritou posiluje sebejistotu a zlepšuje sebehodnocení: dítě si tímto způsobem kompetence dospělého symbolicky přivlastňuje. (Vágnerová, Vývojová psychologie I.)

Pro nás je tu především důležité, že právě v tomto období – krátce před nástupem do školy – bývá ze strany rodičů největší zájem o dobrou budoucnost dítěte a tedy i o to, kam případně bude chodit na mimoškolní činnosti.

Z toho je vidět důležitost dobré spolupráce s rodiči navázané v tomto období, která se navíc může zhodnotit i tím, že rodiče se mohou stát významnými spojenci při získávání dalších dětí do oddílu. Pro další „oddílovou dráhu“ dítěte je rovněž přínosem, když své budoucí vedoucí pozná už v tomto věku. Nebude je pak chápat jako „cizí“, ale jako své dobré známé, kterým bude docela přirozeně důvěřovat. Současně je v tomto období téma „rodina“ (včetně domácích zvířat) velmi vhodným polem komunikace, při níž se nejen získává důvěra, ale i spousta důležitých informací o prostředí, ve kterém dítě žije, v první řadě o samotných rodičích.

Naše parta (str. 50)

Předškoláci – Jejich interakce s ostatními vrstevníky mohou být docela časté (zvláště ve školce), ale prakticky nikdy nepřekročí charakter dočasnosti a výlučnosti (Teď se kamarádím s Frantou.). Vztah ke skupině se ještě nevytváří.

Družina jako tým (str. 88)

Předškoláci – Ti mají na týmovou spolupráci opravdu čas 😊.

Svět okolo nás (Petr Klápště - Hříbek, Kateřina Hořavová - Káča, Marek B)

Já a demokracie (str. 17)

Základem je v tomto věku přijetí toho, že existují pravidla, kterými se musím řídit. Stěžejní je ze strany vůdce důslednost v prosazování pravidel a v plnění slibů.

Pro pochopení pravidel je vždy lepší prohodit pár slov o skutečné situaci, která nastala. Ptáme se dětí u jednoduchých pravidel, k čemu jsou dobrá, a jak se podle nich správně chovat, přitom nenásilně doplňujeme. Pro diskusi o několika pravidlech najednou můžeme využít smyšlené modelové situace, které vyprávíme formou příběhů.

- ▶ Nezbedná Janinka – vyprávíme příběh, kde hlavní hrdina/hrdinka prochází běžnými denními situacemi. Úkolem dětí je předem dohodnutým gestem upozornit, když hrdina dělá něco špatně, nebo naopak dobře. Vždy se těch, kdo se přihlásí, zeptáme, co podle jejich názoru bylo dobře/špatně a proč. V případě, že to bylo špatně, se zeptáme i na to, jak by to mělo být dobře.
- ▶ Bajky – jednoduchým způsobem učení pravidel jsou bajky – pochopitelně musíme volit jednoduché, které jsou děti schopné pochopit. Výše zmiňovaná důslednost

se týká zejména slibovaných odměn či trestů – je potřeba se vyhnout časté chybě, kdy vůdce (i napůl z legrace) vyhrožuje něčím, co je zřejmé, že poté neudělá.

Petr Klápště – Hříbek, Jiří Zajíc – Edy

Já občan (str. 33–34)

Orientace – děti se učí rozeznávat, co je dobré a co špatné, a podle toho se chovat. Důležitý je pro ně příklad vůdce či vůdkyně. Je třeba jim dávat dostatek podnětů a příkladů (nejlépe takových, které se jich přímo dotýkají) a vést je vlastním příkladem ke všímání si okolí a jeho hodnocení (tzn. upozorňovat na věci, které se kolem dějí nebo jsou k vidění a komentovat je).

Podobně je dobré dětem vyprávět i různé zajímavosti o věcech a místech, které kolem sebe právě vidíme – rozšiřujeme jim tak mimoděk všeobecný rozhled a orientaci ve světě. Věnuje se tomu bod E.5 – Příběhy našeho světa.

Rozvoj demokratických principů – V šestce či družince se děti učí respektovat ostatní, neskákat si do řeči, nebýt lhostejný, mají možnost se vyjádřit a ovlivňovat dění.

- ▶ Pravidla – Učíme děti dodržovat pravidla (např. přezouvání se, zhasínání, uklízení po sobě), později i uvědomovat si jejich smysl a zapojujeme je do tvorby některých z nich (např. pravidla pro užívání klubovny, pro úklid po schůzce, třídění odpadu...). Kromě pravidel platných v oddíle by měly děti zvládnout i některá další, např. pravidla silničního provozu pro chodce.
- ▶ Pomoc – Na schůzce dáváme dětem jednoduché úkoly, zapojujeme je do úklidu klubovny na konci schůzky.

Marek Bečka – Me2d

Propojený svět (str. 47)

Základem je rozvoj spolupráce a důvěry, jednoduché vztahy příčin a důsledků. Nejsou na to potřeba cílené programy, stačí atmosféra v oddíle, děláni praktických činností, které si děti mohou vyzkoušet, a důslednost vůdce/vůdkyně.

Petr Klápště – Hříbek

Různost světa (str. 63)

Děti již ve věku 3–4 let jsou schopny uvědomovat si odlišné postoje, které se váží k bělochům a černochům (ještě ne v rovině předsudků a vlastních názorů). Jejich hodnocení okolí je stále ještě velmi manipulovatelné, vzorem myšlení a jednání jim jsou nekriticky rodiče. Děti z prostředí s rasistickými projevy tak mohou bezmyšlenkovitě přebírat vzorce chování svých rodičů (období silné nápodoby), a proto je na místě první otázka: „Kdo ti to říkal?“ Základem pro budoucí rozvoj kvalitních postojů a vztahování se ke světu je dětská otevřenost a důvěra v to, že svět je dobrý a zajímavý, které v budoucnu povedou k dychtivému a nadšenému objevování.

Kateřina Hořavová – Káča

Příběhy našeho světa (str. 76–77)

Pro předškolní děti jsou příběhy hlavním nositelem hodnot a velmi lehce přijímají pohádky jako jinou realitu, která někde může existovat. Vyžadují, aby příběhy byly vyprávěny „pravdivě“, tedy v souladu s tím, jak byly vyprávěny minule, a tak, aby zapadaly do systému ostatních příběhů.

Příroda kolem nás (Petr Klápště – Hříbek a kol.)

Pobývání v přírodě, účast na výpravách, na táboře (str. 17)

Základem je vodit děti do přírody, připravovat tam pro ně jednoduchý zajímavý program a zajistit, aby se děti v přírodě cítily dobře.

Děti se umí dobře obléci pro různé počasí (zima, déšť, sluníčko), v dešti si samy vezmou pláštěnku, v zimě čepici a rukavice, nebojí se vyjít ven i při horším počasí.

V přírodě děti poznají běžné lesní plody. Vědí, že nesmí jíst neznámé plody a houby. Nedráždí zvířata (např. vosy, hady, venkovské psy). Umí nasbírat dřevo na oheň.

V přírodě se pohybují po cestách v doprovodu dospělého nebo starších dětí, vědí, že samy mohou zabloudit.

Vít Růžička – Víta

Vnímání přírody (str. 26)

Cíl výchovy mladších dětí by se dal stručně shrnout větou „Chodím často do přírody a je mi tam dobře“. K tomu nejsou potřeba žádné znalosti, jejich vyžadování před tím, než se ti podaří děti nadchnout, by mohlo být spíš ke škodě než užítku. Těžiště oddílových aktivit zaměřených na přírodu by mělo být v pobytu v přírodě a „otvírání“ smyslů a pozornosti, v učení se vnímat.

Na začátku cesty k pozitivnímu vztahu k přírodě jsou jakékoli hry venku. Díky nim světlušky a vlčata v lese či na louce „zdomácní“ a překonají případný strach z nového prostředí. Děti v tomto věku potřebují dostatek pohybu a přírodní prostředí nabízí řadu příležitostí pro různé pohybové hry, schovky, plížení. Zážitky radosti z her, pobytu a pohybu v přírodě vytvářejí a upevňují dojem, že příroda je pro ně příjemným prostředím, kam se rády vrací.

Není asi nutné zdůrazňovat, že velmi silně na děti zejména v mladším věku působí příklad vůdce. Zejména pokud se projevuje jako opravdový kamarád, je schopen se dětem přiblížit a sdílet s nimi své i jejich zážitky z přírody (a občas klást vhodné otázky).

Cílené programy (hry, rukodělny) by měly přinést možnost seznamovat se s přírodou všemi smysly – očichat, ohmatat i ochutnat různé přírodní materiály, zaposlouchat se do tajemných zvuků, vidět věci z neobvyklých pohledů.

Vědění jsou i příběhy, pověsti a pohádky o přírodě. To, že jsou věcně oproti skutečnosti posunuté (zvířata v nich mají lidské rysy), si děti dokáží časem uvědomit. Přitom pohádky podporují chápání zvířat jako cítících a myslících bytostí a řada z nich v sobě jen tak mimochodem nese i spoustu znalostí (Ferda Mravenec, Dášeňka). Mnoho pohádkových motivů se váže ke konkrétním místům. Vyprávění o čertově ruce, otisklé ve skále, okolo které jdeme, zpestří cestu a zaměří pozornost dětí. Proto když někam vyrazíš na výpravu, pokus se zjistit, jaké příběhy se váží k místům, kterými budete procházet. Neber pohádky na lehkou váhu – to, co je pro řadu dospělých jen usměvavý

příběh, je pro děti možností, jak prostřednictvím čar, kouzel a nadpřirozených postav popsat kouzlo přírody a života vůbec.

- ▶ Vyprávěj dětem pověsti a pohádky o přírodě (Ferda Mravenec, Karel Čapek: Pohádka psí, Pohádka ptačí apod.) a o místech, kudy právě procházíte.
- ▶ Pořídte si do klubovny knížku pověstí z okolí a před výpravou si na schůzce jako lákadlo přečtete nějakou tajemnou pověst, která se váže k trase vaší cesty.
- ▶ Tipy na činnosti za zimu: Pozorujeme jinovatku, ledové ozdoby na trávě, na listech, ozdoba se dá položit na oděv.

Petr Klápště – Hříbek

Poznávání přírody (str. 37)

V mladším vlčáckém a světluščím věku skutečně panuje naprostá shoda mezi body vnímání přírody a bodem pozorování přírody. Musíme prostě co možná nejvíce aktivit s dětmi dělat v přírodě, brát děti do přírody a dbát, aby jim tam bylo dobře a aby tam byly šťastné. Na učení je zatím času dost. Je to čas her. Naším prvořadým cílem je vzbudit lásku a zájem dětí o přírodu. Aby ji vnímali a neničili. Z programů jsou nejlepší různé rukodělné aktivity (venku s přírodními materiály) a aktivity na otevírání smyslů (vnímání zvuků, barev, vůní, doteků, ...). Je také dobré probouzet zájem dětí o živé tvory a občas jim nějakého představit. Povyprávět, že tohle je králíček a běhá po lese a louce a žere trávu, tohle dub, co roste strašně moc dlouho a poskytuje domov a jídlo spoustě zvířátek.

Z her jsou vhodné aktivity na otevírání smyslů. Jejich popis nalezněš na str. 75. Ty umožňují naučit se přírodu „číst“, což je důležitým předpokladem rozumového porozumění přírodě ve starším věku.

- ▶ Nápady pro mrňata a škvřnata – kratičká publikace plná nápadů na činnost s předškoláky, náměty jsou většinou využitelné i pro světlušky a vlčata.

Vojtěch Zeisek – Jezevec

Hodnota přírody (str. 47)

Ve věku vlčat a světlušek je nejpodstatnější vytváření návyků – děti by si měly zvyknout chodit do přírody a umět se v ní přiměřeně chovat.

Dítě neláme větve, nerozkopává houby nebo jinak neničí přírodu, protože ví, že se to nedělá. Neničí, netrápí, nezabývá zbytečně (měli bychom děti odnaučit reakci „vidím pavouka, tak ho automaticky zašlápnu“). Pro vytváření návyků jsou nejdůležitější zvyklosti a zažitá pravidla chování v oddíle a osobní příklad vůdce. Naopak příkazy či vysvětlování příliš nefungují, zejména nejsou-li podpořeny skutečným chováním vůdce i ostatních.

K vytvoření kladného vztahu k přírodě přispívají krásné a zajímavé zážitky, které děti prožijí v přírodě. V každé výchovné kategorii jde o trochu jiný typ zážitků. Ve věku vlčat a světlušek jsou to hlavně jednoduché příjemné prožitky (např. různé veselé hry, stavění domečků z mechu pro lesní skřítky, cákání se v potoce, v zimě na sněhu bobování nebo sáňkování, stavění sněhuláka a sněhových staveb).

Vít Růžička – Vítá

Šetrné chování (str. 60)

Zde jde především o zažití návyků (pravidla, jak se chovat) a o přenesení vůdce dobrého příkladu do chování dětí, samozřejmostí by měla být šetrná klubovna – cílené programy nejsou tak podstatné jako pozitivní vzory.

Důležité je dbát na rozvoj sebeovládání (nemůžu dělat a chovat se k ostatním tak, jak jen já chci – ubližování, ničení věcí), disciplíny (nejsem tu sám, např. rozdělím se, pomůžu kamarádovi, poslechnu), odolnosti proti manipulaci.

Pro zdůvodnění našich činností jsou vhodná jednoduchá, jednoznačná vysvětlení. Například raději s dětmi čistíme potok od odpadků, než odstraňujeme v rezervaci invazní druh rostliny, protože nepochopení aktivity („Proč ničíme kytky v rezervaci?“) může jinak smysluplnou a potřebnou činnost velmi znehodnotit.

Děti by měly pochopit a prakticky si ověřit, že člověk si bere suroviny z přírody a opět je do ní vrací. Všechny věci, které používáme, pocházejí z přírody. Často jsou ale původní suroviny důmyslně upravené, takže tato souvislost není na první pohled zřejmá.

- ▶ Kvarteto v odpadech – známý princip karetní hry kvarteto je využit k předvedení životního cyklu výrobku. Každé kvarteto obsahuje od jednoho typu odpadu vždy karty Surovina, Odpad (použitý výrobek), Tříděný odpad (kam se tento odpad ukládá) a Recyklovaný produkt. Osm kvartet představuje osm různých typů použitých výrobků, od papíru až po bioodpad a přibližuje, z čeho byly vyrobeny, jak se s nimi má nakládat jako s odpadem a co tak můžeme opět získat. Barvy karet odpovídají barvám používaným pro jednotlivé druhy odpadu.
- ▶ Černý Petr o odpadech – karetní hra Černý Petr věnovaná procvičování znalostí o třídění odpadů. Ve hře jsou spojeny do dvojic odpady s příslušným sběrným místem (např. starý sešit – kontejner na papír). Pro názornost jsou na kartách využity i obvyklé barvy používané na kontejnerech (např. plasty – žlutá).

Hana Dvořáková, Petr Klápště – Hříbek

DALŠÍ ZDROJE

Zdroje z webu

Na internetu jistě nalezneme nepřeberné množství materiálů, návodů, doporučení a především aktivit pro děti předškolního věku. Uvádíme některé z nich:

www.hranostaj.cz

- ▶ tradiční portál plný her pro různé věkové kategorie
- ▶ výhodou je srozumitelný přehled zařazení: hry pohybové, na ven apod.

<http://clanky.rvp.cz/clanky/P/PREDSKOLNI-VZDELAVANI.html>

- ▶ portál rvp.cz Předškolní vzdělávání nabízí mnoho nápadů a zpracovaných témat od učitelek z praxe
- ▶ na webu najdete také mnoho dalších odkazů, některé z nich uvádím

www.dobrenapady.info

- ▶ slovenský portál zaměřený na tvořivost dětí

www.kapesnicek.cz

- ▶ kapesní časopis pro šikovné děti
- ▶ zde naleznete soubory pdf plné aktivit, děti si je samy složí do časopisu
- ▶ v současné době je web pozastaven, ale i tak má bohatou nabídku starších časopisů

<http://tyyo.ceskatelevize.cz>

- ▶ web České televize, který navazuje na televizní pořady pro děti, jedná se především o didaktické hry
- ▶ aktivity jsou online, vhodné na vyplnění prostojového času, pokud máte k dispozici počítač s přístupem na internet

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10120743066-sikulove>

- ▶ další z webů České televize – pořad pro děti v online podobě
- ▶ k dispozici jsou náměty a nápady na rukodělné aktivity i pokusy formou videa nebo jasného popisu

www.botanickafotogalerie.cz

- ▶ bohatý zásobník stromů, keřů, rostlin
- ▶ vhodný na výrobu vlastní pomůcky k poznávání rostlin
- ▶ najdete zde podrobný popis a především zásobu fotografií

www.arvindguptatoys.com

- ▶ web plný nápadů, pokusů a experimentů s odpadními materiály a věcmi denní potřeby
- ▶ web je v angličtině, ale doplněn fotografiemi, ke kterým text nepotřebujete

www.pavucina-sev.cz

- ▶ portál Sdružení středisek ekologické výchovy
- ▶ ke stažení zde naleznete časopisy s environmentální tematikou pro práci s dětmi

www.detske-hry.eu

- ▶ zásobník her pro nejmenší děti
- ▶ součástí každé hry je její podrobný popis, věková kategorie, doba trvání

www.toulcuvdvr.cz

- ▶ středisko ekologické výchovy v Toulcově dvoře v Praze
- ▶ inspiromat pro děti zaměřený na pozorování přírody rozdělen podle měsíců

www.predskolaci.cz

- ▶ široký zásobník pracovních listů, her, experimentů

www.detskestranky.cz

- ▶ další z řady webů plný pracovních listů a nápadů pro tvořivost nejmenších

www.prochytrelavicky.cz

- ▶ jedná se především o řadu námětů k zakoupení, ale je zde k dispozici náhled, který může být inspirací pro aktivitu s dětmi

www.zdravaabeceda.cz

- ▶ web pro rodiče, učitele i veřejnost zaměřený na zdravý životní styl
- ▶ nalezneme zde metodické doporučení, jak na předškolní děti
- ▶ Zdravou abecedu lze pořídit i jako stolní hru pro děti ve věku od 4 let

Literatura

Stejně jako na internetu, tak i v literatuře můžeme nalézt mnoho vydařených publikací zabývajících se předškolními dětmi od psychologie až po aktivity různého druhu. Takovéto knihy nejčastěji nalezneme u nakladatelství Portál nebo Grada. Uvádíme některé z nich:

GATO, Martin. *Nejlepší hry venku*. Rubico: Olomouc, 2012.

- ▶ téměř dvě stě her určených do venkovního prostředí pro malé i starší děti
- ▶ kniha je přehledně rozdělena do kapitol dle prostředí
- ▶ předškolním dětem je sice věnována pouze jedna kapitola, ale přesto lze po menší úpravě využít většinu her

BRAUMOVÁ, Zdeňka. *Barevné pohádky a hříčky*. Portál: Praha, 2012.

- ▶ kniha krátkých pohádek doplněná otázkami k textu a úkoly
- ▶ vhodné i pro mladší děti

SCHILLER, Pam. *Hry pro rozvoj dětského mozku*. Portál: Praha, 2004.

- ▶ hry, pokusy, výtvarné aktivity zaměřené na rozvoj mozku, pro vedoucí vždy vtáhnutí do problematiky v úvodu kapitoly

KUKAL, Petr. *Říkejme si přísloví*. Portál: Praha, 2005.

- ▶ kniha českých přísloví obsahující jejich výklady a náměty pro další navazující činnosti
- ▶ kladem je označení u jednotlivých přísloví, co rozvíjíme, a přehlednost knihy

BERÁNKOVÁ, Petra. *Matýskovy příběhy*. Portál: Praha, 2007.

- ▶ kniha zaměřená na komunikační dovednosti dítěte rozdělená podle ročních období
- ▶ k příběhům jsou připojeny otázky, řešení problémů, emoce

OPRAVILOVÁ, Eva. GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jaro v mateřské škole*. Portál: Praha, 1998.

- ▶ souhrn aktivit pro předškolní věk: pohádky, písně, zvyky, hry, náměty na aktivity

- ▶ rozděleno na roční období v jednotlivých publikacích (souhrn v knize Rok v mateřské škole)
- ▶ vysoká využitelnost i ve skautském prostředí

HEDERER, Josef. SCHMIDBAUER, Hildegard. *Les*. Pražské ekologické centrum: Praha, 1996.

- ▶ kniha zaměřená na ekologickou výchovu, především na život v lese
- ▶ nápady, náměty na pohybové, smyslové i emoční hry, výtvarné aktivity, ale i recepty či stavby z přírodnin

VIEHOFFOVÁ, Marie. REUYSOVÁ, Eva. *Jak s dětmi trávit volný čas*. Portál: Praha, 1996.

- ▶ kniha plná aktivit pro děti od 4 do 14 let rozdělená do kapitol zaměřujících se na přírodu (les, voda, hory apod.)

ŠPAČKOVÁ, Renata. *111 námětů pro tvořivou hru dětí*. Portál: Praha, 1998.

- ▶ přehledně rozdělené hry a aktivity podle věku, časové dotace i oblíbenosti dětí
- ▶ doplněno obrázkem pro lepší pochopení aktivity

MÜLLER, Else. *Příběhy z měsíční houpačky*. Portál: Praha, 2010.

- ▶ kniha příběhů určená ke zklidnění, uvolnění a relaxaci
- ▶ podpora fantazie a sebedůvěry, vhodné například jako rituál skupinky (relaxace s příběhem)

Benjamínci a vodní skauting

Následující kapitola sice pojednává zejména o propojení programu benjamínků a vodních skautů, užitečná
Bovšak může být i pro nevodáky – kromě obecných i konkrétních tipů na program u vody a na vodě totiž
ochshrnuje pravidla bezpečnosti při koupání a dalších vodních aktivitách s benjamínky.

skupinky vodáckých benjamínků existují a úspěšně fungují. Co je kouzlem úspěchu? Přece atraktivnost vodáckého rozšíření klasického skautského programu benjamínků – hra na námořníky, dovádění u vody a ve vodě, či dokonce dobrodružný zážitek na lodi. Ovšem právě specifika vodáckého programu a zároveň specifika této věkové kategorie s sebou přináší zvýšené nároky na přísné dodržování množství bezpečnostních pravidel. Následující text chce proto svým čtenářům nabídnout základní nápady na bezpečnou realizaci vodáckého programu, odpovídajícího věku předškoláků a prvňáčků. Jak tedy na takový oddíl vodních benjamínků?

Z mnoha debat mezi kapitány vodních skautů, vedoucími benjamínků, ve výchovné komisi Hlavního kapitanátu vodních skautů (HKVS) i v samotném Hlavním kapitanátu vzešly tři základní pilíře vodáckého programového rozšíření pro věk předškoláků:

- ▶ nebojí se vody
- ▶ snaží se dodržovat základní pravidla bezpečnosti u vody, ve vodě, popř. na vodě
- ▶ hraje si na námořníka („námořnická romantika“ – využívání vodáckých a námořnických symbolických rámců)

Právě tyto tři principy byly ověřeny praxí v oddílech, které s předškoláky pracovaly již dříve, a zároveň vychovávají benjamínky k dovednostem, které později využijí v oddílech vodních vlčat a žabiček, aniž by jejich program „vykrádaly“.

Není jistě třeba zdůrazňovat, že se jedná pouze o vodácké rozšíření klasického programu benjamínek. Vždyť stejně jako platí, že „vodní skaut je především skaut“, tak i „vodní benjamínek je především benjamínek“. Programová nabídka pro benjamínky je velmi pestrá a není třeba ji v prostředí vodáckých oddílů měnit.

Přesto právě zmíněné tři pilíře nabízí možnost atraktivního doplnění klasického programu a zároveň cíleně předcházejí aktivitám, které jsou vyhrazeny pro věk vodních vlčat a žabiček. Vodní benjamínky tak přirozeně připravují k získání dovedností, jež posléze využijí v nováčkovských „zkouškách“ Nováčka Čolka a Žabky (aktivity vyšších stupňů Plaveb již nekopírují). Oddíl či skupinka benjamínek se tak může stát pravou „líhní vodáckého potěru“, zvláště pokud se děti již v předškolním věku přestanou bát vody a aktivit v ní a zároveň si osvojí základy bezpečného chování ve vodě, na ní a kolem ní. Pokud se nám to podaří, usnadníme tím práci i budoucím vedoucím našich současných benjamínek.

I při plánování konkrétního každodenního programu pro benjamínky musí mít vedoucí na paměti zmíněnou zásadu nečerpat z programové nabídky pro věk vlčat a žabiček (stejná zásada ostatně platí i u každé jiné věkové kategorie: jezdí-li vodní vlčata a žabičky rychlou vodu, resp. kajaky, kánoe či rafty, je to obdivuhodné, ale na co se budou těšit ve skautském věku?). Je proto žádoucí, aby vedoucí benjamínek měli přehled o aktivitách obsažených v Plavbách Čolka a Žabky (resp. Stezce vlčat / Cestičce světlušek) a cíleně se jim vyhýbali. Děti bychom tím ochuzovali o budoucí zážitky, neměly by se na co nového těšit a zároveň bychom tím jejich dalším vedoucím znesnadňovali přípravu atraktivního programu, rozvíjejícího schopnosti a dovednosti dětí.

Stojí za to, znovu připomenout i pravidlo, že plavba na lodích je u vodních skautů v každém věku především prostředkem výchovy, nikoliv honbou za sportovními úspěchy. U benjamínek by proto případné využívání lodí či jiných plavidel mělo být spíše doplňkem programu než běžnou aktivitou.

HRA NA NÁMOŘNÍKY ANEB SYMBOLICKÉ RÁMCE VODNÍCH BENJAMÍNKŮ

Všechny děti si rády hrají a benjamínky obzvláště, proto lze u nich více než kde jinde využít kouzlo „námořnické romantiky“. Pro předškoláky není větší dobrodružství než si hrát na námořníky, putování na lodi či plutí po moři. Děti mají neuvěřitelnou představivost a byla by velká škoda toho nevyužít ve vodácký zaměřeném programu. Zároveň není třeba tolik sofistikované propracování symbolických rámců jako u starších věkových kategorií – stačí si na sebe vzít pruhované tričko, na hlavu nasadit námořnický bonbonek a jsou z vás námořníci jako vyšití. Pokud navíc vymyslíte pestrý program, budou děti motivovanější, hry si lépe užijí a o to více se budou těšit k žabičkám či k vlčatům, kde budou moci okusit vše vodácké v ještě větší míře.

Základní námořnický symbolický rámec lze realizovat i v jiných možných podobách, například jako piráty, trosečníky, objevitele apod.; možné je samozřejmě využít i existující pohádkové příběhy s námořnickou tematikou (Pepek námořník, Kačer Donald, Kvak a Žbluňk, opičáci Hup a Hop atd.). Vždy je třeba myslet především

na vhodnost konkrétního příběhu, jeho atraktivnost pro věk benjamíneků a účelnost pro cíl našeho programu.

Jak už bylo řečeno, u všech těchto symbolických rámců stačí obvykle využít jen hlavní kostru příběhu, základní postavy a symboliku. K využívání symbolických rámců dále samozřejmě patří i čtení pohádek a vhodných příběhů, tematizované rukodělné a výtvarné činnosti, zpěv vodáckých a námořnických písní apod. Námořnické symbolické rámce lze ale do jisté míry vhodně využít i k posílení kázně, zejména z hlediska bezpečnosti. Vždyť kdo jiný musí poslouchat svého kapitána než stateční námořníci na lodi.

STRACH Z VODY A JAK NA NĚJ

Činnost vodních skautů, a tedy i vodních benjamíneků, je neodmyslitelně spojená s pobytem a činnostmi u vody, v ní či na ní, proto je potřeba u dětí již od předškolního věku pěstovat vztah k vodě. Strach z vody u malých dětí není ničím výjimečným. Problémy mohou nastat při ponoření obličeje pod vodu, při nedůvěře v plavací pomůcky nebo při plavání v hloubkách, kde benjamínci nedosáhnou na dno. Děti pak do vody raději ani nevlezou, začnou plakat, nebo posléze dokonce přestanou mít chuť chodit na schůzky či jiné společné akce.

Se všemi strachy je třeba u dětí postupně pracovat, aby benjamínci mohli posléze zažívat všechna skautská vodácká dobrodružství. Je potřeba vymýšlet zajímavé aktivity

Malý Jirka už zvládal plavat prsa, bál se ale do hloubky, kde nedosáhl, a ještě více se obával ponořit hlavu pod vodu. Vedoucí ho do něčeho nenutili a během návštěv bazénu ho zařadili do skupiny mezi neplavce. Při jedné návštěvě se Jirkovi začal intenzivně věnovat vedoucí Čuch a postupně s ním v mělkém dětském bazénu nacvičil ponoření obličeje, vyzvedávání předmětů ze dna a další dovednosti, při nichž dochází k potopení hlavy pod hladinu. Díky malé hloubce, intenzivní podpoře vedoucího a vlastní touze vyrovnat se ostatním, kteří z vody strach nemají, se i Jirka začal pomalu svého strachu zbavovat. Jeho obavy z hloubky sice ještě úplně nezmizely, ale vody se téměř nebojí, hlavu pod vodu potopí a snaží se i dál zlepšovat.

a hry ve vodě a kolem ní. Pro benjamínky volte jednoduché a bezpečné aktivity, které je budou bavit. Čím častěji se budete v programu věnovat vodním hrám a aktivitám, tím dříve budou děti jako ryby ve vodě.

V průběhu roku je dobré chodit s benjamínky do bazénu – mohou zde odbourat případný strach z vody, naučit se ve vodě si hrát, nebo dokonce získat základní plavecké dovednosti. Mezi nejjednodušší aktivity vedoucí k dosažení těchto cílů patří například:

- ▶ vydechování do dlaní s vodou
- ▶ výdech pod hladinu
- ▶ hry s míčem či jinými pomůckami, při nichž může voda „cákat“
- ▶ „Cákaná“ – cákání proti sobě i s vodou do obličeje (samozřejmě všeho s mírou a pod dohledem vedoucího!)
- ▶ „Spadla lžička do kaňička“ – kompletní ponoření pod hladinu podle známé říkanky
- ▶ „Vodník“ – kompletní ponoření těla pod hladinu, nad kterou zůstává pouze ruka „hrozícího“ vodníka (dítě stojí či v bobku sedí na dně)

- ▶ lovení „potopených pokladů“ – předmětů ze dna
- ▶ „Podlézaná“ – potopení pod hladinu a podlézání pod překážkou (např. plavací pomůckou, „bránou“ z natažených rukou dvou u sebe stojících kamarádů, pod nohama vedoucího apod.), náročnost a počet překážek lze postupně zvyšovat
- ▶ „Rybičky, rybičky, lovtě se“ – klasická hra na rybáře a rybičky, kdy rybář na jedné straně chytá plácnutím rybičky, jdoucí proti němu z druhé strany
- ▶ „Kosmonauti na Měsíci“ – přecházení mělkého bazénu velkými kroky či skoky po dně ze strany na stranu
- ▶ „Plavčík říká“ – vedoucí vyvolává povely, které musí děti plnit: „Plavčík říká potopit hlavu pod hladinu, vydechnout do vody, postavit se na jednu nohu, dotknout se dna“ apod.)
- ▶ „Na žraloka“ – klasická honička, avšak ve vodě (v případě realizace hry mimo bazén – rybník, řeka apod. – je nezbytné jasně vymežit hrací prostor)

Dětem musí být vždy nablízku vedoucí, který dostatečně vysvětlí aktivitu, včas podá pomocnou ruku či poskytne záchranu, je-li třeba. Jen tak mohou i bojácné děti získat ve vodní prostředí důvěru.

Ideální je v bazénu využívat i různé plavací pomůcky: křídélka, vesty, pěnové „hady“ či destičky apod. V hlubokém bazénu, kde děti nedosáhnou na dno, získávají s plavacími pomůckami při pohybu ve vodě postupně větší jistotu. Ze začátku se budou držet jen u okraje, ale časem budou chtít plavat přes celý bazén, skákat z můstku a využívat vše, co k dovádění v bazénu patří. Po jejich přechodu k vlnatům a žabičkám tak bude zbývat už jen krůček ke skutečnému plaveckému výcviku – pokud si ovšem děti základy plavání bez pomůcek neosvojí právě už v předškolním věku. Naučit děti plavat však není naším primárním cílem, tím zůstává zbavit benjamínky případného strachu z vody, naučit je mít vodu rád a pohybovat se v ní.

Pokud se dítě vody bojí opravdu hodně, pak ho nikdy nenuťte k ničemu, z čeho má strach! Některé děti potřebují hodně času, aby zjistily, že je pro ně situace bezpečná. Často se stává, že jsou ostatní děti z aktivity nadšené a svým nadšením přesvědčí i dítě, které mělo zprvu velké obavy. Právě tohoto momentu je nejlepší využít. Pokud byste dítě nutili do dané aktivity i přes jeho strach, můžete v něm vypěstovat odpor, který může trvat i několik let, a znechutit mu nejen vodní hry, ale také celý vodní skauting.

Na vše je potřeba jít opatrně a s citem, přistupovat ke každému jednotlivci individuálně a hlavně se obrnit trpělivostí. Práce se strachem totiž obvykle bývá během na dlouhou trať.

DODRŽOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH PRAVIDEL BEZPEČNOSTI

Při aktivitách, jako jsou plavání, koupání či jízda na lodích, se může snadno stát úraz, ať už lehký, či velmi závažný, někdy může hrozit až utonutí. Benjamínky proto neustále seznamujte s pravidly týkajícími se bezpečnosti kolem vody a striktně vyžadujte a kontrolujte jejich dodržování.

Mezi bezpečnostní pravidla, která si benjamínky musí bezpodmínečně osvojit, patří:

- ▶ zákaz chodit sami k vodě
- ▶ do vody vstupovat pouze v přítomnosti vedoucího

- ▶ při koupání, případně na lodi, mít vždy správně oblečenou vestu, popř. používat jiné pomůcky na plavání
- ▶ neskákat do vody, pokud to není vedoucím výslovně dovoleno
- ▶ nevolat o pomoc, nehrozí-li nebezpečí

Dětem tato pravidla opakujte, vysvětlete jejich význam, často se k nim vracíte, a to klidně před každou akcí poblíž vody či ve vodě. Předškolní děti mohou i na několikrát zopakovaná pravidla snadno zapomenout, a navíc je některé momentální impulsy (letící vázka, skákající žabka, hezké rákosí u vody...) občas mohou vést i k neúmyslnému porušení těchto pravidel. Stejně tak je nezbytné děti dobře seznámit i s vestami či jinými plavacími pomůckami a naučit je správně se do nich oblékat. Pokud se děti zvládnou do vest obléci samy, šetří nám to čas před každou vodní aktivitou – stačí pak jen provést důkladnou kontrolu a ne pomáhat každému zvlášť.

Osvojením základních bezpečnostních pravidel ve věku benjamínků děti opět přirozeně připravujeme na skutečnou vodáckou činnost u vlčet a žabiček.

Před lety se stal případ, že matka vedoucí měla s sebou na táboře u vody synka předškoláka. Všichni byli nadšení a staral se o něj kdekdo. Přesto se stalo, že když ho jednou volali, tak ho prý měl na starosti ten – ten ne, ta, vlastně támhleten... A kluka našli pod kánoí u břehu utopeného.

BEZPEČNOST PŘI VODNÍCH AKTIVITÁCH S BENJAMÍNKY Z POHLEDU VEDOUČÍHO

Bezpečnostní pravidla, závazná pro vodáckou činnost v Junáku, stanovuje několik předpisů (aktuální plné znění dostupné na skautských webech):

- ▶ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví 106/2001 Sb., o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti v platném znění
- ▶ Směrnice VRJ pro vodácké akce
- ▶ Vyhláška Hlavního kapitanátu vodních skautů 3/2014, o bezpečnosti při pořádání vodáckých akcí

Zatímco platná hygienická vyhláška stanovuje zejména pravidla pro koupání, skautské předpisy se zabývají především tzv. vodáckými akcemi, tj. aktivitami na vodě s použitím malých plavidel. Ačkoliv u věkové kategorie benjamínků je nejčastější vodní aktivitou zejména koupání či obdobné vodní radovánky, v úvahu připadá i plavba na lodích. Proto se tato kapitola bude zabývat i předpisy pro tuto činnost.

Bezpodmínečným předpokladem jakékoliv vodní a vodácké aktivity včetně koupání je vždy přítomnost plnoletého vedoucího a zároveň přítomnost zdravotníka, resp. osoby schopné poskytnout záchranu tonoucímu. Pravidla pro koupání a další vodní a vodácké aktivity nejsou u dětí a mládeže do 18 let dělena podle konkrétního věku, ale pouze podle plaveckých schopností (plavec/neplavec).

Z hlediska skautských a odborných kvalifikací je vyžadováno následující:

- ▶ Pro vodácké akce na vodách obtížnosti ZW (klidná, stojatá voda) ve vzdálenosti do 25 metrů od břehu není stanovena povinná kvalifikace, ale je

nutné důsledně se vyhýbat potencionálně nebezpečným místům (např. nebezpečné jezy, úzké a silně meandrující toky, místa s koncentrovanou lodní dopravou apod.).

- ▶ Pro vodácké akce na vodách obtížnosti ZW ve vzdálenosti větší než 25 m od břehu je povinnou kvalifikací vedoucího akce **vůdcovská zkouška**, zkouška vodáckého minima, kapitánská zkouška či civilní kvalifikace (vedoucí, cvičitel či průvodce vodní turistiky, cvičitel či trenér odpovídajícího vodáckého sportu, záchranář na divoké vodě VZS ČČK nebo záchranář na volné vodě ČČK apod.). U absolventa vůdcovské zkoušky se očekává, že dokáže kvalifikovaně odhadnout míru rizika spojenou s vodáckými aktivitami.
- ▶ Pro vodácké akce na vodách obtížnosti WWI a WWII (mírně až středně tekoucí voda) je povinnou kvalifikací vedoucího akce vůdcovská zkouška a zároveň některá z výše jmenovaných vodáckých kvalifikací. Na vody této a vyšší náročnosti se však s benjamínky z bezpečnostních důvodů nevydáváme. Skautské předpisy navíc výslovně stanovují, že plavby na vodách obtížnosti WW se nesmějí účastnit neplavci.

Výcvik začátečníků na lodích – tedy i jakákoliv plavba s benjamínky – se podle předpisů provádí pouze na vodách obtížnosti ZW za příhodných povětrnostních podmínek. Účastníci musí mít **boty do vody** jako ochranu proti smyku a zejména proti poranění nohy, a to nejlépe i při koupání. Všichni účastníci musí být vybaveni **plovacími vestami**, a to nejen děti a dospělí neplavci, ale i dospělí plavci (kvůli možné nutnosti pomoci v případě problému ostatním účastníkům). Užívané plovací vesty musí být certifikované s potvrzením o shodě pro použití pro vodácký sport. Doporučená je vztlaková síla odpovídající 10 % hmotnosti uživatele, minimální požadovaná je 5 %. **Zakázané jsou vesty nafukovací (z důvodu možnosti jejich poškození či vypuštění) a vesty plněné pěnovým polystyrenem (z důvodu rychlé ztráty funkčnosti).**

Koupání a plavání

Aktuální znění ministerské vyhlášky stanovuje pro koupání dětí pouze obecná základní pravidla: **„Koupání dětí musí být přizpůsobeno počasí, fyzické zdatnosti dětí a jejich plaveckým schopnostem. Děti se mohou koupat jen za dohledu osoby činné při zotavovací akci jako dozor. Dohled může vykonávat jen osoba, která je schopna poskytnout záchranu tonoucímu. Koupat se děti smějí nejdříve 1 hodinu po hlavním jídle nebo po intenzivním cvičení.“**

Dřívější znění vyhlášky bylo mnohem podrobnější a konkrétnější, někdy možná až příliš striktní. Dnes už tato její ustanovení nejsou platná, přesto je můžeme brát jako doporučený standard (viz dále).

Koupání, plavání či jiné vodní aktivity je s benjamínky pochopitelně nejvhodnější realizovat v bazénu, který je tomu uzpůsoben (mělké dno, vhodná teplota vody, omezený prostor apod.). V případě koupání v přírodě je třeba myslet i na další faktory, které s sebou toto prostředí přináší: obvykle rostoucí hloubka, chladnější teplota vody, síla proudu, možná nebezpečí na dně (např. kámen, střep apod.). Pokud nejde o bazén či veřejné koupaliště, musí místo pro koupání vyhovovat hygienickým požadavkům a zároveň by nám mělo být známé a ověřené. Vedoucí by měl jít do vody vždy první a prověřit dno, teplotu vody, hloubku apod. Pro koupání platí i další pravidla stanovená

v příslušných předpisech (zákaz koupání v požárních bazénech, plavebních komorách, u jezů, plavci se nesmí přibližovat k plavidlům atd.).

Benjamínci nejsou schopni se ohlídat sami či navzájem, a proto je bedlivý dohled ze strany vedení zcela na místě. Během vodních aktivit je vhodné děti rozdělit do malých skupin a ke každé skupince přiřadit jednoho z vedoucích (starší předpisy doporučovaly jednoho dospělého na cca 6–10 dětí, v případě předškolní věkové kategorie je ale na místě držet se spíše nižší hranice tohoto doporučení či jít pod ni). Při větším počtu dětí je zároveň vhodné, aby jeden plnoletý vedoucí sledoval koupání či jiné vodní aktivity ze břehu.

Ačkoliv děti obvykle do vody nejraději i s patřičným křikem vběhnou, měli bychom se je také pokusit naučit, aby zvláště v horkých letních dnech do vody nevstupovaly náraz, nebo dokonce skokem, ale vždy se postupně smočily a osmělily. Během koupání samotného dáváme pozor na nebezpečné hry (vzájemné potápění, prudké cákání vody proti sobě, běhání ve vodě, vyhazování nad hladinu apod.).

V bazénu, rybníku či řece používáme pomůcky na plavání, ideální jsou tzv. nafukovací křídélka nebo rukávky, neboť pevně drží dětem na těle a nemohou sklouznout. Nevhodnou pomůckou je nafukovací kruh – dítě jej má volně kolem pasu a může z něj lehce vypadnout. Stejně tak používání plovacích vest může mít i svá jistá rizika, a proto dětem pečlivě vybírejte vesty odpovídající velikosti a nosnosti, s popruhem mezi nohama, ideálně i límcem. Vždy kontrolujte správné zapnutí všech zipů a popruhů!

Dávejte si dobrý pozor, aby benjamínci neprochladli. Starší text vyhlášky stanovoval minimální teplotu vody vhodné ke koupání na 20 °C a maximální dobu koupání v takto teplé vodě na 30 minut. Voda v přírodě, ale často ani na bazénu nebývá natolik teplá, aby se děti dostatečně ohřály, pokud se pouze plácají na jednom místě. Je proto dobré střídát aktivity, popř. na bazénu vzít děti ohřát do páry. Benjamínci v ní vydrží jen malou chvíli, ale mají hned o zážitek navíc.

Po koupání je nezbytné dohlédnout na pečlivé osušení a převlečení do suchého, aby děti neprochladly.

Plavba na lodi

Někteří vedoucí berou benjamínky i na loď, jiní to vidí jako nebezpečné či pro tuto kategorii nevhodné, a proto plavbu na lodi do programu nezařazují. Tato činnost samozřejmě má svá rizika, proto musí každý vedoucí vždy pečlivě uvážit, zda je pro jeho konkrétní děti skutečně přiměřená. Zároveň musí mít daný oddíl k dispozici náležitě vybavení, zejména adekvátně velké vesty a pádla.

Pokud s předškoláky opravdu chcete vyrazit na loď, pak je nejvhodnějším plavidlem pramice. Většina benjamínků na lodi nikdy neseděla, proto logicky mohou mít strach z převržení. Je tedy nezbytné ještě na souši dětem připomenout, že na sobě budou mít vestu, ve které se dá snadno plavat a nelze se v ní utopit. Pokud to čas a podmínky dovolují, je dobré nechat benjamínky plavání ve vestách s předstihem vyzkoušet (například v rámci koupání) nebo si v nich zahrát hry (například z výše popsaných „Žraloka“, „Rybičky, lovte se“ atd.). Předškoláky ujistěte, že pramice se nedá tak snadno převrátit, a když budou opatrní, žádné nebezpečí jim nehrozí. V rámci hry, ale i mimo ni je také možné nechat je stabilitu lodi vyzkoušet. Děti si pak budou

připadat bezpečněji, když budou vědět, jak jejich vesta a loď reaguje. Na loď ale nikdy nenuťte nikoho, kdo se opravdu bojí!

Před samotnou plavbou je dále důležité dětem ukázat, jak se správně drží pádlo, jak se s ním zachází a jak se nosí, aniž by s ním ublížili ostatním v posádce. Je také dobré do programu zařadit trénink pádlování na suchu, aby benjamínci měli představu, jak to na lodi chodí a co mají vlastně dělat.

Při plavbě bezpodmínečně vyžadujte striktní poslouchání pokynů kormidelníka. Benjamínky lze učit běžné úkony členů posádky, jako např. sezení na kraji lodi těsně u bortu, pádlování vpřed/vzad, povinnosti háčků či mytí lodi (to je pro děti velmi oblíbenou zábavou). Není vhodné po nich přísně vyžadovat správnou techniku základního záběru, znalost dalších záběrů a povelů, nebo dokonce trénovat vytrvalost. Mnohem důležitější je naučit je pádlo správně držet, případně se pokoušet udržovat rytmus pádlování v posádce.

Pokud chcete pro děti připravit velký zážitek, můžete je vzít na delší výlet na lodi. Kromě všech bezpečnostních rizik ale nezapomínejte ani na to, že děti nemají příliš fyzických sil na pádlování, a tak se spíše jen povevou. Dobře proto zvažte své síly na cestu tam i zpět. Současně je třeba počítat s tím, že benjamínci nevydrží dlouho u jedné aktivity, a tak plavbu proložte nejrůznějšími zastávkami, aktivitami či úkoly na lodi.

Vyrazíte-li s benjamínky na loď, můžete společně projížďky využít i k podpoře symbolických rámců či „vodácké romantiky“. Taková plavba totiž může být spojená i s povídáním příběhů či pohádek, vyprávěním o přírodě kolem vody, jejích krásách, zákonitostech vodního světa apod. Vidět zblízka vodní rostliny, hnízdicí ptáky na břehu nebo ryby vyskakující nad hladinu a zároveň se o nich něco dozvědět (pochopitelně přiměřeně věku), přinese benjamínkům mnohem větší zážitek a zkušenost než pouhé povídání o nich na souši. Plavbou na lodi lze zároveň prakticky navázat i na kompetence z oblasti Příroda kolem nás, zejména č. 39 a 40.

Jakoukoliv aktivitu s benjamínky na lodích se pochopitelně vyplatí organizovat ve větším počtu dospělých, a to nejen kvůli bezpečnosti, ale i z praktického hlediska (přenesení lodi na vodu, pomoc s převlékáním, kontrola apod.). V praxi se také osvědčilo, aby na pramici jeli s benjamínky dva dospělí – jeden jako kormidelník, druhý jako háček. Druhý vedoucí totiž může přidržovat či odstrkovat loď, přirážet, vyskakovat, pomoci kormidelníkovi s pádlováním a „pohonem“ lodi, ale také poradit nebo poskytnout pomoc dětem v přední části lodi, je-li třeba.

Plavba na lodi by pro benjamínky měla být spíše hrou, odměnou či zážitkem, skutečný vodácký výcvik je totiž vhodný a u vodních skautů zároveň vyhrazený až pro vyšší věk. Podobné „zážitkové“ aktivity by tak měly být hlavně zábavou (při samozřejmém respektování a bezděkém osvojování si bezpečnostních zásad) a zároveň lákadlem na budoucí program v oddílech vodních vlčat a žabiček.

Táboření

Táboření s benjamínky se podrobněji věnuje kapitola Praktické tipy, přesto však zmíníme alespoň několik základních pravidel a tipů pro tábory s vodními benjamínky.

Vodácký slovníček

Nezapomínejte, že vodáci mají značně specifickou terminologii, které místy nerozumějí ani někteří dospělí. Myslete na to, pokud s benjamínky vyrazíte na loď. Všechny termíny, názvy a slangové výrazy je potřeba několikrát vysvětlit a zopakovat, dokud si nejste jistí, že děti pochopily vše potřebné. Pokud například háčci nevědí, co po nich kormidelník žádá, může dojít k neočekávaným problémům.

Není sporu, že pro benjamínky není v žádném případě vhodný několikadenní putovní tábor po řece. Takový tábor by byl extrémně náročný jak pro děti samotné, tak pro vedoucí, a to i v případě, že by s sebou měli doprovodné vozidlo. S benjamínky zcela postačuje tábořit u řeky nebo vodní plochy s občasným zařazením vodních aktivit do programu.

Během táboření dodržujte všechna výše zmíněná pravidla a striktně vyžadujte jejich dodržování i od dětí (nepřibližovat se k vodní ploše, nevstupovat samy do vody atd.). Benjamínci jsou také náchylní k nachlazení, proto je nutné udržovat je v suchu a teple. Jak už bylo řečeno, k zajištění jejich tepelného komfortu dohlédněte po každé vodní aktivitě (nejen koupání!), aby byli v suchém oblečení a tábor tak zvládli ve zdraví.

Nebojte se začít s benjamínky u vodních skautů! Pokud zvolíte vhodné aktivity a zajistíte dostatečnou bezpečnost, nemusíte mít strach. Děti jsou na sebe obvykle opatrné a často bývá větším problémem je přesvědčit, aby si připravené aktivity vyzkoušely. Zaměříte-li se na výše popsané tři základní pilíře vodáckého programu benjamínek, aniž byste vyčerpávali program vyšších věkových kategorií, vychováte ze svých dětí ideální budoucí členy oddílů vodních vlač a žabiček.

Stručně shrnuto, pro benjamínky u vodních skautů platí:

- ▶ Stejně jako ostatní benjamínci si zvykají na skautské prostředí (parta, dospělí vedoucí – kamarádi, plnění povinností, režim schůzky, výpravy, popř. tábora).
- ▶ Plní Pěšinku benjamíneků.
- ▶ Užívají si hru na námořníky či její varianty.
- ▶ Snaží se dodržovat bezpečnostní pravidla a zásady kázně, zvláště při aktivitách u vody a na vodě (správné chování, vesta, boty do vody atd.).
- ▶ Nebojí se vody na obličej, seznamují se s vodním prostředím, učí se pohybu ve vodě a zároveň respektu k ní.

Pokud vše zvládnete, věřte, že není lepšího pohledu než na malé nadšené námořníky, kteří se těší na další rozšíření vodáckého programu u vlač a žabiček.

Příloha

Nevykradeš

Jako přílohu, která vhodně doplňuje všechny kapitoly této metodiky, přetiskujeme článek Jany Vytáskové – Ferdy o vykrádání programu, který vyšel ve Skautingu v listopadu 2015 (č. 5/53):

Vedoucí oddílu neví, co má dělat s 9letou světluškou Alenkou, která je v družině světlušek již od svých 5 let. Už není „ta nejmladší“ z družiny, konečně již má své vrstevnice, ale program ji prostě nebaví. Všechno již zná, všechno umí, ale u světlušek má být ještě dva roky.

Reálná situace založená na dotazu z vůdcovského lesního kurzu, která ilustruje fenomén vykrádání programu pro starší věkové kategorie v praxi. Stejně tak ostatní příklady z tohoto článku pochází ze skautské praxe (viděno a slyšeno v oddílech, kurzech či seminářích).

Co to je vykrádání programu?

O tzv. vykrádání se bavíme v případě, pokud rádce družin volí pro děti program, který je určený pro vyšší věkovou kategorii, a takovýmto chováním způsobuje budoucí ztrátu motivace a nadšení dětí, což může vést k odchodu z oddílu. V úvodním příběhu to mohlo být např. zařazení 5leté holčičky do družiny světlušek ke starším holkám místo k benjamínkům. Alenka si tak vyžila světluščí program, který s pomocí vedoucího a starších holek sice nějak zvládla, ale zároveň jí nyní nemá oddíl již co nového nabídnout. Skoro žádné činnosti ani zážitky pro ni již nejsou motivační. Program ji nebaví, a tak s velkou pravděpodobností oddíl opustí. Tento fenomén můžete znát také pod názvem „vyskautování“.

Další příklady z praxe: třítydenní tábor pro benjamínky, venkovní horolezení s vlčaty, putovní tábor pro světlušky, duchovní program z vůdcovského kurzu provedený pro skauty atd.

Jak se děti rozvíjí?

Děti se přirozeně vyvíjí od narození až do dospělosti a postupně rozvíjí své schopnosti, dovednosti a postoje. Tento vývoj nelze nijak extrémně urychlit, dospělý člověk (v našem případě vedoucí) může poskytnout podporu a dítěti pomoci se mírně posunout dál ve vývoji. Mluvíme o tzv. vývojových úkolech, které děti musí splnit v předem daném pořadí a v určitém věku. Možnosti rozvoje jsou ovšem v daném věku limitované. Na jednu stranu je tedy důležité děti motivovat a pomáhat jim se rozvíjet, na druhou stranu ovšem také respektovat, že některé věci nezvládnou a je zbytečné se o to pokoušet. Hranice rozvoje nám popisuje pojem zóna proximálního vývoje, který vývojové možnosti popisuje.

Například: Abstraktního myšlení jsou děti schopny v až ve 12 letech. Je tedy zbytečné se s vlčaty bavit o pojmech jako láska či spravedlnost v abstraktní neuchopitelné formě. Můžeme se s nimi bavit o konkrétních příkladech, kdy něco bylo nespravedlivé.

S vlčaty bychom se zaměřovali na rozvoj logického myšlení, které se vyvíjí, a na druhou stranu je předčasně se mu věnovat u benjamínků, kde je naopak lepší se zaměřit na podporu tzv. názorného myšlení (např. třídění věcí do kategorií dle společných rysů).

Pro rovery můžeme zařadit program na podporu ujasňování hodnot, které se jim zrovna formují a ujasňují, tento program by ovšem neměl smysl u 13letých dětí, které teprve prozkoumávají názorový svět. Těm bychom mohli naopak pomoci nabízením názorového spektra, seznamovat je s různými druhy a možnostmi myšlení o světě a dávat jim tak podklady pro pozdější tvoření hodnotového systému.

Proč se vykrádáme?

Otázkou zůstává, jaké jsou hlavní důvody, proč se k vykrádání často schylujeme. Jedním z důvodů jsou samotní vedoucí, kteří si program uzpůsobují tomu, aby je bavil, a děti mají na druhém místě. Motivací také může být získání si obdivů členů díky atraktivnímu programu. Proto často již od těch nejmenších věkových kategorií zařazují adrenalinové prvky, nezvyklé pomůcky nebo navštěvují zajímavá a neznámá prostředí. To samo osobě by nebylo problémem, pokud by se tomu dělo v kompromisu a ne na úkor dětí.

Příklad z praxe: Vedoucí vezme 12leté skauty do lesa na sjíždění neznačeného svahu na lyžích. Místo toho, aby šli společně na sjezdovku a vysvětlovali si základní pravidla a techniky lyžování.

Často také k tvoření zajímavého programu za každou cenu přispívá i tlak rodičů, kteří chtějí pro své děti ty nejlepší, nejmodernější aktivity.

Příklad z praxe: Rodič přichází se stížností na skautský oddíl. Čekal od skautu více, viděl video, jak děti v jiných oddílech lezou na skalách, v lanových centrech, sjíždí na lodích řeky, a tak si představoval i naši činnost. To, že jeho 8letý syn ještě nic podobného u nás nezažil, je zásadní problém.

Rodiče na nás pod vlivem moderní doby mohou vyvíjet tlak po atraktivních aktivitách. Dávají důraz na formu a již méně nebo vůbec je zajímá obsah aktivit. Přesně opačný by měl být poté přístup skautského vedoucího. Někdy se takové aktivity vyskytují na náborových akcích pod záminkou zaujetí rodičů a dětí.

Jak tedy v praxi chystat program?

Základem přípravy dobrého programu je tedy důkladné poznání dětí, pro které ho chystáme. Prvním orientačním bodem nám mohou být vývojové normy jednotlivých věkových kategorií, díky kterým získáme obecný rámec o tom, co dítě zná či dokáže. Následně bychom tyto obecné informace měli individualizovat vůči jednotlivým dětem. Můžeme využít pozorování spontánní hry a chování při různě zátěžových situacích. Zdrojem mnoha informací bývá také rozhovor s rodiči, kamarády, sourozenci a také se samotným dítětem.

Následně můžeme začít připravovat program, a to tak, aby kopíroval znalosti či dovednosti dítěte nebo byl mírně motivační a mohl tak dítě někam posouvat. Pokud bychom program přichystali příliš jednoduchý, děti ho dříve či později nebude bavit plnit, nebude pro ně výzvou. Pokud by byl program příliš těžký, bude narážet na

jejich vývojové limity. Děti nebudou mít šanci ho splnit a tím pádem je také nebude bavit. V obou případech nebude děti program uspokojovat a může to být důvodem odchodu z oddílu.

Příklad: Chceme pro vlčata nachystat stezku odvahy. Z vývojové psychologie víme, že děti ve věku 8 let mají velký strach ze tmy a z osamění. Proto pro ně bude velkou výzvou, pokud jim nachystáme stezku po známém okolí, kde si budou moci svítit baterkou nebo kde bude cesta osvětlená velkými svíčkami. Klukům, kteří by se opravdu velmi báli, můžeme nabídnout projít stezku ve dvojici nebo s vedoucím. Je úplně zbytečné dětem chystat stezku bez osvětlení, neznámým terénem s úkoly po cestě. To bychom si nechali spíše pro skautský věk.

Příklad č. 2: Víme, že předškolní děti jsou čím dál obratnější, rády skáčou, lezou a zkusí svoje možnosti. Zároveň je dobré u nich tyto dovednosti rozvíjet. S benjamínky můžeme tedy jít na dětské hřiště do parku, které je určeno pro takto malé děti. Program na dětském hřišti můžeme ozvláštnit symbolickým rámcem a využít tak fantazii dětí, která se v předškolním věku rozvíjí. Velmi snadno se nám tak hřiště může proměnit např. na džungli. Návštěvu lanového centra s nízkými překážkami si necháme až do vlčáckého/světluščího věku. Někteří benjamínci by to tam sice zvládli, nicméně jen s výraznou pomocí vedoucího. Lépe využijeme tento program až se staršími dětmi.

V oddílech, kde je více věkových kategorií, je zásadní komunikace mezi družinami. Řádcí si mohou ujasnit, jaké aktivity patří do jakého věku, a zvolit společnou strategii v tvoření programu. Společnou spoluprací mohou předejít vzájemnému vykrádání programu.

Program jako motivace

Odstupňování programu se dá využívat jako jeden z prvků motivace k činnosti. Neměli bychom jednotlivé věkové kategorie od sebe striktně oddělovat ve všech činnostech, ale naopak umožnit dětem kontakt se staršími skauty. Takto můžeme přirozeně budovat v dětech zvědavost a motivaci ve skautské činnosti, jelikož budou chtít dosáhnout toho samého jako starší děti v oddíle. Některé prvky jsou již nastaveny hnutím. Může to být například jiná barva šátku, kterou chtějí děti získat, nášivky skautských výzev, odznaky skautských kurzů či činovnícké štítky vedoucích. Stejně jako prvky kroje si můžete nastavit mnoho motivačních prvků u vás v oddíle/středisku.

Například: Motivačním prvkem může být systém výprav ve středisku. Benjamínci u nás jezdí pouze na jednodenní výlety a za rok mají jedno přespání ve stanu na zahradě klubovny a 4 dny na táboře, vlčata a světlušky jezdí na jednodenní výlety, dvakrát ročně mají víkendovou výpravu a na táboře již tráví 14 dní, skauti a skautky poté mají víkendové výpravy a tábor ozvláštněný o putovní část.

Tento systém rozdělení obtížnosti výprav je jedním z motivačních prvků. Jednak kopíruje vývojové schopnosti jednotlivých věkových kategorií, také ovšem děti přirozeně rozvíjí a díky setkávání různých věkových kategorií motivuje k setrvání ve středisku a těšení se na posun do dalšího skautského věku.

Dalším příkladem může být systém rádcování, kdy pokud skauti dorostou určitého věku, mohou pomáhat s družinou a stát se rádcem. S tím se pojí různé výhody, jako jsou klíče od klubovny, možnost využívání místnosti vedoucích či účast na akcích pro oddílové vedení.

Závěr

Jedním z důvodů předčasného odchodu dětí z oddílů může být ztráta motivace způsobená absolvováním programu pro svou věkovou kategorii v dřívějším věku. Tento fenomén nazýváme tzv. vykrádání programu a setkáváme se s ním napříč všemi věkovými kategoriemi a také tématy. Týkat se může oblastí dovedností (obratnost), znalostí (logické myšlení) či postojů (spravedlnost). Jako vedoucí se mu můžeme vyvarovat poznáváním svých dětí a respektováním vývojových požadavků pro daný věk. Potřeby dítěte bychom poté měli vždy stavět do popředí před svými touhami či potřebami rodičů a program dělat na míru dětem v družině. Pokud tato pravidla nebudeme respektovat, narůstá pravděpodobnost, že dítě v další věkové kategorii opustí svůj oddíl.

Odkazy a doporučená literatura:

VÁGNEROVÁ, M. (2005). *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum.

LANGMEIER, J., & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada

ISBN 978-80-7501-071-1

POZNÁMKY

Benjamínci

Metodika pro práci s nejmladší skautskou výchovnou kategorií

Autoři Michaela Pokorná, Tomáš Pokorný, Denisa Sochorcová (ed.), Michaela Kukačková, Jana Vytásková, Veronika Výprachtická, Pavel Bár, Robert Oppelt, Michal Vronský, Petra Ilchmanová, Lucie Kolářová

Spolupracovali Ondřej Kupka – Dick, Jana Vytásková – Ferda, Tereza Štolbová – Těte

Autoři fotografií Josef Havlín, Zdeněk Materna

Grafická úprava a DTP Marek Bárta

Jazyková korektura Veronika Králová

Vydal

Junák – český skaut

Tiskové a distribuční centrum, z.s.

Senovážné nám. 24, 110 00 Praha 1

jako svou 304. publikaci

Praha 2016

Vytiskla tiskárna Polygraf, s.r.o.

Vydání první

ISBN 978-80-7501-099-5